

Нашата молитва (книга)

Posted on [03.07.2015](#) by [Dragan Bachev](#)

Автор: Архимандрит Серафим Алексиев (1912-1993)

Увод

Архимандрит Серафим Алексиев Молитвата е съкровен разговор на душата с Бога. В нейните вопли и въздишки, просби и славословия, възторзи и благодарствени излияния е скрит пулсът на духовния живот. Благодарение на нея ние можем да влизаме в общение с Бога не само ежедневно, но и ежеминутно и да изпросваме благодатна помощ както за телесните, тъй и за духовните си нужди.

По думите на св. Исаак Сирин, молитвата е ”прибежище за търсещите помощ, извор на спасението, съкровище на упованието, пристанище, избавящо от буря, светлина за пребъдващите в мрак, опора за немошните, закрила във време на изкушения, стрела против враговете – демони[1]”

Кой може да пише за молитвата освен онзи, който добре я познава? А кой я познава добре, ако не онзи, който истински се моли? Молитвата не е някакъв външен предмет, та да може да се опише само въз основа на наблюдения отстрани. Тя е най-съкровено изживяване, потаено в дълбочините на сърцето. А сърцето е нещо дълбоко (Псалом 63:7 – по славянския превод). Ако молитвата има и външни изяви, те не са нейна неотемлема принадлежност. Тя може и без тях. Съществуват външни молитви, които, носейки видимите белези на молитва, нямат нищо общо с истинското Богообщение.

Най-дълбоко, най-истинско общуване с Бога са имали светците. Техните сърца са горели в най-пламенни молитви. Те са знаели как трябва да се беседва с Бога и затова са написали най-добрите наставления за молитвата. От тях са ни оставени и най-хубавите образци на православни благодатни молитви за разни случаи в живота, които и ние днес можем прекрасно да използваме в нашия личен молитвен живот.

Отец Иоан Кронщадски, този велик пастир и съвременен светец на Руската света православна църква, пише, че Сам Бог е научил ”нашите Богоносни Отци чрез Своя Дух какво да казват на Господа при богослужението, при извършването на тайнствата и при разните случаи и обстоятелства в човешкия живот, изискващи молитва, привличаща небесното благословение[2]”.

Св. отци са онези, които са дали отговор на въпросите, вълнуващи и днес вярващия християнин, а именно как трябва човек да се моли, за да бъде чул, и какво трябва той да иска от Бога, за да го получи, и то с полза за душата си. Ние, затъналите в грехове и немощи слаби човеци, не би трябвало дори и да помисляме, че можем сами да се справим с тия въпроси. Защото, дори и да имаме молитвена практика, нищо не гарантира нейната правилност при нашата обърканост и недуховност. Елементарно правило е да не вършим нищо, отнасящо се до духовния ни живот, без да се съветваме с опитни и мъдри духовни хора. А молитвата има най-пряко отношение към спасението на душата. Тя е средоточието на духовния живот. Допустимо ли е в тази

област да минем без ръководство? aserafim1 Много и различни страсти владеят човешките души. Най-разнообразни и най-противоречиви желаниа вълнуват човешките сърца. Най-различни убеждения пълнят човешките глави. Ако трябваше всеки един от нас, с присъщата му неопитност и греховна обърканост, да си разрешава сам въпроса за молитвата, можем да си представим колко пъстри осветления и противоречиви раз-решения би получил той! От мрака на греховността не може да се очаква да бликнат лъчи на просветление в такава възвишена духовна област. Но това би значело грешниците да загубят всяка надежда, че някога ще се научат на истинска молитва. А между това тъкмо на грешниците е най-необходимо да се молят. Тогава? Слава Богу, че имаме благодатни учители на молитвата в лицето на св. отци. Те умеели да се молят истински, духовно, богоугодно. Те знаели какво да просят от Бога и как да го просят. Постигнатата от тях святост, този най-ценен плод на молитвените трудове, е неоспоримото доказателство за високото качество на тяхната молитва. Те могат да научат и нас, грешните, как да се молим.

Тук дължим да направим едно важно предупреждение. Ако се залавяме с високоотговорната задача да пишем за молитвата, ние не дръзваме да мислим, че можем да станем учители по молитва и да напишем нещо полезно за другите въз основа на своя собствен опит, защото ние сами не знаем да се молим както трябва (Римляни 8:26). А онзи, който не знае, не бива да поучава другите. Защото "ако слепец слепеца води, и двамата ще паднат в ямата" (Матей 15:14). Ние помним и предупреждението на св. апостол Иаков, който пише: "Братя мои, недейте мнозина става учители, като знаете, че по-голямо осъждане ще получим, защото ние всички много грешим" (Иаков 3:1-2).

Мисълта за нашата негодност в молитвата решително ни възпира да поучаваме другите. Но същата тази мисъл за лична негодност ни подтикна да се занимаем сами за себе си с въпроса за молитвата, да научим от св. отци що е истинска молитва, да узнаем от творенията и житията им как те са се молели и какви наставления за молитвата са ни оставили. В процеса на тези занимания се натъкнахме на извънредно полезни мисли и въодушевяващи съвети. Божиите угодници са написали въз основа на своя благодатен духовен опит прекрасни наставления за молитвата и са ни ги завещали, заедно с молитвените си въздишки и сълзи, като драгоценни съкровища за сърцето, търсещо Богообщение. Ето тези прекрасни наставления ние събрахме за себе си, за свое поучение и назидание, помнейки често внушаваната в тях мисъл, че без правилно извършвана молитва няма нито правилен духовен живот, нито напредък в него, нито спасение в Бога. Наученото ние се осмеляваме да споделим с ревнителите на молитвата, като предоставяме на св. отци честта да бъдат учители, а сами с радост се поставяме в редицата на техните ученици.

Нашата задача, улеснена от наличния богат и скъпоценен духовен материал, се състоеше предимно в това да съберем този материал, да го систематизираме и подредим в един логичен план и да го изложим по възможност най-ясно и достъпно, та да можем да се ползваме всякога от него, както самите ние, така и жадуващите за молитва братя и сестри в Господа.

Не всички християни еднакво ценят молитвата. Едни без нея не могат, други я подценяват, а трети – срамно е да се признае съвсем я отричат! Да не говорим пък за

онова голямо множество християни, които неправилно се молят и не знаят какво да просят.

Всичко това налага да се обръщаме, със загриженост за своето спасение, към благодатното ръководство на св. отци, които ще ни подпомогнат да поправим досегашния си неправилен начин на молене. Като ни научат как да беседваме с Бога, те ще дадат светлина на умовете ни да разберем какво да просим и ще ни насърчат да се упражняваме в молитвата като в най-угодно Богу занимание, от чийто напредък зависи напредването ни във всички други добродетели.

Иска ни се да завършим увода си с прекрасните думи на приснопамятния отец схиархимандрит Паисий Величковски: “Бидейки прах и пепел – пише той в предговора на своето съчинение “Главы объ умной молитве“, – прекланям мислено коленете на моето сърце пред недостъпното величие на Твоята Божествена слава, всесладчайши мой Иисусе, и Те моля, Единородни Сине и Слове Божий, Сияние на славата и Образ на Отческата Ипостас, – просвети моя помрачен ум и мисъл и дай Твоята благодат на моята окаяна душа, та да послужи този мой труд за слава на Твоето Пресвято име и за полза на онези, които искат чрез умствено и свещено извършване на молитвата духовно да се привързват към Тебе, нашия Бог, и Тебе, безценния Бисер, да носят непрекъснато в душите и сърцата си; (да послужи той) и за исправление на ония, които поради своето крайно невежество дръзват да похулят това Божествено занимание[3]”.

Припомняйки тези заветни думи, ние призоваваме на помощ, в нашия стремеж да се научим на истинска молитва, всички св. отци, всички безплътни св. сили, св. небесна Майка Богородица, а най-вече Бога Отца, Господа Иисуса Христа и Светия Дух, ходатайстващ за нас ”с неизказани въздишки” (Римляни 8:26).

”Господи, научи ни да се молим!” (Лука 11:1).

*Из книгата Нашата молитва от архимандрит Серафим (Алексиев), С., 1993. Същият текст е възпроизведен тук на основание чл. 24, ал. 1, т. 5 от Закона за авторското право и сродните му права.

[1]. Св. Исаакъ Сиринъ, Слова подвижническія, Москва, 1858, с.477- 478.

[2]. Протоиерей Іоаннъ Сергіевъ (Кронштадтскій), Моя жизнь во Христе, т. 1, изд. 5-е, Москва, 1899, с. 242.

[3]. Цит. по “Что такое молитва Іисусова по преданію Православной Церкви”, изд. Валаамскаго монастыря, Сердоболь, 1993, с.269-270.

Глава първа

Що е молитвата?

Човекът е една загадка. В него по непостижим начин Бог е съчетал две противоположни неща – тялото и душата. Тялото с присъщите му качества е видимо, а душата е невидима. Но макар и невидима, тя съществува. В това ние непосредствено се убеждаваме от проявите ѝ. Всеки знае, че човекът има ум, въображение, чувства, воля, съвест, памет и други още духовни свойства от нематериален характер. Тези свойства сами свидетелстват за своя нематериален носител – душата. Те са свързани с нея и са немислими без нея, тъй както проявите на тялото са свързани с него и са невъзможни без него. По тяло човек прилича на животните, а по душа – на безплътните Ангели. В душата се крие Божият образ у човека. Словото на Господа говори за външен и вътрешен човек. Външният е телесният, видимият човек, а вътрешният – духовният, невидимият, или, както се изразява св. апостол Петър, ”скритият човек на сърцето” (1 Петр. 3:4). Подчертавайки двойствеността на човека, св. апостол Павел пише: ”Макар външният ни човек и да тлее, но вътрешният от ден на ден се подновява” (2 Коринтяни 4:16).

Създаден с тяло и душа, човекът е предназначен за два свята – за видимия и за невидимия. Външният човек – видимият, физическият, е временен, както е временен и целият физически свят, а вътрешният, духовният човек, е вечен, както е вечен и невидимият свят, според думите на великия Апостол на езичниците, който пише: ”Видимото е временно, а невидимото – вечно. Знаем, че когато земното наше жилище, тая хижа, се разруши, ние имаме от Бога дом на небесата, жилище неръкотворно, вечно” (2 Коринтяни 4:18; 5-1).

Телом ние сме свързани с физическия свят, а духом сме във връзка с духовния свят. Тялото ни, затворено в себе си, не би било в състояние да влиза в допир с околния свят, ако не беше снабдено по дивен начин от премъдрия Създател с онези чудни пет сетива, които го правят способно да възприема заобикалящата го действителност. Така, ако няхахме очи, ние не бихме могли да виждаме светлината, нито предметите. Ако няхахме уши, не бихме знаели нищо за света на звуковете. Ако няхахме обоняние, осезание и вкус, бихме били лишени от възприятията, съответстващи на тези усещания. Така и душата не би имала възможност да влиза в допир с духовния свят, с който е сродна, ако не бяха ѝ дадени отличителните за нея духовни ”сетива“, сведени в трите ѝ основни прояви: ума, чувството и волята. Чрез ума тя познава Бога, чрез сърцето Го чувства, а чрез волята се стреми към Него.

По-конкретно:

1. Умът прави душата способна да възприема истината за невидимия и непостижим Бог и да вярва в Него. С ума си тя разбира, че както всяка сътворена вещь си има своя причина, така и светът като цяло си има своя Причина, която е Всемогъщият и Преблаг Творец. Този ум ѝ подсказва още, че тя самата не би съществувала, ако не бе я сътворил по Свой образ Бог, Който е Дух (Иоан 4:24).

2. Чрез сърцето, разбирано не физически, а в духовен смисъл, душата изпитва високо религиозни усещания и вълнения, като страх Божи, благоговение, любов към Бога, благодарност, радост в Светия Дух, печал по Бога, съкрушение, дълбоко разкаяние при неизпълнение на Божиите заповеди и други.

3. Волята прави душата годна да се стреми към доброто, да проявява копнеж по Бога, дейно да се връща към Него след всяко греховно отдалечаване, да взима свети решения, да насилва себе си за борба с присъщите ѝ страсти, да предприема разни подвизи и да

върви целенасочено, съзнателно и упорито към крайната цел на земния живот – душеспасението (1 Петр. 1:9).

Петте сетива на тялото са подобни на някакви тайнствени вратички, чрез които ние влизаме в допир с видимата действителност. А трите основни качества на душата – умът, чувството и волята – са същински духовни прозорци, които, стига да не са замърсени, правят достъпен за душата невидимия мир. Молитвата пък е средство, чрез което се впрягат свойствата на душата за влизане в общение с Бога и с духовния свят. Оттук е ясно каква роля в духовния живот на човека играе молитвата. Тя е онази дадена ни от Бога благодатна възможност, чрез която ние раздвижваме дивните сили и способности на душата и се издигаме към духовното небе. Чрез молитвата ние получаваме от Бога, според вярата си, милостите Му, растем духом и се приближаваме все повече и повече както до своя Спасител, така и до своето спасение.

Молитвата мобилизира всички дарби на душата – и ума, и чувството, и волята. Който се моли, той насочва ума си към Бога, изпълва сърцето си с благоговейни чувства и стои с цялата покорност на волята си пред Законодателя Бога, бидейки готов да изпълнява всичко заповядано от Него.

В прекрасната книга “Умное делание. О молитве Иисусовой”, съставена от Валаамския игумен Харитон, четем: ”Молитвата е обръщане на ума и мислите ни към Бога. Да се молиш, значи да стоиш с ума си пред Бога, с неуклонна мисъл да гледаш към Него в благоговеен страх и упование[1]”.

Молитвата е онази чудна нишка, която ни свързва с нашия Създател, като обръща нашия духовен поглед към Бога и Божия взор – към нас. Чрез молитвата Бог, Всемогъщият, прави за нас не само достъпно, но и ежеминутно повторимо чудото на общението със Себе Си. Той ни е дал молитвата, защото ни обича. Чрез нея Той ни свързва с ангелския свят. Чрез нея се създава онова единение на душата с Бога, при което ние се приобщаваме с небесната благодат и ставаме по-добри. Във време на молитва не само ние стоим пред Бога, но и Той, Вездесъщият, Всемогъщият, Триединният, стои невидимо пред нас и както Сам е обещал, идва в нас (Иоан 14:23), влиза в сърцата ни и ги изпълва, според вярата и усърдието ни, със Своите благодатни милости.

Приснопаметният праведник св. Иоан Кронщадски прекрасно казва: ”Когато се молиш на Отца и Сина и Светия Дух – на Единия Бог в Троица, не Го търси въвн от себе си, но Го съзерцавай в себе си като Такъв, Който живее в тебе, Който те прониква съвършено и те познава. – „Не знаете ли, че вие сте храм Божий, и Духът Божий живее във вас?” (1 Коринтяни 3:16). – ”Ще се поселя в тях и ще ходя между тях; ще им бъде Бог” (2 Коринтяни 6:16[2]).

Както в хубав пролетен ден живите цветя разтварят чашките си, за да пият слънчева светлина, така и при истинската молитва живите души разтварят тайниците на сърцата си, за да се приобщят към Божиите небесни милости. Чрез молитвата те се освежават и изпълват с духовна сила. Как точно се извършва това, си остава непонятна тайна. Но който се е молил истински, той от опит знае, че при напрегнатата, усърдна и сърдечна молитва душата получава много радост и утеха. Резултатът от молитвата показва, че някаква чудна, неземна, благодатна сила е влязла в молещото се сърце. Бремето от греховете е разтоварено, умиление блика, сълзите текат, на душата е леко и човек е преизпълнен с любов, кротост, смирение, мир и безкрайна благодарност към Бога.

Колкото по-напрегнато човек се моли, толкова повече покой получава. Колкото по-силно чувство го владее по време на молитвата, толкова повече Божествена светлина го озарява. Колкото с по-голяма тревога той разгръща пред Създателя болките си, страданията си и немощите си, толкова повече мир се излива над него. При истинска молитва, без сам да подозира това, човек просиява и почва духовно да благоухае. При смиреното му коленичене неговите най-благородни сили и заложби се проявяват в неочаквана красота. Той получава прошка и сам е готов да прости. Над него се излива любов и той започва да обича и онези, които преди е мразел. В душата му навлиза някаква неземна радост и сладък покой и той с преизпълнено сърце слави Бога за благостта Му и благодари за милостите Му. Плаче с радостни сълзи и се вижда окъпан от тях. Когато стане от молитва, той чувства блаженство, като че ли е бил на духовен пир.

Разбира се, не при всяка молитва и не с всеки молец се става това, защото има и разсеяни молитви, и небрежни просители. Молитвата е показател за състоянието на вярващия. Тя е барометърът на духовния живот. Има ли искрена молитва – има духовен живот. Няма ли истинска молитва – няма духовен живот. Ако молитвата е на ниска степен, това свидетелства за ниско духовно ниво. Ако молитвата е по-съвършена, това свидетелства, че душата се е издигнала над своите слабости и все повече напредва в добродетелите.

Светите отци високо са ценели молитвата, упражнявали са се денонощно в нея, възпявали са я като майка на добродетелите и са ѝ посвещавали най-възвишените си мисли в поученията си. Няма праведник, който да е постигнал святост без молитва. От древност и до днес всички спасяващи се прибягват към молитвата. Нейното значение за духовния живот е изтъквано от отделните Божии угодници по различен начин. Но всички те – колкото и различни да са думите, образите и сравненията, с които си служат – са напълно единодушни в убедеността, че молитвата е толкова необходима за духовния ни живот, колкото въздухът – за физическия.

Отец Иоан Кронщадски, като използва катехизическото определение на митрополит Филарет Московски, че ”молитвата е издигане на ума и сърцето към Бога”, вдъхновено я описва така: ”Молитвата е съзерцание на Бога, дръзновена беседа на творението с Твореца, благоговейно стоене на душата пред Него..., забравяне заради Него всичко окръжаващо, храна за душата, въздух, светлина, животворна топлина, очистване на греховете, благо Христово иго и Негово леко бреме. Молитвата е постоянно съзнаване на нашата немощ, или духовна нищета, освещаване на душата, предвкушване на бъдещото блаженство..., небесен освежителен дъжд, който напоява и оплодотворява почвата на душата..., очистване и освежаване на духовния въздух, просветляване на лицето, веселие на духа, златна верижка, свързваща творението с Твореца; бодрост и мъжество при всички скърби и изкушения в живота..., успех в делата..., утвърждаване на вярата, надеждата и любовта. Молитвата е дружба с Ангелите и светците, които отвека са угодили на Бога. Молитвата е исправление на живота, майка на сърдечното съкрушение и на сълзите, силна подбуда към милосърдни дела, безопасност за живота, унищожаване на страха пред смъртта, пренебрегване на земните съкровища, желание за небесни блага, очакване на всемирния Съдия, на общото възкресение на мъртвите и на живота в бъдещия век. Тя е усилено старание за избавяне от вечните мъки, непрестанно просене на милост от Небесния Владика... Молитвата е отваряне място в сърцето за Пресветата Троица, както е казано: ”Ще дойдем при него и жилище у него ще направим” (Иоан 14:23[3]).

Св. Иоан Лествичник също възпява с вдъхновени думи величието, благородството и могъществото на молитвата. По неговите слова, които свободно предаваме, тя е духовно общение с Бога, средство за придобиване прошка, благодат и спасение, мост за благополучно преминаване вълните на изкушенията, извор на всички добродетели, храна за душата, просвещение за ума, секира, която отсича всяко отчаяние, богатство на вярващите, съкровище на смирените, майка на благодатните сълзи, защото те при молитва се раждат, и същевременно дъщеря на сълзите, понеже колкото повече умиление нахлува в душата на моления се със сълзи, толкова повече се усилюва молитвеният подвиг[4]. Като дава тези и подобни на тях определения на молитвата, св. Иоан Лествичник заключава, че молитвата е ангелско занимание, радващо душата.

Прекрасен химн на молитвата е изпял и св. Григорий Нисийски. Според него ”молитвата е предпазна стража на целомъдрието..., обуздаване на високомерието, очистително средство против злопаметството, премахване на завистта, унищожаване на неправдата, изправление на нечестието. Молитвата е сила на тялото, обилие в семейството..., вярност в съпружеството, оръжие на пътуващите, страж на спящите, смелост на будните, плодородие на земеделците, спасение на плаващите. Молитвата е... почивка на отрудените, ободряване на скръбните, удовлетворение на радващите се, утеха на плачещите, венец на встъпващите в брак, тържество в деня на рождението, погребален саван за умиращите. Молитвата е събеседване с Бога, съзерцание на невидимото, несъмнена увереност в желаното, равночестност с Ангелите, преуспяване в доброто, побеждаване на злото, изправление на съгрешаващите, наслаждаване от настоящето, осъществяване на бъдещето[5]”.

Не по-малко възторжени определения на молитвата дава св. Иоан Златоуст. По неговите думи ”молитвата е светлина за душата, истинско познаване на Бога, посредница между Бога и хората, лекар на страстите, цяр против болестите, мир за душата, небесна пътеводителка..., насочена към самия свод на небето. Тя... духовно разсича въздуха... минава сонма на звездите, отваря вратите на небето, възлиза по-високо от Ангелите..., и като се издига над цялото творение, приближава се до недостъпната Троица. Там тя се покланя на Божеството, там се удостоява да бъде събеседница на Небесния Цар..., там изявява своите желания и получава дарове, надвишаващи цялата видима природа. Молитвата е свещен пратеник към Бога, тя весели сърцето, успокоява душата, събужда страха от наказанията, желание за наследяване на Небесното Царство и учи на смиреномъдрие... С една реч, украсява човека с всичко добро и покрива душата му с разни добродетели като с разноцветно покривало[6]!“

Сам Господ Иисус Христос, според св. Иоан Златоуст, е показал предимството на молитвата пред другите благородни прояви на душата с това, че отдалечавайки се от градовете, от селата и от собствените Си ученици, ”оставал заради молитвата в пустинни места (Лука 5:16; 9:10), та далеч от всеки човешки шум и метеж всеотдайно да се занимава в тишина с нея[7]”.

Всички св. отци единодушно учат, че молитвата е най-висша привилегия на човека, понеже го свързва с Бога; че тя е чудотворен ключ, който може да отключва Божията небесна съкровищница; че тя е дивен дар Божи за отпадналия от Бога човек.

Чрез молитвата грешникът, колкото и нещастен, колкото и окаян, може да влезе в общение с безкрайно Светия и Всесъвършен Бог, да се покае пред Него и да изпроси за себе си милост и пощада.

Чрез молитвата вярващият може да изкаже пред Твореца чувствата си, мъките си, грижите си, нуждите си – и да получи подкрепа.

Чрез молитвата подвижникът може да засвидетелства пред Бога обичта си, както и да Му изяви преклонението си и възторга си.

Чрез молитвата облагодетелстваният може да излее преизпълнената си със свещена признателност душа и да благодари на Небесния си Благодетел за всички Негови милости.

*Из книгата Нашата молитва от архимандрит Серафим (Алексиев), С., 1993. Същият текст е възпроизведен тук на основание чл. 24, ал. 1, т. 5 от Закона за авторското право и сродните му права.

[1]. “Умное деланіе. О молитве Іисусовой“, изд. Валаамскаго монастыря, 1936, с. 14.

[2]. Протоиерей Іоаннъ Сергіевъ (Кронштадтскій), Моя жизнь во Христе, т. II, изд. 5-е, Москва, 1899, с.250-251.

[3]. Пак там, с.234-235.

[4]. Св. Іоаннъ Лествичникъ, Лествица, степень 28, § 1, Москва, 1862, с.389-390.

[5]. Творенія святаго Григорія Нисскаго, часть I, Москва, 1861, с.384-385.

[6]. Творенія святаго отца нашего Іоанна Златоуста, О молитве, т. III, кн. 3, СПб, 1906, с.984.

[7]. Пак там.

Глава втора

Различни видове молитви

Оттук се вижда, че молитвите могат да бъдат от най-различен вид. Нека поясним това с примери: Един смирен християнин съзерцава нощем звездното небе. Той занемява от възхищение пред тайнствените чудеса на осеяния с малки трепкащи светлинки небесен свод. Като си представи, че тези нищожни светлинки не са, както изглеждат, само едни блестящи точки, а огромни огнени кълба, несравнимо по-големи от земята, и като помисли за неизмеримите пространства, които ги разделят, човек осъзнава колко мъничък, колко нищожен, колко незабележим и загубен е сам той като някаква невидима пращинка в този бездънен свят. Но ето – Бог, Творецът на всичко, Който е още по-безкраен от безкрайния свят, спира погледа Си тъкмо върху него, нищожната пращинка, и се грижи за него, и го обича, и го обсипва с хиляди милости. Съзнавайки това, християнинът не може да остане равнодушен и да не възкликне пред Създателя на тайнствената вселена с думите на Псалмопевица: ”Славете Господа!... Възпейте Го и пейте Му! Разказвайте за всички Негови чудеса!” (Псалом 104:1-2). ”Господи, Боже наш, колко е величествено Твоето име!.. Когато гледам Твоите небеса, дело на Твоите пръсти,

месечината и звездите..., казвам си: що е човек, та го помниш, и син човечески, та го спохождаш?” (Псалом 8:1-5). Тези възклицания са хвалебствена молитва, наречена още славословие. Псалтирът е пълен с такива молитви. ”Благославяй, душо моя, Господа! Господи, Боже мой, Ти си дивно велик, със слава и величие си облечен. Ти се обличаш със светлина като с дреха, простираш небесата като шатра..., правиш облаците Своя колесница, шестуваш върху ветрени криле... Колко са многобройни делата Ти, Господи! Всичко си направил премъдро!.. Да бъде Господу слава навеки!” (Псалом 103).

Друг вярващ човек, да речем, е имал тежки изпитания или страшни душевни борби. Но с Божията помощ ги е преодолял. Животът му е висял на косъм, но Божията десница го е спасила. Или непоносима скръб го е подтискала, но той е получил свише облекчение и избава. По този повод душата му е преизпълнена с благодарност. И ето, той благодари от все сърце на Небесния си Избавител. Неговата молитва носи благодарствен характер. Чувствителните души, обичащи Господа, с усърдие прибягват след всяко Божие благодеяние към благодарствена молитва, с която още повече привличат над себе си Божията милост. Псалмопевецът всякога и с радост е благодарил на Господа. От него е останал следният благодарствен псалом, който се пее на всяка Литургия: ”Благославяй, душо моя, Господа, и не забравяй ни едно от Неговите благодеяния. Той прощава всички твои беззакония, изцелява всички твои недъзи... Щедър и милостив е Господ, дълготърпелив и многомилостив... Както баща милува синове, тъй и Господ милува ония, които Му се боят... Благославяй, душо моя, Господа!” (Псалом 102).

Трети пък е паднал в тежък грях и след като се е опомнил, видял е с ужас до каква страшна пропаст сам е довел душата си. Събудено за покаяние, сърцето му почва да се моли. Той цял трепери от страх пред Божия съд. В безизходицата вярата му сочи един единствен път – примиряването му с Бога чрез проливане сълзи и отправяне топли молитви към Божията благост. И ето – той стене, въздиша, плаче пред Бога съкрушено, проси милост и пощада. Неговата молитва е покаяна. Такава била молитвата на митаря, описан в евангелската притча, който се биел в гърди и викал: ”Боже, бъди милостив към мене, грешника!” (Лука 18:13). Такава била молитвата и на св. цар Давид след тежките му грехопадения: ”Помилвай ме, Боже, по голямата Си милост и по многото Си щедрости изгледа беззаконията ми” (Псалом 50).

Четвърти християнин е, да речем, крайно беден или болен, или останал без работа, или несправедливо наклеветен, или изпаднал в друга някоя голяма беда. Към кого да се обърне за помощ? Отвсякъде го облъхва равнодушие. Религиозното му чувство обаче го пази от отчаяние. Сърцето му подсказва, че най-добрият Помощник и Покровител в такива случаи е Бог. И той почва да вика от дълбочините на душата си към небето, окрилян от надеждата, че Бог знае и безизходното му положение, и изхода от него. ”Побързай, Боже, да ме избавиш! Побързай, Господи, да ми помогнеш!” (Псалом 69:2) – повтаря той от дън душа думите на Псалмопевеца. ”Избави ме по Твоята правда и ме освободи! Наклони ухото Си към мене и ме спаси!... Защото Ти си моя надежда, Господи!... Боже, не се отдалечавай от мене!” (Псалом 70). Подобни молитви се наричат просителни.

Всеки според нуждата си може да казва своя просителна молитва. Бедният и безработният може да се моли така: ”Господи, Ти си благ и всемогъщ. Смили се над мене и дай ми да си намеря подходяща работа!” Болният: ”Господи, Ти виждаш моето страдание. Дай на мене, Твоя недостоен раб, здраве и спасение, за да прославя Твоето свято име!”

Несправедливо наклеветеният: ”Господи, Ти всичко знаеш. Защити ме от хвърленото срещу мене несправедливо обвинение!” Изпадналият в друга някоя беда: ”Господи, избави ме по милостта Си, както Сам знаеш! На Тебе се надявам! Помогни ми!”...

И така, четири са главно видовете молитви: хвалебна, благодарствена, покаяна и просителна. Те могат да бъдат смесвани и съединявани помежду си. Вярващият може и да славослови Бога, и да се кае същевременно за греховете си. Той може да Му благодари за някое благодеяние, и същевременно да Го моли за нова милост.

Знаейки от опит ползата от съединяването на различните видове молитви, св. Иоан Лествичник препоръчва следното съчетание на молитвените обръщения към Бога: ”Най-напред... да изявим искрена благодарност към Бога за Неговите непрестанни благодеяния към нас, после – да изповядаме греховете си с чувство на душевно съкрушение и след това – да изкажем пред Царя на цялото творение нашата молба[1]”.

А св. Никодим Светогорец дава в този дух като образец следната молитва, обединяваща всички молитвени елементи, включително и славословието: ”Господи и Боже мой! Възхвалявам и възпявам Твоята неизказана слава и Твоето безкрайно величие. Благодаря Ти, че по Своята благост си ми дал живот и участие в спасителните блага на Твоето Въплътено Домостроителство, че не един път си ме избавял, без дори сам да зная това, от заплашващи ме беди и от ръцете на моите невидими врагове. Кая се, че безкрайно много пъти съм потъпквал съвестта си и безразсъдно дръзко съм нарушавал Твоите свети заповеди, като съм бил неблагодарен към Твоите многочислени и велики благодеяния. Но, многомилостиви Боже мой, нека тази моя неблагодарност да не надделее Твоята благост! Прости моите грехове! Виж сълзите на моето съкрушение и по милостта Си помогни ми и сега! Дай ми онова, що е нужно за спасението ми и стори да бъде угоден на Тебе животът ми, за да се прослави и чрез мене, недостойния, Твоето всесвято име[2]!”

Тук св. Никодим препоръчва всеки да добави от себе си онова, което особено му е потребно първо в духовния, а после и в телесния му живот, като не забравя да се помоли било за освобождаването си от някоя страст, било за придобиването на някоя добродетел[3]”.

*Из книгата Нашата молитва от архимандрит Серафим (Алексиев), С., 1993. Същият текст е възпроизведен тук на основание чл. 24, ал. 1, т. 5 от Закона за авторското право и сродните му права.

[1]. „Лествица“, степен 28, § 7, с. 391-392.

[2]. Невидимая брань блаж. памяти старца Никодима Святогорца, изд. 4-е, Москва, 1904, с. 189-190.

[3]. Пак там.

Глава трета

Външна и вътрешна молитва

Молитвата може да бъде външна и вътрешна. Външна е онази, която има само външни прояви. Тя е мъртва, формална, фарисейска молитва. Вътрешна молитва е онази, която блика от сърцето. Тя е угодна Богу, защото свидетелства за копнеж по Бога и за любов към Него. Сърдечността, искреността, въодушевлението, покаяността, живата вяра, топлото чувство, страхът Божи, благоговението, трепетното упование, пламенната любов, смиреното съзнание за недостойнството, съкрушението, готовността за послушание и предаността на Божията воля – това са съществените признаци на истинската, вътрешната молитва. Липсват ли тези признаци и особено най-важните от тях – вярата, съкрушението и пламенното чувство, нямаме истинска молитва. По думите на св. Йоан Лествичник, трябва да се молим с много чувство и с дълбока вяра, която дава криле на молитвата[1]. По това се познава искрено молящият се, че той във време на молитва трепти от благодатни чувства и лети върху крилето на вярата към небето, забравя всичко около себе си и умолява Бога с твърда убеденост, че ще получи просимото.

Коленичил пред иконите, той или съкрушено плаче за своите тежки грехове, като моли за прошка, или със светнали от признателност очи благодари за знайни и незнайни Божии благодеяния, или въздишайки от все сърце, проси – било помощ в сполетялата го беда, било здраве и спасение за себе си и за своите близки, или пък възторжено славослови своя Създател и Промислител.

Който застава на молитва, а сърцето му не пламти подобно на кандилцето пред иконите, той не се моли, а само чете молитви. Неговата молитва е външна, механическа и затова е мъртва, недействена. Такъв човек, макар и изправен пред иконите, всъщност не общува духовно с Небето. Безчувствената, външната молитва не може да привлече никаква благодат и сърцето остава празно.

По убеждението на всички св. отци, един от най-съществените белези на истинската молитва е пламенното чувство. Без него изобщо няма молитва. Но тук трябва да направим веднага една важна уговорка. Не всяко чувство е ценно при молитвата. Сантименталните, нетрезвите и сладникави чувства я развалят. Унилите чувства я убиват. А прекомерните възторжени чувства я водят към израждане. Светоотеческата мъдрост забранява всякакви невъздържани изблици, душевни изстъпления и молитвени екзалтации, защото те отчуждават човека от съзнанието за греховност, създават в него фалшива представа за мнима праведност и довеждат молитвата до най-опасни извращения, при които човек мисли, че се моли правилно, а всъщност се заблуждава. Като не се допитва до никого и върви самочинно по пътя на духовния живот, заблуденият християнин изпада при екзалтираната си молитва в мечтателност, разгорещява се от психофизическо напрежение, разпалва въображението си и взема фантастичните си преживявания за благодатни явления. Това опасно състояние се нарича, на езика на св. отци, духовна прелест, което значи духовна прелъстеност, измаменост от дявола.

Духовната прелест се избягва чрез поддържане на постоянно покаяно чувство и чрез искрено съзнание на своята греховност. За тази цел човек трябва често да се изповядва, да счита себе си по-лош от всички и да се самоунижава, ала не пред другите (защото това може да премине в лицемерно скромничене), а пред своята съвест и пред Бога.

За да избегнем духовната прелест, св. отци ни съветват да се обучаваме в съзнанието, че всеки друг е по-добър от нас, да не вярваме на собствените си чувства и преживявания и да се допитваме до мъдри духовници.

Дяволът е лъжец. За да ни хване в своята лъст, той се стреми да пълни сърцата ни с измамни въодушевления, със самодоволство и с дръзка самоувереност, че нашата духовна настроеност е правилна. Тъкмо в това се състои прелъстеността – ”да станеш жертва на измама и самоизмама, при което да имаш твърдото убеждение, че се намиращ в истината, и че другите се заблуждават. Това значи, като си заслепен от гордост, да загубиш способността да съзнаваш своето заблуждение[2]”.

Човек трябва искрено да се чувства всякога грешен, всякога виновен пред Бога, за да не падне в примките на самопрелъстяването. Той не бива да подхранва в себе си гордата мисъл, че представлява нещо, а да прогонва всяка подобна идея като вражеско нападение.

Особено начеващите молитвени подвиг трябва да се пазят от дяволска прелест. За тази цел им се препоръчва при всяка молитва да извикват в себе си дълбоко покаяно чувство, чувство на смирение и съзнаване на своето крайно недостойнство пред Бога. Св. Иоан Лествичник намира, че и най-напредналите в духовния живот подвижници трябва всякога да се каят. ”Макар да си преминал и цялата стълба на добродетелите – пише той, – все пак и тогава се моли за прошка на твоите грехове, като слушаш какво говори св. апостол Павел – че той е пръв от грешниците (1 Тимотей 1:15[3])”. Такива чувства иска да вижда у нас Бог, за да може да излива върху нас Своята благодат. Покаянието и смирението са еднакво нужни и за грешния, и за праведния: грешния те довеждат до добродетелност, а праведния предпазват от опасността да загуби придобитата добродетелност.

Като обяснява каква е правилната молитва, св. Нил Синайски казва: ”На молитвата, произнесена с чувство, е свойствено самовглъбяване, благоговение, умиление и душевна болка (съкрушение), при изповядване на грехопаденията с негласни въздишки[4].”

Ако почнем да летим във възторжени молитвени преживявания, без да сме изкоренили страстите от душата си, лесно ще попаднем в мрежите на лукавия, който се старее по всички начини да ни погубва – и чрез отклоняването ни от молитвата, и чрез лукавото внушаване да се молим със самомнителни чувства, водещи към духовно падение. Нека помним, че молитвеният подвиг тогава е плодоносен за душата ни, когато се извършва правилно – с покаяно и искрено чувство и с дълбоко смирение.

Истинската, вътрешната молитва не е лесно нещо. Тя среща разни пречки, най-важните от които са земните привързаност, страстните привички и тежките грехове. Те обременяват душата и я спират в полета ѝ нагоре. Св. Иоан Касиан уподобява молещия се ум на леко перце, което, ако е чисто и няма прилепнали към него земна влага и кал, може при всяко подухване на вятъра да се издига нагоре. Но ако перцето е облепнало с мръсната кал на улицата, то става тежко и не може да литне. ”Така и нашият ум, ако не е обременен с отрупали го страсти и суетни светски грижи... бидейки лек, по силата на собствената си чистота, при най-лекия повей на духовен размисъл полита нагоре и изоставяйки ниското, земното, възнася се към небесното и невидимото[5]”. Ако обаче душата е била обхваната преди молитвата от бесовски страсти – гняв, злоба, обида, злопааметство, алчност за земни печалби, мъст или нечисти похотни чувства, тя не може да се моли както трябва. Умът остава прилепнал към земните неща. Той е заплетен в мрежите на бесовете. Ето защо, според съвета на св. Иоан Касиан, ”каквито искаме да бъдем във време на молитва, такива трябва да се приготвим преди молитвата... Каквото не желаем да ни гнети, когато се молим, това нека побързаеме да прогоним предварително от тайните кътчета на сърцата си”, преди да сме коленичили[6].

Иначе, ако се опитаме да се молим, без да сме се очистили духовно, молитвата ни не само няма да ни обогати, а още повече ще ни огреши. Вместо да умилюва Бога, тя ще Го разгневи, защото ще свидетелства за нашата дързост, небрежност и липса на страх Божи. aserafim1Св. Симеон Нови Богослов казва определено: ”Няма по-голям грях от това да се молиш без страх Божий, без внимание и благоговение. Който се моли и пее псалми небрежно (а такава е молитвата на обзетите от страсти – в ск. м.), той не знае що е Бог... По-добре е такъв човек никак да не бърбори молитви, отколкото така да се моли (тоест само с уста, външно). Онзи, който съвсем не се моли, не изпълнява своя дълг и остава длъжник пред Бога. Но някога той все ще се опомни и може тогава да изпроси опрощаване на дълга си от Бога, Комуто е длъжник. А оня, който се моли как да е, небрежно, подбужда към гняв Самия Опростител на дълговете – Бога, Комуто уж се моли; защото той се моли Богу само с уста, а умът му води беседа с бесовете. От кого след всичко това той може да очаква милост?.. Не, няма друг грях, който толкова много да прогневява Бога, както грехът, при който човек само с уста извършва молитва, а с ума си мисли за долни и срамни неща[7]”.

Тези мисли на великия учител на духовния живот могат да уплашат мнозина и да ги доведат до отчаяние, така че да си кажат: ”Тогава няма да се молим, щом нашата несъвършена молитва се оказва такъв голям и непростим грях.” Изводът е неправилен. Не към отчаяние искат да ни насочат думите на св. Симеон Нови Богослов, а към дълбоко духовно разтърсване и решително себеизправление. Ако досега сме се молели небрежно, външно, отсега нататък трябва да почнем да се молим съсредоточено, благоговейно, с вътрешна молитва. Молитвата е абсолютно необходима за нас. Как ще се отказваме от нея?! Не от нея трябва да се отказваме, а от недостойното ѝ извършване. Тя е наш дълг, а недостойното ѝ извършване е наш грях. Грехът трябва да се победи, а дългът да се изпълнява както трябва.

Една руска поговорка казва за неразумните страхливци и за самооправдаващите се ленивци, изобличавайки ги: ”Волка бояться – в лес не ходить”, тоест под предлог, че в гората има вълци, не ходи там! Тази поговорка привежда в размислите си за молитвата молдавският старец схимонах Василий, наставник и сподвижник на знаменития схиархимандрит Паисий Величковски, и по този повод мъдро пише: ”От Бога трябва да се боим, но не бива по причина на този страх да бягаме и да се отказваме от Него. Делото на молитвата изисква страх и трепет, съкрушение и смирение, задълбочено изследване на Светото Писание и съветване с единомдушни събратя, но не бягство и отказ, а още по-малко дързост и самочиние[8].”

За да не бъде молитвата ни само едно формално четене от страниците на молитвеника или едно външно механическо повторение на научени наизуст думи, тя трябва да бъде съпроводена от постоянно обновяващо се вътрешно трезвение или духовна бдителност. Ние сме обкръжени от духовни врагове. На техните бесовски нападения трябва да отговаряме с духовна боеготовност. Ето как тази боеготовност се описва от иерусалимския презвитер св. Исихий, ученик на св. Григорий Богослов: ”Онзи, който се подвизава вътрешно, трябва всеки миг да има (в ръка) следните четири оръжия: смирение, изострено внимание, противене на помислите и молитва. Смирението му е нужно, за да има в ръцете си Христовата помощ, понеже неговата борба е насочена срещу враговете му – гордите демони, а Господ ненавижда гордите. Вниманието му е необходимо, за да държи винаги сърцето си свободно от всякакви мисли, даже и добри на вид. Противдействието му е необходимо, за да противоречи незабавно и с гняв на лукавия,

щом само съзре с острия поглед на ума си кой е дошъл. Молитвата му е потребна, за да викне той веднага след оказаното противодействие от дълбочината на сърцето си към Христа (за помощ – в ск. м.). И тогава подвизаващият се сам ще види как врагът му ще бъде прогонен и ще изчезне като дим[9].”

Ето така се побеждава формализмът в молитвата и се достига до така много препоръчаното от св. отци вътрешно, живо и действено молитвено общение с Бога.

Господ Иисус Христос е наричал книжниците и фарисеите, които се молели с външна само молитва, лицемери и им е напомнял с укор думите на св. пророк Исаия: ”Тоя народ се приближава до Мене с устата си и Ме почита с устните си, а сърцето му стои далеч от Мене; ала напразно Ме почита” (Матей 15:8-9).

Думите ”напразно Ме почита” трябва да ни стреснат и подбудят към сериозен размисъл. Каква следва да бъде нашата молитва, за да не бъде напразна, а да ни доставя благодат, радост и духовна полза? – Тя трябва да бъде не само външна, но и вътрешна. Преподобни Агатон уподобява външната молитва на листата на дървото, а вътрешната молитва – на плода. Като казва това, той напомня: ”Всяко пък дърво, което не дава плод, бива отсичано и хвърлено в огън” (Матей 3:10)[10]. Следователно този, който се моли само с уста, а нехае за участието на ума си в молитвата, се моли напразно. Бог гледа на ума и на сърцето!

Молитвата бива само външна:

а)когато се изразява единствено външно с произнасяне на заучени молитви, без участието на ума; с кръстене и коленичене, без искрено горене на сърцето. Често нашите домашни молитви са точно такива – вяли, безчувствени, механически, разсеяни, казвани само по навик;

б)когато ходим на църква без молитвено настроение, когато стоим на св. Литургия и телом сме в храма, а с въображението си блуждаем по света, разправяме се мислено с близките си, разсъждаваме за своите домашни въпроси или обмисляме разни свои планове, или – не дай Боже – сме изпълнени с непристойни мисли. Такава молитва не ползва душата. За нея св. Иоан Лествичник казва: ”Както е отвратителен за земния господар онзи, който, стоейки пред него, отвърща от него лицето си и разговаря любезно с неговите врагове... така е мерзостен пред Господа и оня, който стои пред Него уж на молитва, а се занимава в това време с нечисти мисли[11].”

Външната само молитва без вътрешната нищо не струва, докато вътрешната молитва, и без външни прояви, може да бъде пълноценна и чудодействена. С това, разбира се, не се подценяват външните изяви на молитвата, защото често чрез тях може да се разгори вътрешното чувство. Човекът е така създаден, че се нуждае и от външни изяви на вътрешните си преживявания. Той се състои от тяло и душа. Затова и молитвата му оправдано има и външна страна. Св. апостол Павел ни съветва: ”Прославете Бога с телата си и с душите си, които са Божии” (1 Коринтяни 6:20).

Нямало е и няма да има по-духовно молещ се от Иисус Христос. Но ето и Той, колкото и да се е молел с дух, е трябвало като Човек в плът и да коленичи, и да издига очи към небето, и да навежда лице към земята (Матей 26:39; Лука 22:41; Иоан 17:1). Колко повече

за нас, земните, е неизбежна външната молитва! Правилно изпълнявана, тя подпомага вярващия да стигне до разгаряне огъня на вътрешната молитва.

Но пита се: можем ли всякога, на всяко място и при всички обстоятелства да използваме средствата на външната молитва? Тук мъдър отговор дава св. Иоан Лествичник: ”Ако във време на молитва не сме уединени (намираме се например в Божия храм, сред много хора – в ск. м.), тогава нека само вътрешно приемем умоляващ вид. Но ако около нас няма никакви служители на похвалите (тоест хора, които биха ни похвалили за нашата усърдна молитва – в ск. м.), тогава можем към вътрешната си молитва да присъединим и външен начин на молене. Защото у несъвършените душата често се настройва съобразно с положението на тялото[12]”.

От тези думи се вижда, че не при всички обстоятелства еднакво трябва да се молим. Както навсякъде в духовния живот, така и при молитвата трябва да проявяваме духовна разсъдителност, за да не би, поради неразумието ни, да произлезе от доброто зло. Ако се молим на обществено място, нека се въздържаеме от по-особени външни молитвени прояви, защото нашето изразявано по външен начин молитвено настроение може да вкара както нас, така и околните в грях. Като ни видят например разплакани при молитва, или добили умилен и печален вид, едни от околните могат да ни похвалят, че много горещо умеем да се молим, при което ние можем да се възгордеем, а други пък могат да ни обвинят във фарисейство и да ни се присмеят, което е в състояние да извика у нас смущение, огорчение и дори озлобление. Затова да помним – сами ли сме по време на молитва, можем да променяме молитвено лицето си и да въздишаме, и да се молим с печален глас, и да се бием в гърди, и да издигаме ръце нагоре, и да проливаме сълзи, и да правим колкото си щем поклони, и да падаме по очи на земята. Защото всичко това разполага сърцето към молитва. Молим ли се обаче в присъствието на други, нека се въздържаеме от всичко това, за да не предизвикаме у другите съблазън, а и себе си да предпазим от тщеславие.

Който по Божия милост е придобил вътрешната молитва, той може, при особени обстоятелства, да се моли и без всякакви външни знаци. Важното е умът му всецяло да е обърнат към Бога, сърцето му да трепти от вяра, душата му да е изпълнена със страх Божи, и той цял да гори молитвено. С такова вътрешно моление, при тежки обстоятелства, мнозина са получавали бързата Божия помощ.

Св. Варсануфий Велики казва за тази молитва следното: ”Когато си с хора, ако имаш нужда да призовеш Бога, не мисли, че ти не можеш да Го призовеш без устно произнасяне на името Му, но помни, че Той е сърцеведец, че гледа на сърцето, и Го призови в сърцето си. Това е смисълът на казаното в Писанието: ”Затвори вратата си и се помоли на твоя Отец в скришно” (срв. Матей 6:6). Макар и да не произнесеш Божието име, ако само си спомниш за Бога – а това става още по-бързо отколкото призоваването – това ще е достатъчно, за да ти се помогне[13].”

Бог слуша и онези, които се молят мълчешком и които не дават никакви външни признаци на молитва, а вътрешно от сърце Го призовават на помощ. Св. Иоан Златоуст добре казва: ”За молитвата е нужно не толкова словото, колкото мисълта; не толкова движението на ръцете, колкото напрежението на душата; не толкова известно положение на тялото, колкото разположението на духа[14]”.

Това ще рече – за Бога е важно сърцето. За него Той жадува, поради което и казва: ”Синко, дай Ми сърцето си!” (Притчи 23:26 по славянския превод). Той слуша не толкова шума на нашите думи, колкото повика на нашите сърца.

Когато евреите, освободени от робство и предвождани от Моисей, излезли от Египет и стигнали вече до брега на Червеното море, те забелязали, че фараонът, желаяйки да ги върне пак в Египет, за да му робуват, ги догонва със своята войска и колесници. Като се видели отвсякъде притиснати – отзад от жестокото воинство, отпред от дълбокото море, – те взели да роптаят и казвали на Моисей: ”Нима нямаше гробове в Египет, та ни доведе да умрем в пустинята?” Моисей се смутил. Видимо той успокоявал народа, а невидимо, без всякакви външни знаци и без изговаряне на каквито и да било молитвени слова, се молел на Бога в сърцето си да помогне в тази беда. Никой не забелязал, че Моисей се моли, но Бог чул тайните му вопли и му рекъл: ”Що викаш към Мене?” (Изход 14:15). Моисей не отворил дори устата си, а Бог дочул повика на сърцето му. В отговор на тази вътрешна молитва еврейският народ по чуден начин бил избавен от неминуема гибел. Морето се разделило и народът минал по дъното му на другия бряг. Ето какво значи истинска вътрешна молитва!

*Из книгата Нашата молитва от архимандрит Серафим (Алексиев), С., 1993. Същият текст е възпроизведен тук на основание чл. 24, ал. 1, т. 5 от Закона за авторското право и сродните му права.

[1]. „Лествица“, степен 28, § 26, с.399; степен 27, § 63, с. 382; степен 28, § 26, с. 396.

[2]. “Что такое молитва Иисусова по преданию Православной церкви“, Сердоболь, 1938, с. 332.

[3]. „Лествица“, степен 28, § 13, с. 393.

[4]. Св. Ниль Синайскій, Слово о молитве, § 43 (Добротолубіе, т. II, изд. 2-е, Москва, 1895, с. 212).

[5]. Св. Іоаннъ Кассіанъ, О молитве, § 198, (Добротолубіе, т. II, изд. 2-е, Москва, 1895, с. 132).

[6]. Пак там, с. 131.

[7]. Слова преподобнаго Симеона Новаго Богослова, вып. I, Москва, 1892, с.81-82.

[8].“Что такое молитва Иисусова по преданию Православной церкви“, Сердоболь, 1938, с. 228.

[9]. Св. Исихій Іерусалимскій, О трезвеніи и молитве (Добротолубіе, т. II, с. 151).

[10]. Епископъ Ігнатій Брянчаниновъ, Избранныя изреченія святыхъ иноковъ и повести изъ жизни ихъ (Отчникъ), СПб, 1880 с. 51.

[11]. „Лествица“, степен 28, § 54, с. 402.

[12]. Пак там, степенъ 28, § 23, с.395-396.

[13]. Преподобныхъ отцевъ Варсануфія Великаго и Іоанна руководство къ духовной жизни, Москва, 1892, ответъ 427, с.285.

[14]. Св. Іоаннь Златоустъ, Пять словъ объ Анне, IV, 5, Творенія, т. IV, кн. 2, СПб, 1898, с. 819.

Глава четвърта

Упражнения за достигане на истинската молитва

Светите отци богомъдро учат, че основа на всяка молитва трябва да бъдат простотата, смирението, страхът Божи и благоговението.

Немислимо е богоугодно да се помоли един вярващ, който няма простота, а лукавства в сърцето си пред човещите и пред Бога или е изпълнен с гордост, или е дързък и не чувства никакъв страх Божи. Искаш ли с полза за душата си да се помолиш, постарай се най-напред да скъсаш с лукавството, да изгониш лицемерието, да се смириш и настроиш благоговейно. Застани пред Бога с простодушието на дете, почакай да утихнат суетните житейски шумове и глъч в душата ти, съзнай греховете си, представи си Страшния Божи съд и вечните мъки, към които те води лошият ти живот, извирай страх Божи в сърцето си и чак тогава почни да беседваш с Бога. Иначе, ако с неумиротворено от страстите сърце и с погълнат от земни впечатления ум застанеш на молитва, устните ти ще бърбят молитви, но умът ти ще блуждае другаде, сърцето ти ще бъде далеч от Бога и ти не ще получиш от Небето онова, за което бездушно и машинално се молиш. Такава молитва, вместо да те сближи с Бога, ще те отчужди от Него. По-добре отложи за малко молитвата си, отколкото да я казваш в неподходящ момент, когато си цял отнесен в други сфери.

„Преди да започнеш да се молиш, пригответи се!” – четем в Писанието (Иисус син Сирахов 18:23). Ако ние старателно се подготвяме, преди да се явим с нашата молба пред някой земен големец и когато сме вече при него, внимаваме във всяка своя дума, за да не сбъркаме, то как смеем без молитвено благоговение, без сърдечна простота и смирение да разговаряме с Бога! Помисли си, дръзки човече, кой си ти и пред Кого заставаш на молитва! Ти си твар, и при това грешна! А Този, пред Когото коленичиш, е вечният, всемогъщ и непостижим Творец! Той те е създал! Той може с едно само леко подухване да те унищожи! Защото ”какво е нашият живот? – Горене на свещичка! Достатъчно е за Онзи, Който я е дал, само да я духне, и тя ще угасне[1]”. Ако Господ е благоволил да те удостои да влизаш в молитвен разговор с Него, то е от безкрайно съчувствие към Тебе, дълбоко падналия в грехове човек! Твоята молитва е свидетелство за Божията велика милост и непонятна любов към тебе! Затова, когато пристъпваш към молитва, припомни си с Кого искаш да беседваш, потръпни и с благоговейна откровеност, с детска доверчивост, със смирено сърце и с дълбоко страхопочитание изкажи болката си или поднеси благодарността и хвалението си. Не забравяй, че Бог ни върши голямо благодеяние с това, че ни позволява да Му се молим. Той не само ни позволява, но дори ни заповядва това, желаейки нашето добро. Когато ни говори: ”Търсете лицето Ми” (Псалом 26:8), Той ни призовава към общение със Себе Си, за да ни освети и духовно усъвършенства. Когато ни подканва: ”Призови Ме в скръбен ден, и Аз ще те избавя” (срв.

Псалом 49:15), Той иска да получи повод да излее над нас Своите небесни благословения. Когато ни увещава: ”Обърни се към Мене, защото Аз те изкупих” (Псалом 44:22), Той иска да ни подаде спасителна ръка и да ни избави от нашия мъчител – дявола! Христос, възплътената Любов, дал живота Си за нас, Сам ни съветва да се молим, като казва: „Искайте... Търсете... Хлопайте!” (Матей 7:7). Той Същият трогателно зове: “Дойдете при Мене всички отрудени и обременени, и Аз ще ви успокоя” (Матей 11:28).

”Кой не би се изумил – възкликва св. Иоан Златоуст – от човеколюбие то на Бога, което Той проявява към нас, като е дал на хората такава велика чест, че ги е удостоил с молитва и събеседване със Себе Си! Във време на молитва ние наистина говорим с Бога. Чрез нея ние влизаме в съединение и с Ангелите. ”Ето защо: ”приближаващите се към Бога трябва да вършат това с радост и страх; със страх – за да не се окажем недостойни за молитвата, а с радост – поради величието на честта[2]”, която ни се оказва.

Бог няма нужда от нашите молитви. Те са крайно необходими за нас. Колкото по-жива молитвена връзка с Бога има човек, толкова той е по-силен пред злото, по-търпелив в бедите, по-победоносен в изкушенията. Молитвата го издига над самия него и го свързва с Всевишния. А свързан с Всевишния Творец, слабият човек става мощен, защото Бог му дава сили чрез молитвата. В това се състои великото благо, което човек получава от молитвения си разговор с Бога. Каквото е птицата без крила и войникът без оръжие, това е християнинът без молитва (св. Тихон Задонски). Който редовно и правилно се моли, той има поддръжката на Ангелите, помощта на светците, могъщата подкрепа на св. Богородица и най-важното – благодатта на Господ Иисус Христос, любовта на Бог Отец и общението със Светия Дух. Кой може да излезе срещу такъв войник, обграден с невидимата помощ на толкова могъщи съюзници и покровители!

Затова св. отци, сами изпитали силата на молитвата, толкова държат за нея и съветват всички християни да я усвояват, да я упражняват ежедневно и да се спасяват чрез нея. Според тяхното благодатно учение, като свързва човека с Бога, молитвата прави и немощния крепък, и унилия – бодър, и отчаяния – обнадежден. ”Велика е мощта на молитвата – пише св. Ефрем Сирийски. Тя е угасила пламъка на огъня, обуздавала е яростта на лъвовете, сразявала е полкове, укротявала е бури, изгонвала е бесове, отваряла е вратите небесни, разкъсвала е веригите на смъртта, изцерявала е недъзи, отстранявала е бедствия, закрепвала е колебливи крепости... с една дума, спасявала е от всякакви беди! Разбирам молитва не вяла, която е само на устните, а молитва, бликаща от дълбочините на сърцето. Както дърво, което има дълбоки корени, може да посрещне и издържи и ветрове, и бури, без да се прекърши или изкорени, така и молитвата, отпращана от дълбочината на душата, дълбоко вкоренена в сърцето, се издига към небесата, без да се пречупва от каквото и да е изкусителен помисъл. Така се е молел и св. пророк и цар Давид: ”От дън душа викам към Тебе, Господи!” (Псалом 129:1[3]).

Такава молитва трябва да има всеки християнин, ако иска да осъществява ежедневна, действена връзка с Всемогъщия Бог и да преживява чудесата на Богообщението. Към такава молитва ни призовава Сам нашият Спасител, като казва: ”Когато се молиш, не бъди като лицемерците, които обичат да се спират по синагоги и кръстопътища да се молят, за да се покажат пред хората. Истина ви казвам, те вече получават своята награда. А ти, кога се молиш, влез в скришната си стая (тоест в стаичката на сърцето си – в ск. м.) и като си заключиш вратата (тоест като оставиш навън всички суетни, греховни,

светски желания, интереси и спомени – в ск. м.), помоли се на твоя Отец, Който е на тайно; и твоят Отец, Който вижда в скришно, ще ти въздаде наяве” (Матей 6:5-6).

Ако се молим само с външна молитва, с каквато се задоволяват лицемерите, няма да се съгрее сърцето ни. Такава молитва няма да промени поведението ни, няма да ни доближи до Небето. Нашите старания трябва да бъдат насочени към това – във външните форми на молитвата, които са необходими, да вливаме молитвено настроение. А то се изгражда от следните елементи: съсредоточено внимание, сърдечна топлина, страх Божи, духовно горене, покаяно топене, умиление и съкрушение.

За да добием истинска молитва, трябва да се упражняваме в нея. А как да се упражняваме, ни учат св. отци, които просветлявани от Светия Дух, са пребъдвали непрекъснато в нея.

Безучастното четене на молитви никому не е допринесло досега полза. Който внимава в това, което чете, и чувства със сърцето си силата на молитвените слова, той именно се моли с полза за душата си. ”Не само с думи трябва да се молим – пише св. Никодим Светогорец, – но и с ум, и не само с ум, но и със сърце, така че умът ясно да вижда и разбира какво казват думите, а сърцето да чувства какво мисли в този момент умът. Всичко това съчетано дава всъщност истинската молитва. Ако в нашата молитва липсва нещо от това, тя е или несъвършена молитва, или съвсем не молитва[4]”. А щом човек се моли с несъвършена молитва или с лъжемолитва, лишава се от онази дивна небесна топлина, от онази благодат и сила, която дава истинската молитва.

И така, трябва да помним, че не всяка молитва е молитва. ”Когато умът и сърцето се съединят в молитвата и мислите не се разсейват – учи св. Серафим Саровски, – тогава сърцето се съгрива с духовна топлина, в която възсиява Христовата светлина, изпълвайки с мир и радост целия вътрешен човек[5]”.

Съединяването на ума със сърцето, по думите на епископ Игнатий Брянчанинов, трябва да бъде съединение на духовните помисли на ума с духовните усещания на сърцето. Не само всяко греховно чувство и всеки греховен помисъл, но и всички естествени мисли и усещания, колкото и да са тънки и замаскирани с мнима праведност, разрушават съединяването на ума със сърцето и ги поставят в противодействие един на друг[6]. Затова трябва да се внимава по време на молитва да не се допускат никакви други помисли в сърцето – даже и благочестиви – освен онези, които са предмет на молитвата и които единствени могат да обединят ума и сърцето.

За истинската молитва св. Иоан Златоуст казва следното: ”Пред Господа се моли този, който напълно е съсредоточил своята душа и няма в този момент нищо общо със земята, но се е преселил на самото небе и е изгонил от душата си всеки човешки помисъл. Молещият се трябва да се моли така, че – всецяло съсредоточен, с напрегнат ум и със скръбна душа – да призовава Бога, без да умножава думите и да разширява молитвата, а да произнася малко и прости думи, понеже не от множествеността на словата, а от вниманието на душата зависи да бъде чут[7]”.

Различни са степените на молитвата. Това зависи от степента на нашата духовност и от нашето отношение към Бога. Каквито сме ние в живота си по отношение на Бога, такава е и нашата молитва. По един начин се отнася към Бога вярващият, но нехаен за своето спасение човек, по друг начин – онзи, който се е откъснал от греха и ревностно се стреми

към добродетелен живот, но все още не е влязъл напълно в Божието светилище, а служи на Господа със себепринуждаване, по трети начин – онзи, който се е съединил с Господа, носи Го в себе си и със страхопочитание, благоговение и любов стои пред Него. Първият, както е небрежен в живота си, тъй е небрежен и към молитвата и повърхностно я извършва и в църква, и у дома си. Той се моли просто по навик и по някакво механическо задължение, внедрено в душата му още от детинство; моли се без внимание и без чувство, следвайки само установения обичай. Вторият чете много молитви и често ходи на църква, като се старае и вниманието си да съсредоточава, и да има съответно чувство при четене на молитвите, макар че това не всякога му се удава. Той е отбелязал вече някакъв успех в молитвата. Третият, цял събран в себе си, с ума си стои пред Господа и неразсеяно се моли в сърцето си без дълги молитви, но с дълго стоене на молитва. Той е достигнал вътрешната молитва. На третия не са нужни множество и разнообразни молитви, защото дъждът на многословието угасява вътрешната молитва. Първият трябва да се стреми към степента на втория, а вторият – към степента на третия, за да достигне до истинско Богообщение. Колкото повече човек напредва в молитвата, толкова повече се доближава до Господа и до собственото си спасение.

Някои мислят, че задълбочената вътрешна молитва е дълг само на духовните лица и по-специално на монасите. Това не е вярно. Щом истинската молитва доближава до Господа и помага в спасението, ясно е, че тя е дълг на всеки християнин, който иска да се спаси. Затова от всеки християнин се иска да придобие вътрешна, духовна, сърдечна молитва. Упражняването в нея изисква главно две неща: първо – при четенето на молитвата да се внимава в смисъла ѝ, и второ – да се чувстват изразените там мисли и настроения. Това св. отци наричат събиране на ума в сърцето, или стоене с ума в сърцето, или пребъждане пред Бога.

Ако се молиш, а умът ти не внимава в молитвените думи, ти изпадаш в греха на разсеяността. При такава разсеяност ти не знаеш какво просят механически устните ти. Но ако ти сам не внимаваш в молитвата си, то загубваш дръзновението да искаш Бог да внимава в нея. Или, както се изразява св. Иоан Златоуст: „Ти сам не чуваш своята молитва. Тогава как искаш Бог да я чува[8]?”

Грехът на разсеяността ражда от своя страна греха на безчувствието. Не е възможно да почувстваш благодатната сила на молитвените думи, ако си разсеян. Безчувствието пък води към гибел. Защото, като си безчувствен към молитвените думи, които най-често те подканват към покаяние, напомняйки ти за твоята греховност, ти оставаш безчувствен към своето окаяно положение. Но щом ти сам не си съчувстваш в бедата, как искаш да привлечеш Божието съчувствие към себе си?! Бог е готов всекиму да помогне, обаче помощта Му получава само онзи, който отваря сърцето си за нея.

Как да се научим от все сърце да се молим Богу? – Това става с упражнения. Св. Никодим Светогорец дава много хубави съвети как да се извършват молитвените упражнения. Това, според него, не е някаква дълбока философия, а нещо много просто, за усвояване на което се иска само едно – постоянно старание. „Как си се научил да четеш? – пита той. – Започнал си да се трудиш над това и си се научил. Как си се научил да пишеш? – започнал си да пишеш и си се научил. Така ще се научиш и да се молиш[9]”.

Практически ето как трябва да се постъпва според него: Всеки ден, като заставаш пред домашните си икони, за да си кажеш утринните или вечерните молитви, учи се да следиш с ума си смисъла на думите, които четеш от молитвеника си, и се старай да почувстваш

онова сърдечно съкрушение, което е чувствал съответният автор на молитвата. Така днес, така утре, така всеки ден... и ти ще се научиш да се молиш със съсредоточен ум, благоговейно, със сърдечно умиление и с вътрешно горене. Но внимавай да не би, като си се помолил днес както трябва, утре да прочетеш молитвите си както не трябва – небрежно и разсеяно, защото който така постъпва, сам руши онова, което преди това е изградил. Пред всяко пристъпване към молитва човек трябва да се разтоварва от натрупалите се у него през нощта или през деня греховни впечатления и от всичките суетни грижи, както и от лошите си чувства към ближните. Ако пък някое необикновено силно греховно преживяване го е овладяло и го преследва и през време на молитва, човек трябва или да се отърси с волеви напрежения от него, или, ако това се окаже невъзможно, да направи тъкмо небогоугодното си преживяване предмет на своята молитва и съкрушено да изпроси от Бога милост и пощада за себе си.

Подобни съвети дава и епископ Теофан Затворник. Предвид голямата практическа важност на разглеждания въпрос, ние ще цитираме подробно и неговото мнение с риск да изпаднем в повторения. Но нека предпочетем повторенията пред недоизказаността и неяснотата.

Епископ Теофан учи, че истинската молитва се постига, когато се осъществи съчетаване на ума със сърцето. По какъв начин става това? – Умът е нещо хвърковато и все бяга от предмет на предмет, плъзгайки се по наклона на асоциациите. Как може да се задържи той през време на молитва от разсеяност и да се прикове вниманието върху молитвените думи? – Това може да стане само ако човек се стреми през време на молитва както с ума си да разбира прочетеното, така и със сърцето си да го почувства. Всяка молитва крие дълбоки чувства, които са вълнували автора ѝ. Постарай се да събудиш тези чувства и в собственото си сърце и умът, който внимава в молитвата, ще се съедини със сърцето, ще влезе в него и ще пребивава там. ”Не може умът да стои в едната мисъл за Бога, докато е в главата: Той все бяга и бяга”. За да бъде задържан, той трябва да е съединен с чувствата. Слезе ли в сърцето, той се успокоява и спира своя безконтролен полет. Психологическа истина е, че чувствата са по-силни от ума и че умът се подчинява на чувствата. Ако сме стигнали в молитвените си упражнения до разгаряне на силни покаяни, благодарствени, умилни, съкрушаващи духа чувства, умът ще се държи в сърцето през цялото време, докато там горят тези чувства. Изстинат ли те, той ще тръгне да блуждае по своите безбройни пътища. Изкуството се състои в това – да се научи човек да се моли с искрени чувства. Тогава и умът помага на чувствата, и чувствата задържат ума в кръга на молитвените мисли.

Но как може да се създадат молитвени чувства? – Това не е напълно във властта на човека, ала то не става и без волята на човека. Бог дава благодатни чувства. Затова към Него трябва да викаме: ”Господи, стопли сърцето ми!” Сам човек обаче подготвя сърцето си за получаване на молитвените чувства. ”Царството небесно бива насилвано, и насилници го грабят” (Матей 11:12). Тук помагат волевите напрежения. С такива волеви напрежения ние трябва да изгонваме от себе си самоугодието – този вътрешен изменник, като се самопринуждаваме към покаяна и съсредоточена молитва. Човек трябва съзнателно да скърби, че е грешен и небогоугоден. Той трябва да тъгува, че не се моли както трябва и да се смирява. За да получи по-дълбоко смирение, той трябва да принуждава себе си да търпи укори, забележки, неприятности, болести, беди. Ако се обучава да ги търпи като заслужени, той ще добие смирение. Господ Сам се грижи да ни смири. С тази цел Той допуска да ни обиждат, да ни правят мъмрения, да ни пакостят.

Използвай тези случаи, за да се упражняваш в търпение. Търпението ще роди смирение, а смирението – умиление и сърдечна топлина, която особено ще се прояви във време на молитва. Сърдечната топлина пък ще задържи ума в сърцето. Тогава човек ще може да се моли с ум и със сърце.

За да се научи човек да внимава с ума си и да чувства със сърцето си четените молитви, той трябва, според епископ Теофан, да направи следното упражнение: да си определи един час във от молитвено правило, да вземе молитвеника си и да чете бавно молитвите, размишлявайки върху смисъла им, като при това се постарее да извика в сърцето си съответните чувства. Когато след това дойде време за молитвено правило, със същото старание човек трябва да внимава, да разбира и чувства четените молитви. Това е първият способ за привличането на ума към сърцето.

Вторият способ е следният: когато чете домашните си молитви, след като е изпълнил правилата на първия способ и усети, че четените молитви извикват благодатни чувства, които силно грабват душата и обхващат цялото съзнание, човек трябва тогава да прекрати четенето по молитвеника и да каже някоя своя кратка молитвичка, каквато ще се породи у него под напора на бликналите благодатни чувства. Тези чувства не бива да се пресичат с продължаване четенето по молитвеника и с променяне предметите на молитвата, защото това ще ги прогони. Напротив, трябва да им се даде възможност да се изливат свободно. Епископ Теофан поставя ударението не върху многото прочетени молитви, а върху качеството на беседването с Бога. Той препоръчва при такива случаи даже да не се довършват всички молитви от дадено молитвено правило, стига само да се продължи благодатното горене на сърцето. Живият молитвен подем към Бога е най-главното. А нещо от правилото е останало недочетено, не е голяма беда[10].

Един велик подвижник рядко дочитал дори и една ”Слава” от Псалтира, понеже бил грабван от духовните си чувства и като стоял сърдечно пред Бога, молел се сам от себе си, съобразно със своите чувства. Той не се връщал към Псалтира, докато не утихвали чувствата му. Разбира се, без Псалтир и без молитвеник ние не можем. С тях се съгрива сърцето, тъй както с хвърлянето дърва в печката се засилва гаснещият огън. ”Но когато сърцето се запали и някакво благодатно чувство завладее цялата душа, тогава не трябва да се продължава четенето. Това само ще отслаби чувството и правилото ще мине без всякаква полза[11]”.

Тези ценни съвети на епископ Теофан трябва да има предвид всеки, който иска да се научи да се моли както трябва. Към горните указания нека прибавим и следното, което епископ Теофан пише до една млада девойка: ”Никога не бива да считате за завършен някой ваш духовен подвиг, а още по-малко – молитвата. Напротив, всякога трябва да се чувствате като че ли започвате за първи път да се молите. Кое се върши за първи път, върши се с първо усърдие. Ако, пристъпвайки към молитва, се чувствате така, като че ли никога още не сте се молили както трябва, ще извършвате молитвата си с първото усърдие. И тя ще върви добре. Ако ли в молитвата не успявате, да не чакате успех в нищо друго. Тя е коренът на всичко[12]”.

Най-важните практически съвети, които епископ Теофан дава на всеки желаещ да се упражнява в молитвения подвиг и да се научи на истинска спасителна молитва, са накратко следните:

1. Избери си подходящо за теб молитвено правило – утринно, дневно и вечерно.

2. Това правило не бива да бъде отначало голямо, за да не бъдеш отблъснат от молитвения труд.
3. Старай се всякога да се молиш с благоговеен страх, с усърдие и внимание.
4. Използвай външните средства на молитвата: стоене, коленичене, кръстене, четене на глас, понякога и пеене.
5. Така се моли често, макар и не продължително. Някои правят това всеки час.
6. В молитвеника е казано какви молитви да се четат. Ти си избери някоя, която ти създава духовно настроение, и започвай с нея.
7. Начинът на моленето е прост: застани на молитва благоговейно, със страх и трепет, говори като в Божиите уши, кръсти се, прави поклони, коленичи.
8. Приетото правило трябва непременно да се изпълнява.
9. Няма значение дали ще четеш или пееш на глас, дали ще шептиш, или съвсем мълчаливо ще се молиш, при всички случаи Господ е близо.
10. Твърдо трябва да помниш целта на молитвата. Онази молитва е добра, която завършва със съкрушение пред Бога и с такова чувство: ”Боже, както знаеш, спаси ме!”
11. Молитвата има разни степени: първата степен се състои в телесната (външната) молитва – в четене, стоене, правене поклони. Вниманието се разсейва, сърцето е безчувствено, липсва му желание да се моли. Тук трябва търпение, труд, пот. Макар това да не е лесно, имай всякога пред очи целта на молитвата и се моли! Това е трудовата молитва. Втората степен е внимателната молитва – умът свиква да се съсредоточава във време на молитва и я казва цялата с внимание, без разсейване. Вниманието се концентрира в написаните думи и умът ги повтаря като свои. Третата степен е молитвата, казвана с чувство. От вниманието сърцето се съгрява и каквито мисли (през време на молитва) се казват, те се превръщат в чувство. Прочетените думи на съкрушение се превръщат в истинско съкрушение (на сърцето). Изречените прошения се усещат като свои нужди и потребности. Който е дошъл до чувството, той се моли без думи, защото Бог е Бог на сърцето. Целта на молитвените упражнения е като застанеш на молитва, да минаваш от чувство към чувство.
12. Колкото и да смята някой, че се е усъвършенствал в молитвата, никога не трябва да изоставя молитвеното си правило, а да го върши, както е посочено и всякога да започва с трудовата молитва. С нея трябва да се свързва и молитвата на ума, след което ще дойде и сърдечната молитва. Ако това не се спазва, последните две важни степени на молитвата ще се загубят и човек ще мисли, че се моли, без това всъщност да е така.
13. Когато молитвеното чувство стигне до непрекъснатост, тогава започва духовната молитва, която е дар на Светия Дух, молец се в нас. Това е последната степен за постигане. Но св. отци казват, че има и непостижима за ума молитва, надхвърляща пределите на съзнанието (виж св. Исаак Сирий[13]).

При упражненията в молитва много помагат, според св. отци, собствените кратки молитвички, които бликат от възпламененото сърце и които най-много съответстват на неговото състояние и неговите нужди. Божиите угодници не само позволяват, но и насърчават да прибавяме към заучените или четени молитви и свои собствени кратки молитвички. Авва Макарий например бил запитан от някои – как да се молим, и отговорил: ”Не е нужно да многословим, а да дигаме често ръце и да казваме: Господи, както Ти искаш и знаеш, помилвай ме! – А когато те нападне изкушение, говори: Господи, помогни! – Той знае какво ни е нужно и съобразно с това постъпва с нас[14]”.

Всеки може да си избере според нуждата си някоя кратка молитвичка – било от Псалтира, било от молитвеника – например из двадесет и четирите къси молитвени изречения на св. Иоан Златоуст, дадени в нашите молитвеници към вечерните молитви. Вярващият може и сам да си състави някой молитвен израз, който отговаря на неговите духовни потребности, и често да си го повтаря, като, разбира се, внимава с ума си и чувства със сърцето си за какво се моли.

Такива молитвени въздишки се срещат често у св. отци: св. Иоан Касиан препоръчва стих втори от Псалом 69. ”Побързай, Боже, да ме избавиш! Побързай, Господи, да ми помогнеш[15]!”. Да се прибегва към този стих е полезно особено при плътски изкушения и при внезапни беди. Други препоръчват митаревата молитва: ”Боже, бъди милостив към мене грешния!” Трети пък стихчето: ”Господи, аз като човек съгреших, а Ти като щедър Бог помилвай ме!” Някои често повтаряли най-кратката молитва: ”Господи, помилуй!” А всички почти наставници най-вече препоръчват така наречената Иисусова молитва, състояща се от следните слова: ”Господи Иисусе Христе, Сине Божи, помилвай мене, грешния!” С нея мнозина са се спасявали, като си я нашепвали във всяка свободна минута със съсредоточаване на ума в нейното съдържание, с възгаряне на сърцето от нейните благодатни думи и чрез чувстване на Христовото невидимо присъствие. Някои са постигали голям успех, като са свързвали например сто Иисусови молитви с поклони пред домашния иконостас, разпределяйки ги така: по десет поясни и по един земен поклон.

Иисусовата молитва е пълноценна сама по себе си, защото съдържа и изповядване на Иисус Христос като Бог и изпросване на милост, а създава и смирено съзнание за греховност.

Извършването на Иисусовата молитва, според епископ Теофан Затворник, е много просто: застани пред иконите си в молитвено положение (немощните могат и да седят), отпрати вниманието на ума си към сърцето, представи си с жива вяра, че Бог е пред тебе, близо, че те гледа и внимателно слуша, събуди чувство на страх Божи, благоговение и съкрушение в сърцето си и с такова разположение шепни многократно Иисусовата молитва, без да си представяш какъвто и да било образ или лик. Така се моли половин час или цял час. През деня всяка свободна минута използвай за Иисусовата молитва. Отначало ще ти бъде трудно да следиш с внимание механичeskото повторение на молитвените думи. Но постепенно ще придобиеш навик да стоиш съзнателно в Божието присъствие със страх, вяра и любов[16].

При тези упражнения трябва особено да се бди над чистотата на съвестта. Човек не бива да върши нищо небогоугодно, защото то убива духовното настроение. Който си позволява произволни грехове, слушайки бесовете и заедно с това се упражнява в Иисусова молитва, той постъпва безумно, понеже враждува не против бесовете, а против

себе си. Той сам гаси огъня, който иска да запали в сърцето си. Огън и вода са несъвместими. Страстите и греховете са същото, каквото е влагата в дървата за горене. Суровите дърва не горят: трябва предварително да се изсушат, а това става чрез безпощадна борба със страстите[17]. Затова човек трябва първо – често да чисти съвестта си чрез искрена изповед; и второ – сам да се бори през време на молитва с всяка греховна мисъл или чувство, като покайно въздиша пред Бога и проси Неговата помощ. Колкото по-искрен и решителен е човек, толкова по-бързо идва Божията помощ. ”Ако небрежно се отнасяме към молитвата, никога няма да преуспеем в нея. Молитвата сама не довежда до съвършенство, а заедно с другите добродетели. Доколкото се усъвършенстват добродетелите, усъвършенства се и молитвата. Най-главните добродетели са: страхът Божи, целомъдрието, смирението, съкрушението, умъртвяването на страстите, търпението, любовта. Когато те се постигнат, ще се появят и всички други, а заедно с тях и молитвата[18].

Целта на молитвата е да се стигне до постоянно общение с Господа, или до постоянно помнене на Господа. Това се дава, по думите на епископ Теофан, от Божията благодат, но не без наше съдействие[19]. Към какво да насочим нашия труд? – Към това, щото с усилия на волята да се самопринуждаваме да помним Господа, като вярваме, че Той е близо, че Той е в сърцата ни и че ние сме в Него[20]. С такова постоянно помнене на Божието присъствие трябва да се шепне Иисусовата молитва, а не само с механическо произнасяне на думите ѝ. Последните съставят външната ѝ страна. Вътрешната, съществената ѝ страна, образуват съзнателното и будно стоене с ума пред Господа, сърдечното чувстване на нашата окаяност и топлото въздишане и съкрушено викане към Него за помощ. Ето това е най-добрият способ за затвърдяване в ума и в сърцето на така наречената ”памет Божия”, или постоянно помнене на Господа. Който е постигнал това, чувства как Бог грее в душата му като слънце и я топли. То е както във физическия свят: постави някой студен предмет на слънце и той ще се съгрее. Така се съгрива и душата от помненето на Господа, Който е духовно Слънце[21].

Да не ни отчайва обстоятелството, че отпърво молитвата ни ще протича повече външно, с разсеяност, без участие на сърцето и без особена охота. Чете ли се тя постоянно, с усилие на волята, полагат ли се старания да се връща блуждаещият ум към нея и изпълняват ли се всички горепосочени условия, особено редовното очистване на съвестта от грехове, тя ще стане полека-лека от външна вътрешна молитва, като най-напред завладее ума, така че той вече съсредоточено ще внимава в нея, а накрая ще запали и сърцето.

Тук обаче трябва да направим следното важно предупреждение: стигнал до вътрешната молитва, човек не бива да се самозалъгва, че се е издигнал кой знае колко високо. Трябва да помним, че растежът в молитвата няма край. Епископ Теофан вижда в самозалъгването опасно дяволско изкушение, което трябва веднага да се отблъсне най-решително. ”Ето, ти си вече голям подвижник, голям молитвеник!” – шепне врагът. Подлъганият християнин се хваща на въдицата, качва се на високи кокили, почва високо да мисли за себе си и да унижава другите. И, разбира се, благодатта го напуска. Но врагът поддържа убеждението му, че тя е с него. Тъй се изпада в жалкото положение ”да мислиш, че имаш, когато нищо нямаш”. Св. отци са забранявали човек да мери себе си колко е вече пораснал духовно. От това трябва да бягаме като от огън[22]. ”Онова, което трябва да търсим чрез молитвата – пише епископ Теофан, – е създаване в сърцето на постоянно, тихо и топло чувство към Бога. Не бива да се домогваме до възторзи и особени преживявания. Когато Бог прати особени молитвени чувства, нека благодарим за тях, а не да ги приписваме на себе си.

Когато пък те си отидат, да не съжаляваме като за някаква голяма загуба, а смирено да слезем до тихото чувство към Господа[23]”. aserafim1 Главният елемент в молитвата според епископ Теофан е не услаждането и разгорещаването, а благоговейното, изпълнено със страх Божи и сърдечно съкрушение, смирено стоене пред Господа, при което умът и сърцето са напрегнато устремени към Бога. ”Тези чувства – страхът Божи и скръбта (по Бога) или съкрушеното и смирено сърце – са съществените черти на истинската вътрешна молитва и проверка на всяка молитва: по тях трябва да съдим дали нашата молитва се извършва както трябва, или не. Когато те са налице, молитвата е правилна. Когато ги няма, тя не е правилна и трябва да я коригираме. Ако те липсват, услаждането и разгорещаването могат да породят самомнение, а това е духовна гордост и ще бъде пагубна прелест (прельстяване[24]) .

Мнозина се заблуждават, като надценяват външната страна на Иисусовата молитва. Според тях, тя била силна дори и тогава, когато се казва без внимание. Това съвсем не е така, макар че в периода на обучението механичeskото повтаряне на Иисусовата молитва да не е без значение. Човек не бива да прави от нея евтин идол. Иисусовата молитва не е някакъв талисман – пише епископ Теофан Затворник. – Нейната сила иде от вярата в Господа и от дълбокото съединяване на сърцето и ума с Него. При такова вътрешно разположение призоваването име на Господа се оказва много действено. А само по себе си повтарянето на думите нищо не значи[25].

Упражняването в Иисусовата молитва горещо се препоръчва и от епископ Игнатий Брянчанинов. Той установява следния начин на домашно обучение в Иисусовата молитва: ”Определи си отначало да произнасяш по сто Иисусови молитви с внимание, без да бързаш. По-късно, ако видиш, че можеш да произнасяш повече, прибави и други сто. С течение на времето, според нуждата, можеш да увеличиш още числото на произнасяните молитви. За бавното и внимателно произнасяне на сто молитви са нужни тридесет минути или около половин час. Не произнасяй молитвите бързо, непосредствено една след друга, прави след всяка молитва кратка пауза и с това помагай на ума си да се съсредоточава. Неспирното произнасяне на молитвите разсейва ума. Поемай дъх предпазливо: дишай тихо и бавно; този начин предпазва от разсеяност. Щом завършиш да се молиш с Иисусовата молитва, не се отдавай на празни мисли и мечтания, които са измамни и лъжливи; а прекарай времето до сън в тази насока, която си получил в молитвения подвиг. Като си лягаш да спиш, повтаряй молитвата, заспивай с нея. Навикни, щото при събуждане първата ти мисъл, първото ти слово и дело да бъде Иисусовата молитва. Във време на църковната служба полезно е да се упражняваш с Иисусовата молитва: като задържа ума от разсеяност, тя го подпомага да внимава в църковното пение и четене. Постарай се само да привикнеш така към Иисусовата молитва, щото тя да стане непрестанна твоя молитва, за което тя е твърде удобна поради краткостта си[26]”.

Преподобният схиархимандрит Паисий Величковски много горещо съветва постоянно да се занимаваме с Иисусовата молитва: ”Стоиш ли, седиш ли, ядеш ли, пътуваш ли, или друго нещо вършиш – пише той, – постоянно повтаряй тази молитва, като усърдно се принуждаваш към нея, защото тя поражда невидимите врагове подобно на войник със силно копие. Запечатай я в твоята мисъл! Не преставай да я вършиш навсякъде – в църквата, на работа и на път. И когато изнемогне езикът ти и устата, тогава се моли само с ума си. От дълго произнасяната с език внимателна молитва произлиза умствената молитва, а от умствената – сърдечната. Иисусовата молитва трябва да се казва на глас, не силно, а само дотолкова, че сам да се чуваш. Не бива във време на молитва мисълта да се

отклонява насам и натам към тленните светски неща, но усърдно да се съсредоточава само в тази молитва. Защото молитвата не е нищо друго освен отчуждаване от видимия свят. Затова трябва да затворим ума си в молитвата. Гдето стои тялото, там и умът да бъде с нас, а не да блуждае кой знае къде във време на молитва. Тази молитва изисква вътрешно внимание, въздържание, отдалечаване от хората, избягване на суетни грижи и вълнения[27]”.

Ходенето по кина и театри, участването в разни веселби и развлечения, непрекъснатото слушане на радио и гледане на телевизия угасяват молитвения пламък. ”Както свещта не може да гори на вятър и дъжд, така и молитвата не може да пламти при изобилието на различни впечатления” – пише св. Никодим Светогорец[28].

Ако бушуват в душата такива впечатления, добре е човек да отложи за малко молитвата си, да вземе в ръце Словото Божие или житията на светиите, или някоя друга увлекателна православна духовна книга, за да настрои с нея благодатно сърцето си, и тогава да пристъпи към молитва. А когато човек чувства душевен гнет поради многото си грехове, трябва да побърза да се изповяда, защото няма по-голяма пречка за молитвения напредък от лелеяните в сърцето страсти. Всеки грях издига стена между нас и Бога. Само след очистването на греховете човек ще може пак с лекота и дръзновение да коленичи пред Бога, да беседва с Него и да има полза от молитвата.

Чрез тайнството Покаяние и чрез Тайнството Причащение човек се обновява, получава велика благодат, и сърцето пак почва силно да чувства Бога. Който не заглуши това чувство с някой нов тежък грях, ще го превърне с време в пламък, стига само да постои и да се труди. Този труд му е особено необходим след всяко причастяване. Св. Причастие силно укрепява внимателните към себе си християни в духовния живот и в съсредоточената молитва. То чисти от грехове, дава голяма благодат и с това силно задължава. Св. Исихий, презвитер Иерусалимски, пише: ”Когато ние, недостойните, се удостоим със страх и трепет да се причастим с Божествените и пречисти Тайни на Христа, нашия Цар и Бог, тогава най-вече трябва да проявим бдителност, пазене на ума и строго внимание, та този Божествен огън, тоест Тялото на нашия Господ Иисус Христос, да унищожи греховете ни и нашите малки и големи нечистоти. Защото, влизайки в нас, То веднага прогонва от сърцата ни лукавите духове на злобата и ни прощава предишните грехове. Тогава нашият ум остава свободен от тревожното досаждане на лукавите помисли. Ако след всичко това, като стоим на вратите на сърцето си, грижливо пазим ума си, то, когато се удостоим отново със св. Тайни, Божественото Тяло все повече и повече ще просвещава нашия ум и ще го прави блестящ като звезда[29].”

Ако обаче човек, след като се е очистил от греховете си, отново им се поддава, той сам си поставя препятствие по пътя към Бога. Вярно е, пътят му не се закрива съвсем, но чувството за Бога толкова повече гасне, колкото повече се усилват страстите. За възстановяването му се иска голям труд, пот, сълзи и покаяние. Никому Бог не отказва да върне това чувство, но след като го получим, трябва да го ценим и пазим. Благодатта не се отнема от никого до смъртта му, ала тя няма простор на действие, когато страстите заемат място в сърцето. Отстрани ги, и благодатта ще почне да се проявява. Колкото повече очистиш сърцето си от тях, толкова повече тя съживява чувството за Бога. Когато сърцето стане съвсем чисто, молитвеното чувство за Бога става огнено. А докато в сърцето все още има страсти, чувството за Бога мъждука като искра[30]. Задачата ни трябва да бъде да разпалваме тази искра в буен благодатен огън.

Св. Григорий Синаит пише: ”Дарът, който получаваме от Христа Исуса в св. Кръщение, не се унищожава, а само се заравя като някое съкровище в земята. И благодарността изискват да се погрижим да го разкрием и да го проявим. Към това водят следните способи: 1. Този дар се разкрива чрез многотрудно изпълняване на заповедите (Божии), така че колкото повече изпълняваме заповедите, толкова повече този дар показва своето великолепие и блясък. 2. Той се проявява и разкрива чрез непрестанно призоваване на Господ Исус или, с други думи, чрез непрестанно помнене на Бога. И първото средство е силно, но второто е по-силно, така че първото получава от него своята пълна сила. Затова, ако искрено желаем да разкрием скритото в нас благодатно семе, нека побързаме да привикнем по-скоро към сърдечното упражнение и да имаме в сърцето си единствено това дело – молитвата, без да си представяме с въображението някакъв образ, и тогава тя ще съгрее сърцето ни и ще възгори в него неизказана любов към Господа[31]”.

Тогава молитвата ще потече от сърцето като пролетен поток, без принуда и гибелно разсейване.

Неразсеяната молитва, по думите на епископ Теофан Затворник, е ”дар Божи, който се дава на усърдно търсещите[32]”. За да го получиш, трябва да проявиш усилен собствени трудове, ала и само със свои усилен трудове нищо не се достига, докато Бог не го даде. Такъв е Богоопределеният закон! Ето защо трябва, когато сами прилежно се упражняваме в молитва, да не забравяме да молим и Бога да ни даде дара на молитвата, защото, както е казала Анна, майката на св. пророк Самуил, ”Бог дава молитва на моления се” (1 Царства 2:9 – по славянския превод).

Епископ Теофан конкретизира какъв труд следва да положим, за да достигнем неразсеяната молитва: – не бива да позволяваме на мислите си самоволно да блуждаят. За тази цел трябва да използваме волята си. Ако пък те неволно се отклонят, веднага трябва да ги връщаме назад, като при това и укоряваме себе си, и скърбим за разсеяността си, и се съкрушаваме за допуснатото безредие в молитвата[33]. Св. Иоан Лествичник казва, че е нужно с усилие на волята да връщаме отклоняващите се мисли и да заключваме ума си в словата на молитвата[34]. Св. Иоан Златоуст пък съветва в случай на разсеяност да се връщаме и препрочитаме молитвата оттам, отдето сме престанали да следим смисъла ѝ, или даже да повтаряме няколко пъти дадена молитва, казана разсеяно, докато най-сетне ни се удаде да я кажем съсредоточено[35]. Как по-системно да се борим с разсеяността, ще видим по-нататък в отделна глава.

По учението на св. отци, упражняването в молитвата, правилно провеждано, води към бавен, но сигурен напредък, така както тялото на детето, когато е здраво и се храни добре, незабелязано, но сигурно расте. Основно правило в духовния живот е да не си въобразяваш, че много напредваш. ”Трябва да знаем – пише епископ Теофан, – че възходът към съвършенство е невидим за самия ревнител. Трябва да се трудим с пот на лицето, но като че ли без плод. Благодатта строи своето дело скришом. Човешкото виждане, човешкото око изяжда доброто. На човека се предоставя само едно – да вижда своята негодност. Пътят към съвършенството е път към съзнанието, че съм сляп и беден, и гол; в непрекъснатата тясна връзка с това стои съкрушението на духа, както и болезненото чувство и скръбта за своята нечистота, разкривана пред Бога, или – което е все едно – непрестанното покаяние. Покаяните чувства са отличителни признаци на истинското подвижничество. Който се отклонява от тях и ги отбягва, той се отклонява от пътя. В основата и в началото на новия живот стои покаянието. То трябва да е свързано с

растежа и да зрее заедно с него. Зреещият съзрява именно в познанието на своята негодност и греховност: той се вгълбява в съкрушените покаяни чувства. Сълзите са мярка на успеха, а непрестанните сълзи – признак на предстоящо очистиране[36]”.

Ако човек се поддаде на тщеславие и бързо започне да съзира в своя молитвен подвиг някакви успехи, особено придружени с видения, това е явен признак на духовна прелъстеност от бесовете. Това се случва най-често с онези, които не поставят сърдечната простота, страха Божи и благодатното смирение в основата на молитвените си трудове, а се ръководят от честолюбие, самомнение и тщеславие.

За да ни предпази от подобни увлечения, св. Нил Синайски изрично забранява през време на молитва да си представяме Бога в някакъв образ. ”Невеществено пристъпвай към Невеществения – съветва той – и ще се съединиш с Него[37]”.

Демоните използват умело тщеславието на подвижниците, за да ги подхлъзнат. Във време на молитва те рисуват в пламналото им въображение разни светлини или образи и ги карат да си помислят, че ето те много са постигнали в молитвата и че се удостояват да виждат вече и видения. Св. Нил съветва: ”Съвсем не желай и не търси да видиш във време на молитва някакъв лик или образ. Не желай да видиш осезателно Ангели или сили, или Христа – за да не загубиш разсъдък си, да не приемеш вълка за пастир и да не се поклониш на враговете-демони[38]”. ”Ако се молиш против някой помисъл и забележиш, че той бързо и лесно изчезва, разсъди вследствие на какво става това, за да не попаднеш в засада и, измамен, да не станеш предател сам на себе си. Случва се понякога следното: демоните ти внушават някои мисли и те подбуждат да се молиш против тях, да им противоречиш, и изведнъж избягват. Те постъпват така, за да те хванат в капана на духовната прелест чрез високомерната мисъл, че вече си започнал да побеждаваш помислите и да плашиш бесовете[39]”. ”Трябва да знаеш – казва св. Нил – и следното коварство на демоните. Понякога те се разделят на групи. Едните идват със съблазън. И когато ти потърсиш помощ, влизат други демони в ангелски вид и прогонват първите, за да те прелъстят с мисълта, че те са истински ангели, и да изпаднеш в самомнението, че си удостоен с това[40]”.

Страшна е борбата с бесовете. Тях нищо не може да победи освен нашето смирение, заради което единствено ни се дава от Бога благодатна помощ.

В своята злоба против нас демоните прибегват към разновидни тактики. Когато видят, че не могат да ни хванат в капана на тщеславието, те си служат с така наречените бесовски страхования. От такива страхования са страдали особено отшелниците, предадени в самотата си всецяло на Богоугоден живот, на безпощадна война с бесовете и на непрестанен молитвен труд. Посред молитвата им изведнъж им се явявали кръвожадни зверове или се насочвал срещу тях оголен меч, или огън пламвал в килията им. Св. Нил съветва такива мъченици на молитвения подвиг да не се страхуват от вражеските привидения, защото те не са страшни за изпълнените с истински страх Божи. Най-силните средства срещу привиденията са смиреномъдрието, упованието на Божието всемогъщество, страхът Божи и духовно-благодатното мъжество, което е резултат от верността към Бога. ”Постарай се, доколкото ти е възможно, да бъдеш смиреномъдър и мъжествен – наставлява св. Нил – и вражеското нападение на демоните няма да се докосне до твоята душа... ”Защото на Ангелите Си ще заповяда за тебе Господ да те запазят” (Псалом 90:11 – по славянския превод). Те невидимо ще отбият от тебе всяко

вражеско действие[41]”. ”Във време на такива изкушения употребявай непрестанно кратка, но напрегната молитва[42]”.

От Бога да се боим, а не от демоните, съветва същият св. отец и пояснява: ”Ако ти си застанал на молитва пред Бога Вседържителя, Твореца и Промислителя, защо така страхливо стоиш пред Него, че оставяйки Божия непобедим страх, боиш се от мухи и комари? Или не чуваш що говори Пророкът: ”Бой се от Господа, твоя Бог!” (Второзаконие 10:20[43]).

Който правилно се подвизава в молитвата, който е победил страхованията на демоните, който не се поддава на техните прелъстителни хитрости, който се ръководи при упражненията си в молитвата от сърдечна простота, смирение, страх Божи и благоговение, който, въпреки всички пречки, които демоните поставят, за да направят безплоден молитвения труд, се самопринуждава към молитва – той непрестанно и незабелязано расте от външната молитва към вътрешната, от разсеяната молитва към неразсеяната, от сухата молитва към сърдечната и може да стигне до онези молитвени върхове, които св. Нил Синайски така описва: ”Когато твоят ум, пламтящ от жажда за Бога, полека-лека като че се откъсва от плътта и се отклонява от всички помисли, изхождащи от сетивните впечатления или от опорочената памет, и при това се изпълва с благоговение и радост – тогава заключавай, че той се е приближил към пределите на молитвата[44]!”.

Бог промислително дава на смирено упражняващите се в молитва да вкусят понякога благодатната ѝ сладост, та като видят от опит, че техният труд не е напразен, да укрепнат духовно. На един усърден деятел на молитвата било дадено например да преживее с необикновена наслада чувството на живота Божие присъствие в света на всяко място. Това чувство го изпълнило с такава любов към всяко създание, че той бил готов от умиление и радост да целува и земята[45]! А св. Симеон Нови Богослов, който бил чужд на всяко тщеславие и чрез правилен и усилен духовен живот достигнал до най-дълбокото смирение, се удостоил да вкуси и най-голяма молитвена радост. ”О, чудо! – пише той не за своя похвала, а за наше назидание и подкрепа.— Кое слово може да изрази това, що е... по-високо от всяко слово! Виждам светлина, която светът няма, и както си седя в килията, виждам вътре в себе си Твореца на света и беседвам с Него, и Го обичам, и се храня с това Богосъзерцание, и, съединен с Него, издигам се по-високо от небесата. Где е тогава тялото? – Не зная. Господ ме обича и ме приема в Себе си, и ме скрива в Своите обятия и, бидейки на небето, в същото време е и в моето сърце, и аз Го виждам и тук, и там! Вседържителят ме прави не само равен на Ангелите, но ме и отличава с предимства пред тях, понеже Невидимият и Недостъпният по същество става видим за мене и се съединява с моето същество. Това е същото, за което възвестява Апостолът: „Око не е виждало, ухо не е чувало и човеку на ум не е идвало” (1 Коринтяни 2:9). Пребъдвайки в него, не само не искаш да излезеш от килията си, но би желал да се скриеш в дълбочините на земята и там, далеч от света, да съзерцаваш безсмъртния Владетел и Създател[46]”.

Така са се упражнявали и така са преуспявали в молитвата всички Божии угодници. Така могат и трябва да се упражняват и всички християни – били те духовни лица или миряни. Независимо от това, в каква обстановка живеем – дали в манастир, дали в дълбоко уединение или сред кипежа на живота в света – ние всички сме длъжни да влизаме в постоянно, сърдечно и усърдно общение с Бога, та да не загинем отдалечени от Него и заплетени в мрежите на лукавия. Щом всички трябва да платим данъка си на смъртта и да

напуснем този свят, за да се явим в отвъдния свят на съд, ясно е, че всички трябва и да се подготвим за срещата си с Бога. Как ще разговаряме тогава с Него, ако не сме се научили на това още тук? На разговор с Него пък ни учи молитвата. Който се упражнява тук в молитва и свикне в сърдечно умиление да разговаря с Небесния Отец, той няма да занемее в безответен ужас, когато се изправи на съд пред Него...

*Из книгата Нашата молитва от архимандрит Серафим (Алексиев), С., 1993. Същият текст е възпроизведен тук на основание чл. 24, ал. 1, т. 5 от Закона за авторското право и сродните му права.

[1]. Протоиерей Іоаннъ Сергіевъ (Кронштадтскій), Моя жизнь во Христе, с. 195.

[2]. Св. Іоаннъ Златоустъ, О молитве, слово I (Творенія, т. II, кн. 2 с.331).

[3]. Цитирано по протодякон Георги Ибришимов, Духовни бисери от св. отци, София, 1942, с. 184.

[4]. „Невидимая брань“, с. 193-194.

[5]. Н. Левитскій, Житіе, подвиги, чудеса и прославленіе преподобнаго и богоноснаго отца нашего Серафима Саровскаго чудотворца, Москва, 1905, с. 619-620.

[6]. Епископ Ігнатій Брянчаниновъ, Сочиненія, т. V, изд. 2-е, 1886, с. 116.

[7]. Св. Іоаннъ Златоустъ, О молитве, слово II (Творенія, т. XII кн. 2, СПб, 1906, с.488-489).

[8]. Св. Іоаннъ Златоустъ, Беседа о жене хананейской (Творенія, т. III, кн. 2, с.472).

[9]. „Невидимая брань“, с.169.

[10]. Епископъ Ѳеофанъ, Письма къ разнымъ лицамъ о разныхъ предметахъ веры и жизни, изд. 2-е, Москва, 1892, с.325-330; 356.

[11]. Пак там, с.332-333.

[12]. Епископъ Ѳеофанъ, Что есть духовная жизнь и какъ на нее настроиться, изд. 5-е, Москва, 1904, с.253, 255.

[13]. Епископъ Ѳеофанъ, Путь ко спасенію, изд. 8-е, Москва, 1899, с. 241-243.

[14]. Древній Патерикъ, изд. 3-е, Москва, 1900, с. 238.

[15]. Добротолубіе, т. II, с. 140-141.

[16]. Епископъ Ѳеофанъ, Письма о духовной жизни, Москва, 1882, с.66,68,88,89., Собраніе писемъ, вып. 4, Москва, 1899, письмо 706, с. 175-176, вып.5, письмо 896, с. 164, 165.

- [17]. Епископъ Теофанъ, Что есть духовная жизнь и какъ на нее настроиться, изд. 5-е, Москва, 1904, с. 189-227.
- [18]. Цитиране по “Что такое молитва Иисусова по преданію Православной церкви“, Сердоболь, 1938, с. 61.
- [19]. Епископъ Теофанъ, Собрание писемъ, вып. 6, письмо 955, Москва, 1899, с. 49.
- [20]. Епископъ Теофанъ, Что есть духовная жизнь..., с. 155-156.
- [21]. Епископъ Теофанъ, Письма о духовной жизни, с. 66.
- [22]. Епископъ Теофанъ, Собрание писемъ, вып. 2, письмо 314, с. 179-180.
- [23]. Епископъ Теофанъ, Ответы на вопросы инока о молитве, Москва, 1910, с. 47.
- [24]. Епископъ Теофанъ, Собрание писемъ, вып. 2, письмо 291, с. 146.
- [25]. Епископъ Теофанъ, Письма о духовной жизни, с. 143.
- [26]. Епископъ Игнатій Брянчаниновъ, Сочиненія, т. V, с. 110-111.
- [27]. Схіархимандритъ Паисій Величковскій, Крины сельные или цветы прекрасные, изд. 2-е, Одесса, с. 28-29.
- [28]. „Невидимая брань“, с. 211.
- [29]. Св. Исихій Іерусалимскій, О трезвеніи и молитве, § 101; Добротолюбіе, т. II с.178-179.
- [30]. Епископъ Теофанъ, Толкованіе посланія св. апостола Павла къ колоссянамъ, Москва, 1892, с. 218-219.
- [31]. Цитиране по “Умное деланіе. О молитве Иисусовой“, изд. Валаамского монастыря, 1936, с. 57.
- [32]. Епископъ Теофанъ, Письма къ разнымъ лицамъ..., с. 83; Что есть духовная жизнь..., с. 176.
- [33]. Епископъ Теофанъ, Что есть духовная жизнь..., с. 176.
- [34]. „Лествица“, степень 28, § 17, с. 393.
- [35]. Св. Іоаннъ Златоустъ, Слово II, О молитве (Творения, т. XII, кн. 2, с. 487).
- [36]. Епископъ Теофанъ, Путь ко спасенію, с. 199-200.
- [37]. Св. Ниль Синайскій, Слово о молитве, § 67, (Добротолюбіе, т. II, с. 215).
- [38]. Пак там, § 114, 115, с. 221.

[39]. Пак там.

[40]. Пак там, § 95, с. 219.

[41]. Пак там, § 96, с. 219.

[42]. Пак там, § 98, с. 219.

[43]. Пак там, § 100, с. 219.

[44]. Пак там, § 62, с. 214.

[45]. Виж „Что такое молитва Исусова...“, с. 321.

[46]. Цит. по “Что такое молитва Исусова...“, с. 322.

Глава пета

НЕПРЕСТААННАТА МОЛИТВА

Архимандрит Серафим Алексиев Животът ни на земята може да се оприличи на рисковано пътуване през тъмен вековен лес, дето се таят многобройни зверове и се крият разни опасности. Как ще се опазим невредими? И как ще стигнем до определената цел на пътуването си? – Необходимо е крайно изострено внимание и непрестанна усърдна молитва, за да не погинем наред пътя си. Вниманието, както и постоянната молитва ще привлекат върху ни Божията благодат, без която ние не можем да се избавим от дебнещите ни злини и да стигнем до жадувалата страна на спасението.

Като има предвид опасностите, посред които се движим, св. апостол Павел ни съветва: ”Гледайте, колко внимателно трябва да постъпвате: не като неразумни, а като мъдри” (Ефесяни 5:15). ”Непрестанно се молете!” (1 Солуняни 5:17). Но и Сам Христос ни учи да пребъдваме в неотстъпна молитва: ”Бъдете будни и се молете, за да не паднете в изкушение!” (Матей 26:41). За да ни покаже как трябва непрестанно да се молим, Господ ни е разказал притчата за вдовицата, която не давала мира на съдията, докато той не я удовлетворил (Лука 18:1-8).

Непрестанната молитва не е случайно предписание. Тя е неотделима част от християнския подвиг. По учението на св. отци, всички ние – и духовници и миряни – сме длъжни непрекъснато да бъдем във връзка с Бога. Ето какво казва св. Григорий Палама: ”Никой да не мисли, че само лицата, които имат свещен сан, и монасите са длъжни непрестанно да се молят, а не и миряните. Не, не! Всички ние, които сме християни, имаме задължение да пребъдваме всякога в молитва[1]”. Защото молитвата е светлина, а без светлина не можем нито да живеем, нито да се движим сигурно по пътищата. Св. Иоан Златоуст казва: ”Както слънцето е светлина за тялото, така

молитвата е светлина за душата... Ако за слепия е беда да не вижда слънцето, колко по-голяма беда е за християнина да не се моли непрестанно и да не пуска чрез молитвата Христовата светлина в душата си[2].”

Някои ще възразят: как е възможно непрестанно да се молим? Ние имаме толкова други ежедневни задължения. Заети сме с работа, с която си изкарваме прехраната! Можем ли да се откажем от всичко това и да прекарваме цялото си време само в молитва?

Ще отговорим: непрестанната молитва не се състои в непрекъснато стоене пред иконите или в правене безбройно множество поклони, или в отказване от всеки полезен труд, или в постоянно произнасяне на молитвени думи. Не! — Тя се състои в молитвеното настроение, което може да бъде постоянно. Ако християнинът свикне правилно да се моли, той ще си създаде такова настроение чрез своите редовни молитвени упражнения. Към какво водят те, ако не към обикване на молитвата? Упражняващият се в достигане на истинската молитва стига всъщност до радостта на Богообщението, с която никаква земна радост не може да се сравни. Той е вкусил, колко е благ Господ (Псалом 33:9). Опитал веднъж от тази небесна радост, той постоянно се стреми към нея и гледа да не я загуби. Както услаждащият се от греховните радости мисли постоянно за тях и се стреми към тях, така и вкусилият от сладостите на молитвеното общение с Бога търси да поддържа това общение, все за Бога мисли и така си създава молитвено настроение. А това молитвено настроение е тъкмо непрестанната молитва. Тя е горене в любов към Бога, тя е топене на сърцето в огъня на Божията благодат. Тя е постоянна жажда за Бога. С такава жажда са се отличавали всички Божии угодници. Такава жажда е изпитал и св. пророк Давид, та е писал: ”Както кошута жадува за водни потоци, тъй и душата ми, Боже, копнее за Тебе!” (Псалом 41:2). Тази жажда не само може, но и трябва да бъде непрестанна. Тя е крайно нужна нам, защото е спасителна, за разлика от безразличието към Бога, което е пагубно.

Как св. апостоли, заети с толкова много грижи и трудове, са могли да осъществят непрестанната молитва? – При всички свои дела те мислели за Бога и постоянно общували със Спасителя. Каквото и да предприемали, те го вършели все с мисъл за Бога, все в името Божие. Именно това настроение на духа било тяхната непрестанна молитва[3].

По същия начин и св. цар Давид, отрупан с толкова много работа във връзка с управляване на държавата, е могъл да се моли непрестанно, както това е отразено в думите му: ”Винаги виждах пред себе си Господа, защото Той е от дясната ми страна; няма да се поклатя” (Псалом 15:8). Той е беседвал много често с Бога. Може да се каже, ежечасно е издигал ума си към небето. Това създавало у него благословения навик постоянно, при всички поводи – и приятни, и неприятни – да беседва с Бога и от Него да чака помощ. ”На Тебе, Господи, се уповавам... по Твоята правда избави ме!” – вика

той към Бога (Псалом 30:2). А в друг, свой псалом изповядва: ”Твърдо се уповавах на Господа, и Той се наклони към мене и чу моите вопли” (Псалом 39:2). Така с честите си молитвени въздишки Псалмопевецът придобил дара на непрестанната молитва.

Този дар можем и ние да придобием. И когато го придобием, ще разберем, че той не се състои в отклоняване от земните ни задължения, а в постоянна мисъл за Бога, в непрекъснато и неотстъпно желание – каквото и да вършим, да го вършим съобразно с Божията воля, а не против нея. Ако се упражняваме в непрестанна молитва, земните ни дела няма да страдат от това, а напротив, ще получат благословение от Бога и ще се извършват още по-благополучно с помощта на привлечената Божия благодат.

С оглед да привикнем към непрестанната молитва, св. отци ни съветват да се молим не с дълги, а с кратки молитви, но често. Св. Иоан Златоуст например казва: ”Молещият се не трябва да многослови, а да се моли постоянно, като прави кратки, но чести молитви с неголеми промеждутъци[4]”. Разбира се, това се отнася за частната молитва, а не за богослужебните последования, които са неприкосновени по силата на това, че са санкционирани от Църквата.

И епископ Теофан е против дългите, сухи и формални молитвени правила. Той препоръчва да четем съсредоточено и често по-къси молитвички, особено двадесет и четирите молитвени изречения на св. Иоан Златоуст, поместени в реда на вечерните молитви, както и други подобни на тях кратки молитвени възвания, които силно действат на сърцето ни, като възбуждат в него ”жива молитвена устременост към Бога[5]”. Според него, главното в молитвата е не количеството, а качеството. Епископ Игнатий Брянчанинов пише в същия дух: ”Достоинството на молитвата се състои единствено в качеството, а не в количеството. Количеството е похвално тогава, когато довежда до качество. Качеството винаги води към количество; но количеството води към качество, когато молещият се старателно се моли... Качеството на истинската молитва се състои в това – умът във време на молитва да пребъдва във внимание, а сърцето да съчувства на ума[6]!”

Непрестанната молитва може да се осъществи най-добре, след като човек е преминал от количествена към качествена молитва и е вкусил нейната сила и сладост.

Против възраженията, правени срещу непрестанната молитва, като невъзможна и несъвместима с ежедневните ни задължения, св. Тихон Задонски прекрасно изяснява: ”Да се молим всякога и непрестанно не означава това – всякога да четем псалми или написани молитви и да правим поклони, защото това е невъзможно. Всеки християнин има задължението да върши ежедневните си занятия. Освен това умореното тяло се нуждае от почивка и сън. Да се молим всякога значи – често, при всяко начинание и дело, да издигаме към Бога своя ум, сърце и въздишка и да просим от Него милост, помощ и защита. Причината за непрестанната молитва е следната: понеже сатаната и неговите зли слуги по всяко време кроят коварства против нас и понеже плътта също постоянно похотства против духа, а ние не можем сами да се противим на тия врагове,

затова трябва да се въоръжаваме против тях с молитва и с идващата чрез нея Божия помощ... Както си седим, стоим, ходим, почиваме и вършим нещо с ръцете си в уединение или в общество, можем да се молим. Защото всякога, на всяко място и във всички наши дела, и при ядене и пиене, и в богоугодни беседи можем да издигаме към Бога нашия ум и сърце, да Му разказваме със смирение и вяра нашите нужди и да просим милост от Него[7]”.

За да бъде вътрешната непрестанна молитва богоугодна, иска се да имаме покаяно настроение и искрен стремеж към Бога. Тогава достатъчно ще бъде да казваме в сърцето си краткото обръщение: ”Господи Иисусе Христе, Сине Божи, помилвай ме грешния!” – и ние ще бъдем в молитвена връзка с Небето.

Ако пък сме заети с умствен труд или с такива занимания, които поглъщат всецяло вниманието ни и не ни позволяват да повтаряме в ума си дори кратката Иисусова молитва, тогава, имайки винаги в подсъзнанието си Бога и Неговото невидимо присъствие, можем от време навреме да издигаме сърцето си нагоре с помощта на тези две малки, но чудотворни молитвени думички: ”Господи, помилуй!” Що значат те? – Отец Иоан Кронщадски така ги обяснява: ”Това е вик на същество виновно и осъдено на смърт, което моли да бъде помилвано от разгневеното Правосъдие... вик на същество, което се кае и изявява твърдо намерение да се поправи и да започне нов живот. Това е вик на грешник, готов сам да помилва другите като получил безмерна милост от Бога[8]”.

Поради силното си покаяно съдържание тази кратка молитвичка е много действена, когато се казва от сърце. Едно дълбоко въздъхване, свързано с нея, може да достигне Небето и да низведе до нас Божията милост. След това нека продължим работата си. По този именно начин е възможно да се молим и във време на работа, и във време на почивка, и в уединение, и в присъствието на други хора, и у дома си, и навън, и при здраве и при болест.

Някои християни при крайно тежка умора, или при боледуване често пъти не са в състояние да си казват молитвеното правило пред св. икони, те са принудени да се молят в леглото. Други пък, при някои особени обстоятелства трябва да си казват молитвата тайно, за да не бъдат забелязани от недоброжелателни очи. Поради това съвестта им все ги мъчи, и те се питат – не вършат ли грях с такава молитва, понеже не заемат външна благоговейна поза. Подобни смущения имал един немощен монах. Той извършвал молитвеното си правило в легнало състояние, тъй като имал болни крака. През целия ден той се упражнявал в непрестанна молитва все в същото положение. Посетен от един високо духовен старец, болният монах споделил с него ко- лебанията си. Старецът го успокоил, като му рекъл: ”Помниш ли какво е казано в Библията? – ”Синко, дай ми сърцето си!” (Притчи Соломонови 23:26 – по славянския превод). Там не е казано: ”Синко, дай ми краката си!” Това напълно успокоило монаха.

Блажената пък Синклитикия мъдро поучавала: ”Когато болест ни е повалила, не трябва да скърбим, че поради немощ и боледуване на тялото не можем да стоим на молитва и да пеем псалми. Защото всички телесни страдания служат за изкореняване на похотите. И постът, и земните поклони са ни предписани за побеждаване на грешните удоволствия. А че болестта потушава тези страсти, няма нужда да говорим. Чрез нея като чрез някакво силно и действено лекарство се уни- щожават гибелните им прояви. В това се състои истинският подвиг – да търпим при боледуване и да възнасяме благодарствени молитви към всеблагия Бог. Ако се лишим от зрението, нека понесем това без ропот; защото чрез ослепяването ние загубваме органите на ненаситността и същевременно чрез вътрешните очи получаваме благодатно просветление. Ако оглушеем, да бла- годарим на Бога, че сме загубили напълно суетния слух. Ако отслабнат ръцете ни, ние имаме вътре в себе си ръце, приготвени за борба с врага. Ако болест е разслабила цялото ни тяло, от това възниква здраве у вътрешния човек[9]”.

От тези мъдри мисли следва, че човек може да се моли непрестанно и като здрав, и като болен, и прав, и легнал. Търпеливото понасяне на всевъзможните тежки телесни повреди се равнява на благодатната непрестанна молитва, защото както безропотното търпение, така и усърдната молитва са устремени към една спасителна цел – усмиряване на страстите ни. Затова те имат еднаква стойност пред Бога. Болестите и причиняваните от тях телесни недъзи не пречат на непрестанната молитва, а напротив, могат понякога да я усилят, стига само душата на боледуващия да се стреми искрено към спасение в Христа.

Св. Василий Велики рисува на фона на ежедневието непрестанната молитва така: не само в думите да поставяме смисъла на молитвата, но преди всичко в душевното разположение, като се молим всякога, при всеки случай, от все сърце. ”Седиш ли на трапезата, моли се. Минала ли е нуждата от храна, не спирай да помниш Благодетеля. Обличаш ли дрехата си, удвой любовта си към Бога, Който ни е дал с какво да се обличаме... Отлетял ли е денят, благодари на Онзи, Който ни е дал слънцето, за да вършим дневните си работи. Нощта нека ти достави други поводи за молитва. Недей прекарва цялата нощ в сън. Не допускай половината от живота ти да стане безполезна поради сънно безчувствие. Напротив, нека бъде разделено твоето нощно време между съня и молитвата. По такъв начин непрестанно ще се молиш[10]”.

Светоотечески разбраната непрестанна молитва е не само възможна, но и необходима. Ако молитвата е – както някои правилно я наричат – ”дихание на душата”, тя трябва да бъде непрестанна, за да осигурява духовния ни живот. Както ние непрестанно дишаме, така трябва непрестанно и да се молим. Представете си, че някой ни каже: Непрестанно дишайте!” – Нима ще му възразим, че това ни е невъзможно, понеже сме заети с много други работи? Та нали непрестанното дишане е условие за нашето съществуване! То осигурява благополучното вършене и на другите ни работи! Обратното е невъзможно – да не дишаме постоянно! Докато има дихание в нас, ние

сме живи. Престанем ли да дишаме, умираме. Следователно, искаш ли да живееш, дишай непрестанно! Това трябва да се каже и за молитвата.

Както за физическото ни здраве е нужно от време навреме да поемаме дълбоко въздух, така и за духовното ни здраве е необходимо в определени часове на денонощието да се молим задълбочено и по-усърдно. Това може най-добре да става сутрин след сън и вечер преди лягане, когато всеки християнин е длъжен да си казва утринните и вечерните молитви. Но и през деня човек трябва за съживяване на душата си да издига по-специално ума си и сърцето си молитвено към Бога. Преди и след всяко ядене християнинът трябва обезателно да се моли. Същото той трябва да прави преди и след всяка работа, както и при излизане от къщи и след връщане.

За физическото дишане е необходим чист въздух. Така и при молитвите си човек трябва да очисти духовната атмосфера около себе си от нечисти плътски помисли, от пагубни блудни желания, от небогоугодни чувства като злоба, гняв, гордост, омраза и мъст и от себеубийствени страсти като завист, осъждане на ближните, жестокост, злорадство и така нататък. Защото отровната атмосфера в душата отравя молитвата и убива полета ѝ.

За благодатните плодове от непрестанната молитва епископ Игнатий Брянчанинов пише: ”От непрестанната молитва подвижникът стига до духовна нищета (смирение). Приучавайки се да проси непрестанно Божията помощ, той постепенно престава да се уповава на себе си. Ако извърши нещо успешно, той вижда в това не свой успех, а Божия милост, за която постоянно моли Бога. Непрестанната молитва ръководи към усиляне на вярата, защото непрестанно молещият се започва постепенно да усеща Божието присъствие. Това усещане може... да се разрасне и усили до такава степен, че окото на ума да вижда Бога и Неговите промислителни действия по-ясно, отколкото физическото око вижда веществените предмети в света... Непрестанната молитва унищожава лукавството..., въвежда човека в светата простота, отучва ума от разни небогоугодни мисли, от съставяне греховни планове за себе си и за ближните, ограничава го в смирени помисли... Който непрестанно се моли, загубва постепенно навика да се впуска в мечтателност, разсеяност и суетна загриженост. Най-накрая той може да стигне до онова детско чистосърдечие, което е заповядано от Евангелието. С непрестанната молитва се унищожава любопитството, мнителността, подозрителността. Оттук всички хора почват да ни се струват добри, а от таква сърдечно разположение към хората се заражда любов към тях. Който се моли непрестанно, пребъдва постоянно в Господа... и придобива страх Божи. Страхът го въвежда в чистотата, а чистотата в Господнята любов. Любовта към Бога пък изпълва своя храм с даровете на Духа[11]”.

”Представи си – пише друг автор, – че човек ежедневно би изпълнявал само тази Божия заповед – за непрестанната молитва; чрез нея той би изпълнил всички заповеди. Защото ако той би извършвал тази молитва непрекъснато, по всяко време, при всички

свои дела и занятия, и би призовавал тайно Божественото име на Иисус Христос, макар отначало без душевна топлина и усърдие, макар и със себепринуждаване – той не би имал време за празни беседи, за осъждане на ближните, за празно пилеене часовете в чувствени греховни удоволствия. Всяка негова престъпна мисъл би срещала препятствие в ритмичното повтаряне на молитвата. Биха се съкратили или напълно унищожили многословието и празнословието. Всяка постъпка незабавно би се очиствала с благодатната сила на така често призоваваното Божие име. Честото упражняване на молитвата би отклонявало душата от греховни дела и би я привличало... към единение с Бога[12]!”

Ето такива са дивните плодове на непрестанната молитва. Колко много губи вярващият, като не се стреми да бъде непрекъснато в молитвено общение с Бога! В древност не само монасите, но и най-обикновените християни се упражнявали в непрестанна молитва. Чрез нея те са достигали голямо съвършенство. А днес не само обикновените миряни, но и мнозина духовни лица не знаят що е непрестанна молитва. Нещо повече – големият брой хора в нашия материалистически век не само са чужди на непрестанната молитва, но дори и никак не се молят. Защо е така? Защото считат молитвата за ненужна било поради своята духовна затъпялост, било поради загубата на всякаква вяра в Бога.

Нуждата да се молим не е физическа и принуждаваща, каквато е например необходимостта да дишаме. Бог ни е дал духовна свобода. Ние можем да се молим, ако желаем; но можем и да не се молим, ако не желаем. От нас зависи. Ала при това трябва да знаем, че който не се моли, умира за Бога, мъртъв е за духовния живот и не ще наследи възделеното за духовно живите вечно Богообщение.

Бог така е устроил живота, че и без молитва ни дава необходимото за тукашното ни съществуване. От благата на Божията милост, разливана ежедневно във физическия свят, се ползват и онези, които се молят, и онези, които не се молят. Бог ”оставя Своето слънце да грее над лоши и добри, и праща дъжд на праведни и неправедни” (Матей 5:45). Но ако е така с физическите дарове, не е така с духовните. За последните молитвата е абсолютно необходима. Без молитва човек не може да расте духовно, да се обогатява с добродетели, да се издига в благодат и святост, да се приближава до своя Създател, нито да постигне вечно спасение на душата си.

Но молитвата омръзва – казват мнозина днес. Все същите думи да повтаряш, това е толкова отегчително! Човек не може да не се механизира от постоянните повторения и се превръща в автомат!

А яденето не омръзва ли? – ще попитаме ние. – Не е ли то все едно и също повтарящо се действие? Превръща ли ни то в автомати? Не! С какво да си обясним това? – С постоянния апетит. Щом човек има апетит, яде с удоволствие всеки ден, и то по няколко пъти на ден. И от яденето получава сила. Само когато му се загуби апетитът, яденето се превръща за него в мъчение. А кога загубва човек апетита си? – Когато е

тежко болен. Давайте му тогава и най-хубави ястия, те ще му бъдат противни. Той не ще може да понася дори миризмата им.

Така е и с молитвата, тази дивна небесна храна за душата. Кога човек загубва охота да се моли? – Когато е духовно болен. Светците, тези здрави духом люде, са били ненаситни на молитва. И тя не ги е превръщала в автомати. Напротив, давала им е огромни морални сили, правила ги е от обикновени хора най-големи мъдреци и чудотворци и все повече и повече е увеличавала жаждата им за Богообщение. Всяка нова беседа с Бога ги услаждала безкрайно. Те бягали от шума, от суетата, даже от радостите на живота, за да могат непрекъснато да пребъдват в сладък разговор с Твореца. Те предпочитали молитвата пред яденето, пред съня и пред задоволяването на най-необходимите земни потребности, без да говорим за излишните удоволствия в живота. И те били съвършено прави, защото никаква земна храна, никакви земни занимания, та дори и най-възвишените, не могат да заменят молитвата и да дадат онези велики духовни блага, които тя доставя. Без молитвата не е възможно да станеш близък на Бога, чужд на греха, богат с добродетели, беден откъм пороци, слаб в злото и силен в доброто!

Днешният материалистично ориентиран човек е загубил охота да се моли, защото вярва в себе си, а не в Бога; надява се на себе си, а не на Бога; обича себе си, а не Бога; угажда на себе си, а не на Бога. Неверието, угаждането и робуването на всевъзможните страсти – ето пружините на неговия живот. В своята отдалеченост от Бога той гине духовно. Неохотата му да се моли доказва неговото дълбоко духовно заболяване. Как може да му се помогне?

Телесната болест се лекува с отиване при лекар и взимане на предписаните лекарства. Болестта на душата – греховността – се лекува с отиване при изповедника и приемане, след надлежна изповед, на предписаните от него духовни лекарства. Такива лекарства са: отказване от греховете, въздържане занапред от всяко зло, постене, подвизаване в бдителност и чистене на лошите мисли, пазене на сетивата от грях, даване милостиня, занимаване с духовни четива, често беседване с Бога, ходене на църква, честа искрена изповед и особено – приемане на св. Причастие, което не напразно е наречено от св. Игнатий Богоносец ”лекарство на безсмъртието[13]” . Употребеният с вяра и смирение тези дивни лекарства непременно оздравява и пак добива охота да се моли.

*Из книгата Нашата молитва от архимандрит Серафим (Алексиев), С., 1993. Същият текст е възпроизведен тук на основание чл. 24, ал. 1, т. 5 от Закона за авторското право и сродните му права.

[1]. Цитат по „Умноє деланіє. О молитве Іисусовой”, с. 44.

[2]. Св. Іоаннъ Златоустъ, О молитве, слово І, Творенія, т. II, кн. 2, с. 831.

- [3]. Епископъ Теофанъ, Собрание писемъ, вып. 4, письмо 555, с. 8.
- [4]. Св. Иоаннъ Златоустъ, О молитве, слово II. Творения, т. XII, кн. 2, с. 489.
- [5]. Епископъ Теофанъ, Письма къ разнымъ лицамъ..., с.356, 333.
- [6]. Епископъ Игнатій Брянчаниновъ, Сочинения, т. II, с. 163.
- [7]. Св. Тихонъ Задонскій, Объ истинномъ христіанстве, кн. 2. Творения, Москва, 1899, с. 104-105.
- [8]. Протоиерей Иоаннъ Сергіевъ (Кронштадтскій), Моя жизнь во Христе, т. II, с. 200.
- [9]. Древній Патерикъ, гл. 7, Москва, 1900, изд. 3-е, с. 116-117.
- [10]. Св. Василиій Великій, Беседа 5 на память муч. Іулитты, Творения, т. II, СПб, 1911, с. 111.
- [11]. Епископъ Игнатій Брянчаниновъ, Сочинения, т. II, изд. 2-е, 1886, с. 194-195.
- [12]. „Умное делание. О молитве Іисусовой“, с. 263.
- [13]. Творения мужей апостольскихъ. Послания св. Игнатія Богоносца, гл. 201, с. 37, Владимірова, Словакія, 1943 г.

Глава шеста

КАК ДА СЕ МОЛИМ, КОГАТО СМЕ ХЛАДНИ?

Архимандрит Серафим АлексіевЕдин от най-опасните врагове на молитвата е духовното охлаждане. Изстине ли сърцето към Бога, застрашен е духовният живот, застрашена е и молитвата като негова най-жива изява. И тогава човек започва да линеє духовно. Охладнеє ли пък напълно, той духовно умира. Мъртъвците са студени. Ето защо трябва особено много да се пазим от духовното охлаждане.

Как се появява то? – Епископ Теофан Затворник пояснява това със следните думи: ”Охлаждането става така: започва със забравянето... Човек забравя Божиите благодеяния, Самия Бог и своето спасение чрез Него, забравя и опасността да остане без Бога; помненето на смъртта изчезва. С една дума, скрива се цялата духовна област. Това се причинява и от врага, но и от разсейване на мислите поради разни (суетни) дела, грижи и прекалено общуване с хората. Тогава всичко (духовно) се пренебрегва, сърцето изстива и съчувствието към духовното се пресича. Явява се нечувствие. А когато то дойде, заедно с него идват и нерадението, и безгрижието. Вследствие на това духовните занятия се отлагат за известно време или дори съвсем се изоставят. И пак почва старият безгрижен и нерадив живот в забравяне на Бога и в угаждане само на себе си. Макар в това да няма на вид нищо нередно, но и нищо Божие няма. Такъв

живот е пуст! Ако не искате да попаднете в такава пропаст, пазете се от първата крачка – забравянето. Затова всякога си спомняйте за Бога и за Божествените неща. Това ще поддържа у вас топло чувство към тях, а от едното и от другото постоянно ще се възгрява ревността. Това е животът[1]!”

Охлаждането приема разни форми. Създавайки безчувствие и небрежност към молитвата, то намира винаги някакво оправдание за проявяваното нерадение. Но всички тези оправдания в Божиите очи са несъстоятелни. За самия човек пък, който ги измисля, те се оказват пагубни. Затова, случи ли ни се да охладнеем към молитвата, не бива да търсим оправдание за своята нерадивост, а да си спомним откъде сме паднали и да се покаем, задето сме оставили първата си любов към Бога (срв. Откровение 2:4-5).

Ето някои от формите, в които се проявява гибелното охлаждане.

1. Някои вярващи, ръководени уж от положително, а не от отрицателно отношение към молитвата, не се молят, когато нямат нужното топло молитвено настроение, и поради охлаждането си прекарват дни и седмици, а може би и месеци, и години, без молитва. Тяхната максима е: ”Моли се, когато чувстваш, че сърцето ти е отворено за молитва. А когато то е затворено, недей се опитва да се молиш. Все едно, то ще си остане чуждо за молитвата”. Правилно ли постъпват такива християни?

Великият молитвеник и чудотворец на нашия век, отец Иоан Кронщадски отговаря така на подобни възгледи: ”Казват: ако нямаш желание, недей се моли! – Лукаво плътско мъдруване!... Престани да се молиш, и ти съвсем ще отстъпиш от молитвата. Плъттта това и желае! Но Царството Божие бива насилвано (Матей 11:12). Без самопринуждаване към добро няма да се спасиш[2]”.

Молитвата е сродна с добродетелите; и понеже е сродна с тях, тя попада под техните правила. Когато човек е обхванат от някой порок, нима е освободен от задължението да се бори с него? – Съвсем не! Напротив, той трябва, поради бедственото си положение, още по-усилено да се противи на обхваналата го страст и да се стреми към противоположната ѝ добродетел. Така и когато човек е обхванат от изкушението на хладност и леност към молитвата, не трябва още повече да се разпуска, а да победи леността и неохотата си със самопринуждаване към молитва. И както с усилия на волята се преодоляват пороците, разбира се, като се призовава на помощ Божията благодат, така и при липса на молитвено настроение човек трябва с усилия на волята да се вдига от одъра на леността и да се самопринуждава към молитва, укорявайки се за своята разпуснатост. Бог няма да остави невъзнаградена такава борба за придобиване на молитвен навик и за създаване на молитвен дух.

Според св. Иоан Лествичник, молитвата е ”извор на добродетелите[3]” и ”огледало на духовния напредък[4]”. Понеже молитвата ражда добродетелите, а и сама се усилва от тях, християнинът трябва да се грижи за придобиване на молитва точно така, както се

грижи и за придобиване на добродетелен живот. А това става с труд, с пот, с борба, с волеви усилия.

У св. Исаак Сирин четем, че грешникът, който се остави да бъде побеждаван от някоя гибелна страст, не бива нито да се отчайва, нито да се предава на леност, нито да изоставя борбата. ”Такъв, когато се подхлъзне – пише св. Исаак, – нека не забравя любовта на своя Небесен Отец. Но дори ако му се случи да падне в най-различни прегрешения, той не трябва да престава да се грижи за доброто, нито пък да се отказва да се движи напред. Но, побеждаван, нека отново става на борба срещу своите противници (демоните) и ежедневно да поставя основа на разрушеното здание до самото си излизане от този свят, като си повтаря с уста пророческото слово: ”Не се радвай за мене, мой неприятелю! Макар да съм паднал, но ще стана; макар да съм в мрак, но Господ е светлина за мене” (срв. Михей 7:8). Такъв никак да не прекратява борбата до самата си смърт и докато има в него дихание, нека не предава душата си да бъде победена даже във време на самото поражение. И ако лодката му се разбива всеки ден и целият товар потъва, той нека не престава да се труди, докато най-сетне Господ, виждайки подвига му, се смили на съкрушението му и му изпрати Своята милост, като му даде сили да среща смело и изтърпява разпалените стрели на врага. Такава е премъдростта, дадена от Бога. Така става мъдър болният, който не губи надежда... Но горко на монаха (и на всеки мирянин – ск. м.), който измени на своя обет, потъпква съвестта си и дружелюбно подава ръка на дявола, за да може този да се хвали, че го е въвлякъл в някой малък или голям грях... С какви очи ще застане той пред Съдията, когато другарите му, достигнали чистота, ще го срещнат – същите онези, от които той се е отделил, за да тръгне по пътя на гибелта! Той ще се окаже загубил онова дръзновение, което имат пред Бога преподобните, както и онази молитва, която излиза от очистеното сърце, която се възнася нагоре по-високо от ангелските сили и всичко преодолява, докато получи просимото и с радост се върне при онзи, чиито уста са я произнасяли! А най-страшното е, че както той сам се е отделил от тях тук и е поел друг път, така Христос ще го отдели от тях в оня ден, когато светъл облак ще понесе... телата на сияещите в чистота и ще ги постави пред небесните врати[5]”.

Без труд и пот няма добродетел. Без борба и волеви усилия няма и молитва. Св. Исаак Сирин пише, че един духовен старец му бил казал: ”Всяка молитва, в която тялото не се поизмъчи и сърцето не поскърби, е подобна на недоносен плод в утробата, понеже такава молитва няма в себе си душа[6]”. Душата на молитвата се проявява в усилията на волята. В тези усилия се запалва пламъчето на молитвения дух, който прогонва всяко охлаждане.

2. Някои християни пък се оплакват от това, че като се стараят да се молят редовно, все не успяват да стигнат до топла молитва. Мисълта им постоянно се разсейва, сърцето им остава хладно, вкаменено, безчувствено и молитвата им се оказва недействена. И те се питат: има ли смисъл такава молитва?

С подобни недоумения един християнин се обърнал към дивния Оптински старец иеросхимонах Иосиф, приемник на знаменития отец Амвросий Оптински, и получил следния дълбоко назидателен отговор: ”Съвсем да не се разсейваме в молитвата е невъзможно за нас, грешните хора. Но все пак трябва да се стараем по възможност да събираме своя ум, затваряйки го в молитвените слова, тоест трябва да вникваме във всяка молитвена дума. От хладността и окаменението не бива твърде да се смущаваме, а трябва да продължаваме да се самопринуждаваме към молитва, като считаме себе си недостойни за утеха и умиление. Ако молитвата е хладна, от това не следва да заключаваме, че тя е неугодна Богу. Понякога такава молитва се зачита даже като подвиг на човека, стига той да се смирява и самоукорява всячески пред Бога[7]“.

Пред великия старец св. Варсануфий (VI век) било поставено за разрешение следното недоумение: ”Когато се моля или упражнявам в псалмопение, а не усещам силата на произнасяните слова поради моето сърдечно безчувствие, каква полза имам от такава молитва?” – Отговорът на стареца бил следният: ”Макар ти и да не усещаш силата на онова, що произнасяш, но бесовете я усещат, чуват и треперят. Затова не преставай да се упражняваш в псалмопение и молитва и малко по малко, с Божията помощ, твоето безчувствие ще се превърне в мекота (чувствителност[8])”.

3. Други християни пък, като търсят оправдание за небрежното си отношение към молитвата било в своята голяма ежедневна преумора, било в своята прекомерна заетост, било в бързане по разни земни задачи, казват: ”Няма време за молитва! Цял ден занимания, трудове, срещи, дела, разговори, ангажименти. Вечер се върнеш вкъщи капнал. И да искаш да се молиш, молитвата бяга от ума ти. Пък и не ти ли се полага малко почивка? Как след толкова много труд през деня да прекараш и вечерта в молитвен труд! Кога ще си починеш? Нужен е и телесен покой!”

Такива мисли занимават не малцина християни и те, окуражени от привидно убедителните си съображения, помолват се надве-натри или съвсем не се молят и бързат да си легнат, за да си починат. Но като постъпват така всеки ден и като се лишават от благодатта на молитвата, те претърпяват страшни духовни загуби. На такива християни отец Иоан Кронщадски внушава: „Не бива да жалиш себе си за сърдечна молитва даже и тогава, когато ти цял ден си прекарал в труд. Гледай да не покажеш ни най-малко нерадение към светата молитва, а цялата си я кажи от сърце Господу... Внимавай да не поставиш плътта си по-горе от Бога, а отхвърли заради Него телесния покой. Каквото молитвено правило си започнал да изпълняваш..., изпълнявай го с пълна добросъвестност и не върши Божието дело с раздвоено сърце... Ревността на Господа няма да понесе твоето лукавство, твоето жалене на себе си. Той ще те предаде на дявола и дяволът няма да даде покой на сърцето ти заради пренебрежението, което си проявил към Онзи, Който е истинският покой на твоето сърце... Всяка неискрена молитва отдалечава сърцето от Бога... Вярвай в правотата на думите: казваш ли си набързо молитвата заради телесния покой, за да си починеш уж по-скоро, ще загубиш и телесния, и душевния си покой[9]”.

Тези съвети на отец Иоан Кронщадски могат да се сторят твърде строги за мнозина, които са преуморени от житейски задължения. Строгостта обаче тук е продиктувана от бащинско опасение да не би ленивите християни, под предлог на голяма заетост и преумора, да пренебрегнат най-важното си духовно задължение – молитвата. На онези, които истински са твърде погълнати от неизбежни земни задачи и действително се преуморяват, св. Серафим Саровски оказва голямо снизхождение, като препоръчва едно съкратено и твърде леко молитвено правило, наречено по неговото име – св. Серафимово правило. То е следното: Като се събуди сутрин, нека всеки християнин застане пред св. икони и прочете Господнята молитва ”Отче наш” три пъти, в чест на Пресвета Троица; после – песента на Пресвета Богородица – „Богородице, Дево, радуйся”, също три пъти; и накрая Символа на вярата, един път. Като изпълни това правило, нека всеки християнин се занимава със своята работа, на която е поставен или призван. Във време на работата – било вкъщи, било на път – нека той чете тихо: ”Господи, Иисусе Христе, Сине Божи, помилвай ме грешния!” Ако пък е заобиколен с други хора, нека си казва на ум, по време на работата: ”Господи, помилуй“ – и така да продължава до пладне. Пред самия обед нека изпълни горепосоченото утринно правило. След обяд, като си изпълнява задълженията, нека всеки християнин чете тихо: ”Пресвятая Богородице, спаси ме, грешния” или ”Господи Иисусе Христе, заради св. Богородица помилвай мене грешния!” – нека продължава това до самия сън. Като се приготви за сън, нека всеки християнин отново прочете горепосоченото утринно правило. След това заспивайки, нека пак се ограда с кръстния знак.

„Като държиш това правило – казва св. Серафим, – можеш да достигнеш мярката на християнското съвършенство, понеже означените три молитви са основа на християнството: първата, като молитва, дадена от Самия Господ, е образец на всички молитви; втората е донесъл Архангел Гавриил от небето, като приветствие към св. Дева Мария, Майката Божия; Символът пък съдържа в себе си накратко всички спасителни догмати на християнската вяра.”

На онези, които по разни причини не били в състояние да изпълняват и това малко правило, св. Серафим давал съвет да го четат във всяко положение – и на работа, и на път, и даже в леглото. А който разполага с повече време, той – по думите на св. Серафим – трябва да добавя и други душеполезни молитви, както и четене на канони, акатисти, псалми и откъси от Евангелието и Апостола[10].

Така човек може да нагласява молитвеното си правило според умората си, но не бива да го изоставя, а при всички обстоятелства да се старее да извлече максималната полза от него.

Наистина, не е лесно да се молиш уморен; но ако надвиеш леността си, знай, че заради твоего усърдие Бог ще ти даде и здраве, и сили, и крепък благодатен сън и ти с по-малко почивка ще добиеш повече бодрост, отколкото ако угаждаш на себе си за сметка на молитвата и на религиозните си задължения.

Не бива да забравяме и друго нещо. Често пъти врагът на нашето спасение използва умората ни, за да ни отклонява от молитвата, понеже знае колко благодат се придобива с нея. Затова нека преодоляваме дяволските внушения! Господ ще зачете може би като двойно по-голям подвиг молитвеното усърдие на уморения и той може би ще има много по-голяма полза от молитвата извоювана чрез насилие над своята умора, отколкото от онази спокойна и бездушна молитва, която човек си казва, след като е угодил на плътта си чрез изобилна храна и покой.

Молитвата, според опита на искрено упражняващите се в нея, изобщо не е лесно нещо. И да сме уморени, и да не сме уморени, тя мъчно върви при нашата плътска настроеност, при нашите многобройни суетни грижи, при нашите увлечения по земни наслади и особено при упоритото противодействие на дявола. Не напразно молитвеният труд се нарича от св. отци молитвен подвиг. Особено в началото на молитвените упражнения са нужни много усилия на волята, съсредоточаване на ума и подбуждане на сърцето, докато се дойде до истинско молитвено горение. Като знаел от опит тези трудности, св. Макарий Велики казвал: ”Трябва човек да принуждава себе си към молитва, ако няма духовна молитва. Бог, като види, че човекът толкова се подвизава и, против желанието на сърцето си, с усилие се труди, ще му даде истинска духовна молитва[11]”. Но дотогава трябва труд, труд и само труд!

Някои братя запитали авва Агатон кой подвиг в монашеския живот е най-мъчният. Той отговорил: “Простете ме! Аз намирам подвига на молитвата за по-труден от всички други подвизи. Когато човек пожелае да излее пред Бога своята молитва, тогава враговете-демони бързат да го отклонят от нея, понеже знаят, че никой подвиг не е толкова опасен за тях, колкото молитвата, възнасяна към Бога от цялата душа. Във всеки друг подвиг..., колкото и да е напрегнат, щом издържи, монахът намира някакво успокоение. Но молитвата изисква голяма борба до последното издихание[12]”.

Ако така стои въпросът с молитвата за монасите, колко по-мъчен е молитвеният подвиг за миряните, разсейвани от хиляди неща в ежедневиия живот. Това обаче не бива да отчайва вярващите. Те трябва да помнят, че Сам Бог помага на онези, които горят от желание истински да Му се молят. С Божията помощ и невъзможното става възможно, и непостижимото – постижимо. Бог ще даде истинска молитва на жадуващите я от сърце.

На онези, които се оплакват, че не могат да се молят със съсредоточена вътрешна молитва, понеже като светски хора били заети с много високи и отговорни дела, епископ Теофан Затворник казва, че и за тях е възможна вътрешната сърдечна молитва, стига да придобият страх Божи. ”Страхът Божи като чувство ще привлече вниманието и съзнанието им към сърцето и ще ги накара да стоят в сърцето си благоговейно пред Бога. Докато в сърцето има страх Божи, дотогава духовното стоене пред Бога няма да престане в сърцето. Но някой ще каже: Много дела ме разсейват!

– Няма да те разсейват; придобий само страх Божи! На духовното стоене пред Бога или постоянното помнене на Бога пречат не делата, а безделието и злоделието. Отстрани празното и лошото в делата, като оставиш само задължителното и ще видиш, че изпълняването на задължителното не само не отклонява от Бога, а напротив, привлича ума и сърцето към Него. И едното, и другото (и задължителните дела, и молитвата – в ск. м.) са от един и същи род и изискват еднаква духовна нагласа. Каквото от тях и да започнеш да правиш, всякога ще се обръщаш към Бога, за да изпросиш от Него помощ и да посветиш на Неговата слава самото свое дело. Като се събудиш сутрин, застани по-твърдо пред Бога в сърцето си през време на утринната си молитва и после върви на работата си, която ти е определена от Бога, без да откъсваш от Него своето чувство и съзнание. И ще стане така, че със силите на душата и тялото си ще вършиш успешно своите дела, а с ума и сърцето си ще пребъдваш с Бога[13]”.

За да придобием навика да пребъдваме с Бога, св. Нил Синайски съветва да употребяваме непрестанно ”кратка, но напрегната молитва[14]”. Ако и тогава сърцето ни остане хладно, нека изпълним съвета на отец Йоан Кронщадски, който казва: ”Когато забележиш, че сърцето ти е хладно и се моли неохотно, спри се, стопли го с някоя жива представа, например с представата за твоето окаянство, за твоята духовна бедност, нищета и слепота, или с представата за великите ежеминутни Божии благодеяния към тебе и към човешкия род и след това започни да се молиш с топло чувство, без да бързаш. Ако не успееш да прочетеш всички молитви навреме, не е голяма беда; а от топлата и неприбързана молитва ще получиш несравнимо по-голяма полза, отколкото ако би прочел всички молитви, но бързо и без прочувственост. Предпочитам пет думи с ума си да кажа, отколкото хиляди думи с езика си (срв. 1 Коринтяни 14:19[15]). „Ако продължителната молитва – пише отец Йоан – не е съвместима за нас с пламенност на духа, по-добре да направим кратка, но гореща молитва. Спомни си, че една дума на митаря, казана от горещо сърце, го оправдала. Бог гледа не на многото думи, а на разположението на сърцето. Най-важното е живата вяра на сърцето и топлотата в разкаянието за греховете[16]”.

За стоплянето на охладнялото сърце много способства живата представа за близостта на Бога и светците. ”Увеличителното стъкло – казва пак отец Йоан Кронщадски – само тогава запалва... хартията или нещо друго, което може да гори, когато ние го насочим така, че слънчевите лъчи, събрани във фокуса на стъклото, да падат върху една точка от запалвания предмет. Тогава те всички целокупно действат върху него, и то по такъв начин като че ли самото слънце в умален вид се помества върху предмета. Така и в молитвата душата ни само тогава се съгрява, оживява и възпламенява от духовното Слънце – Бога, когато ние с ума си, като с увеличително стъкло, насочим върху сърцето си, като върху духовен център в нашето същество, това духовно Слънце. Същото се отнася за Божията Майка, за ангелите и светците. Наклони върху сърцето си техните образи, такива каквито са – с всичката им сила и святост, и когато сърцето

ти възприеме тяхното озарение в себе си с най-голямата възможна пълнота и сила, тогава то ще се възпламени от тяхното любвеобилно огнено въздействие[17]”.

Преди време, когато в селата нямаше кибрит, старите жени заравяха вечер въглените в пепелта и на следния ден разпалваха нов огън от запазено въгленче, в което още тлееше някоя искра. Взима бабичката въгленчето с машата и почва да духа. Искрата се увеличава. Бабичката удвоява усърдието си – духа, духа, докато накрая с това въгленче запали някоя хартийка, а с нея сухите съчки. И ето, огънят е разгорян.

Така се получава и молитвеният огън. В душата на онзи, който обича молитвата, има някаква молитвена искра. Но тя може да тлее под пепелта на ежедневните грижи, на дневната умора и на многобройните суетни залисии. Истинският християнин и когато е хладно настроен, се самопринуждава към молитва. Той се моли и моли, раздухва искрата, докато най-сетне получи желания молитвен жар. Тук помагат самоукоряването и покаянието – тези съществени субективни фактори.

Но и някои обективни фактори могат силно да съдействат за разгаряне на молитвения огън в душата – например неприятностите, скърбите и нещастията в живота, колкото и на пръв поглед да изглежда, че те отклоняват от молитвата. Те могат да отклоняват, но само слабо привързаните към Бога. Онзи, който искрено обича и търси Бога, те още повече го активизират във време на беда. Бедите са като ветровете – те гасят слабите пламъчета, а разпалват силния огън.

Охолността, себеугаждането, преяждането, препиването, разкошът и всевъзможните лекомислени и греховни развлечения се оказват смъртни врагове на молитвата. Бихме могли да изразим това така: тежестите в живота правят молитвата лека, а лекият живот прави молитвата тежка. Затова св. отци ни съветват да не роптаем против скърбите в живота. Те ни се изпращат от Божия Промисъл за наше добро. Ние трябва да ги използваме, за да разгорим чрез тях молитвения жар в сърцата си.

Св. Иоан Златоуст съветва да побеждаваме хладността и леността си, като използваме тъкмо неприятностите в живота си. Според него, най-силна бива молитвата във време на големи скърби. ”Когато водата тече по равно място – казва той, – тя се разлива нашироко и не може да се устреми нагоре. А когато ръцете на водопроводчиците я вкарат в тесни тръби, тогава тя от собствения си напор се устремява нагоре по-бързо от стрела. Така и човешката душа, когато се радва на голяма свобода, се разленява и разсейва. А когато трудните обстоятелства я притеснят, угнетена от изпитанията, тя възнася нагоре чисти и усърдни молитви. За да се убедиш, че тези възнасяни в скръб молитви са по-скоро чувани от Бога, слушай какво казва Пророкът: ”Към Господа викнах в скръбта си, и Той ме чу[18]”(Псалом 119:1). Така скърбите правят молитвата ни по-духовна, по-действена, по-усърдна.

На въпроса, дали всеки вярващ е способен на такава духовна молитва, оптинският старец Леонид (в схима – Лев) отговарял: ”Когато Господ посети някого с тежко

изпитание, скръб или смърт на любим или близък човек, той ще се помоли от цялото си сърце, с целия си помисъл и с целия си ум. Следователно, извор на молитва има у всекиго. Но по учението на св. отци този извор избликва или след постепенно вглъбяване в себе си, или при мигновеното му отваряне от ”Божия свредел[19]”. Този ”Божи свредел”, който пробива сърцето ни, за да бликне оттам истинска молитва, са скърбите в живота. Те са непонятни Божии милувки – болезнени, но спасителни.

Като знаем това, нека не се бунтуваме, че Бог допуска често най-болезнени страдания в живота ни, а да помним, че чрез тях Той иска да ни улесни да издигаме душите си към Него, за да получим посредством молитвата онези дивни блага, които Той жадува да ни даде и които отдавна е приготвил във вечността за обичащите Го!

*Из книгата Нашата молитва от архимандрит Серафим (Алексиев), С., 1993. Същият текст е възпроизведен тук на основание чл. 24, ал. 1, т. 5 от Закона за авторското право и сродните му права.

- [1]. Епископъ Теофанъ, Собрание писемъ, вып. 2, Москва, 1898, письмо 255, с. 85-86.
- [2]. Протоиерей Іоаннъ Сергіевъ (Кронштадтскій), Моя жизнь во Христе, т. I, с.307.
- [3]. “Лествица“, степень 28, § 1, с. 389.
- [4]. Пак там.
- [5]. Св. Исаакъ Сиринъ, Слова подвижническія, Москва, 1858, слово 7-е, с.50-53.
- [6]. Пак там, слово 11-е, с. 75.
- [7]. Жизнеописанія отечественныхъ подвижниковъ благочестія 18 и 19 вековъ, томъ дополнительный, часть I, Москва, 1912, с. 739.
- [8]. Преп. отцевъ Варсануфія Великаго и Іоанна руководство къ духовной жизни, Москва, 1892, вопросъ 718, с.440-441.
- [9]. Моя жизнь во Христе, т. I, с.20-21.
- [10]. Н. Левитскій, Житіе преп. Серафима Саровскаго чудотворца, Москва, 1905, с. 172-173.
- [11]. Добротолюбіе, т. I, СПб, 1877, с. 182.
- [12]. Епископъ Игнатій Брянчаниновъ, Отечникъ, СПб, 1880, с. 51.
- [13]. Епископъ Теофанъ, Письма къ разнымъ лицамъ..., изд. 2-е, Москва, 1892, письмо 66, с. 382-383.
- [14]. Добротолюбіе, т. II, Слово о молитве, § 98, с. 219.

[15]. Моя жизнь во Христе, т. I, с. 165-166.

[16]. Пак там, т. II, с. 413.

[17]. Пак там, т. I, с. 113.

[18]. Св. Иоаннъ Златоустъ, слово 5-е, Противъ аномеевъ, Творенія, т. I, кн. 2, СПб, 1895, с. 532.

[19]. Жизнеописание оптинскаго старца іеросхимонаха Леонида (цит. по “Что такое молитва Іисусова...“, Сердоболь, 1938, с. 21).

Глава седма

БОРБА С РАЗСЕЯНОСТТА

Архимандрит Серафим Алексиев Ние видяхме, че за да бъде молитвата ни действена, трябва да принуждаваме ума си през време на извършването ѝ към съсредоточеност, а сърцето си – към съответни молитвени чувства. Липсата на съсредоточеност създава разсеяност, а разсеяността угасява всякакъв молитвен пламък и пречи на сърцето да се умилява при молитвения разговор с Бога. Така молитвата става хладна, безплодна, и ние зле се ощетяваме.

Разсеяността в молитвата се среща не само у миряните. Има я и у духовниците. Тя е всеобща болест на падналия в грях човешки род. Напада както обикновените християни, така и онези, които са посветили целия си живот само на молитва. Не само днес молитвеният дух не е на висота. И в древните благодатни векове, когато е имало велики молитвеници, някои обикновени монаси, особено начинаещи, са били побеждавани често от разсеяността. Поради това техните наставници трябвало специално да ги предпазват от това голямо зло. Св. Нил Синайски например пише: ”Хубаво е да пребъдваме непрестанно в молитва и да упражняваме ума си в събеседване с Бога. Но така ли е у нас? – Често, като се отклоняваме от думите на молитвата, ние тръгваме подир увличащите ни помисли и нито се отричаме от тях, нито се огорчаваме от тях, което поне би било признак на несъгласие на волята ни... Макар външността ни да показва молитвен вид – защото, коленичили, ние изглеждаме за околните като молещи се, – с мисълта си обаче ние си представяме нещо увличащо ни, благосклонно разговаряме с приятелите си, с гняв злословим враговете си, пируваме с гостите, строим къщи..., садим дървета, пътешествуваме, занимаваме се с търговия, с голяма загриженост устройваме делата на църквите... и с всичко, което ни подсказе помисълът, се съгласяваме така, както на нашите страсти е угодно да настройват към това нашето сърце. А молитвата иска умът да бъде чист от всякаква странична мисъл и да не допуска до себе си нищо немолитвено, макар то да е дори хубаво[1]“.

Една от най-главните причини да се молим разсеяно е нашата голяма привързаност към земните неща. Господ Исус Христос е казал: ”Дето е съкровището ви, там ще бъде и сърцето ви”(Матей 6:21). Ако съкровището ни е на небето, при Бога, ние ще мислим през време на молитва за небесното. Но ако съкровището ни е на земята, сърцето ни все нататък ще ни наклонява.

Преди години в Рилския манастир се подвизаваше един много благ и духовно издигнат старец – схимонах Павел. Необразован, той имаше много голяма природна мъдрост, светоотеческа начетеност и благодатни прозрения. Поклонници поднасяха на св. Иоан Рилски много дарове – ризи, чорапи, кърпи, които впоследствие се раздаваха на братята. И схимонах Павел получаваше своя дял. Но той бързо раздаваше всичко на бедните манастирски работници.

Когато го питахме защо прави така и не задържа нищо за себе си, той отговаряше: ”Защото излишните вещи пречат на монаха в молитвата. Сърцето се привързва към тях и се отчуждава от Бога. Ако започна да трупам тук много неща, ще взема да мисля повече за тях, отколкото за Бога. ”Дето е съкровището ви, там ще бъде и сърцето ви” – е казал Господ.

Във връзка с тези свои разсъждения отец Павел ни разказваше следния пример: ”Когато бях дете, имахме голямо и хубаво куче – Караманчо. Мама му хвърляше на двора остатъците от яденето и кокалите. Аз обичах да го наблюдавам. То ще изяде яденето и като се нахрани, ще вземе някой останал голям кокал, ще го зарови в градинката и ще легне близо до него да се припица на слънце. Затваря си очите и се прави, че уж спи. Но аз виждах, че едното му око гледаше все към заровения кокал. Там му беше съкровището, там му беше и сърцето! Кокошките, които обикаляха из двора и търсеха какво да кълват, идваха до мястото, дето беше скрит кокалът. Щом почнеха да ровят там, Караманчо изведнъж скачаше и с лай почваше да ги гони. Мама се чудеше защо Караманчо лае по кокошките. Това той никога иначе не правеше. А аз знаех причината – Караманчо си пазеше кокала!... Така ще стане и с мене, ако взема да трупам излишни вещи. Сърцето ми ще се привърже към тях и ще се отклони от Бога”.

Истинските монаси обичат нестяжанието по чисто духовни съображения – от любов към Бога. Те се боят да не би поради пристрастяване към разни земни неща да се отклонят от привързаността си към Бога и от сладкото молитвено беседване с Него. Греховните пристрастия притъпяват молитвения дух. Те разсейват и убиват молитвата. С това доказват богопротивната си насоченост. Така е с монасите, така е и с миряните. Затова християнинът не бива да се привързва към нищо земно, ако иска да има правилна молитвена връзка с Бога.

За всички нас важат думите на св. Евангелие: ”Никой не може да слугува на двама господари; защото или единия ще намрази, а другия ще обикне; или към единия ще се

привърже, а другия ще презре. Не можете да служите на Бога и на мамона” (Матей 6:24).

Духовният опит е доказал, че всяка пристрастеност към каквото и да е земно нещо охлажда сърцето към духовните занимания и убива молитвеното настроение. Който обича нещо друго повече от Бога, естествено предпочита него пред Бога и не чувства влечение към молитва. Застане ли по навик пред иконите, той само с уста чете молитви, а духом е другаде – там, дето са любимите му предмети.

По молитвата най-вече се познава кой истински обича Бога и кой на думи Го почита, като сърцето му стои далеч от Бога. (Исаия 29:13; Матей 15:8). Св. Максим Изповедник много добре е казал: ”Искрено обичащият Бога се моли неразсеяно и неразсеяно молещият се искрено обича Бога. Не може неразсеяно да се моли онзи, който е привързан към земното. Следователно не обича Бога онзи, чийто ум е свързан със земните неща[2]”.

Като знаели това, св. отци съветвали всекиго да не живее само със земни интереси, а да мисли по-често за горното Отечество, следвайки съвета на св. апостол Павел: ”За небесното мислете, а не за земното” (Колосани 3:2).

Тук трябва да дадем едно важно пояснение. Като говорим против земните пристрастия, ние не искаме да кажем, че земните занимания и интереси са грях. Не те са грях, а пристрастяването към тях. Човек може нищо да не притежава, а пак да е пристрастен към земното, тъй че да греши не с имането, а с нямането си. И обратното – човек може много имоти да притежава, и сърцето му да не е привързано към тях, а непрекъснато да тупти за Бога.

Монасите се отказват от всичко земно, за да служат по-лесно на Бога. Семейните хора не могат да се откажат от земните неща, които им са необходими. Ала те трябва да се откажат от всяко пристрастие към тях, тоест от всяко превръщане на земните неща в идоли, заменящи Бога. Най-добре е разрешил въпроса за отношението ни към земните вещи св. апостол Павел. Като разглежда тукашния ни живот и перспективата на вечния живот, към който всички неизбежно се приближаваме и за който следователно трябва да се готвим, той съветва: ”Това ви казвам, братя, защото времето нататък е късо:... ония, които купуват, трябва да бъдат като че не притежават; и които се ползват от тоя свят – като да не се ползват; защото е преходен образът на тоя свят ” (1 Коринтяни 7:29-31).

В този дух ни възпитава и нашата майка светата Църква, като на всяка литургия ни подканва да издигаме сърцата си нагоре („Горе имеимъ сердца!”). Тя изисква това, защото земните пристрастия приковават душата към земята и не ѝ дават да политне към висините: те така я сковават, че тя се оказва жалък роб на вещите, предназначени да ни бъдат слуги, а не господари. Даже и да се издига в редки минути на духовни пориви към небето, поробената от вещите душа скоро пак се връща към земята и,

забравила духовните красоти на добродетелите, с удоволствие се заравя пак в прахта на любимите си земни идоли. Вместо с искрена молитва да укроти и свърже страстите си, пристрастеният към земното човек оставя страстите да свържат молитвата му и тя се оказва всякога разсеяна, вяла, бездушна, бездействена.

За да престанат човешките страсти и разните греховни земни привързаности да бъдат пречка на молитвеното ни общуване с Бога, трябва да се откажем от тях. Св. Нил предупреждава: ”Ако на Моисей, при приближаването му към горящата къпина, било забранено да пристъпва по-нататък, докато не събуе обувката от нозете си (Изход 3:5), то как ти можеш да желаш да видиш Този, Който е по-високо от всяко чувство, и да бъдеш Негов събеседник, без да се освободиш от всяка греховна мисъл[3]?”

Много мъчно можем ние, обикновените човеци, заплетени в житейски суети, да стигнем до чиста, вътрешна и неразсеяна молитва. И все пак това не е непостижимо. Иска се само труд, борба с греховете и непрестанно себенапомняне, че ние сме се родили в този свят не за да пребъдваме постоянно в него, а чрез временния живот да се подготвим за вечния.

Според св. Максим Изповедник, съществуват ”две ний-висши състояния на чиста молитва: едното се среща при хора, които водят деятелен живот, а другото – при хора със съзерцателен живот. Първото произлиза в душата от Божия страх и богатата надежда, а второто – от Божествената любов и крайната чистота. Признакът на първото състояние е този, когато човек освобождава ума си от всички светски помисли, като върши молитвите си без разсейване и смущение, чувствайки като че Сам Бог се намира пред него, както в действителност се и намира. Признакът на второто е, когато умът в устремеността си към молитва бива грабнат от безмерна Божествена светлина и съвсем не чувства себе си, нито нещо друго от съществуващите неща, освен Единия Бог, Който с любов му праща това озарение. Като е в това състояние, търсецят да разбере Богооткровените слова за Бога получава чисти и светли познания за Него[4]”.

Разбира се, тук трябва веднага да кажем, че второто молитвено състояние, като изключително благодатно и като равноангелно, е възможно само за най-великите подвижници, отрекли се от всичко земно заради любовта към Бога. Те единствени са стигнали до съзерцателна молитва. Тя не е за нас, грешните, защото не е по нашите сили. Обаче ние можем да се приближаваме до идеала на неразсеяната чиста молитва по първия начин – чрез деятелен християнски живот, чрез изпълняване на Божиите заповеди, чрез постоянно покаяние, чрез възбуждане в нас на страх Божи и чрез очистване на сърцето от всичко небогоугодно.

”Кой каквото обича – продължава св. Максим Изповедник, – това той всячески желае и да придобие. Всичко, що му пречи в това отношение, той отстранява, за да не се лиши от желаното. Така и онзи, който обича Бога, се стреми към чистата молитва и изхвърля от себе си всяка страст, която му поставя пречки по пътя[5]”.

Някои гледат с леко сърце на разсеяността и не мислят, че вършат голям грях, когато се молят без нужната съсредоточеност. Но нека се запитат те: като се молят разсеяно, каква полза имат от молитвата си? Приближила ли ги е тя до Бога? Довела ли ги е до вечното спасение? Измолила ли е от Господа онова, което те просят? Направила ли ги е по-добри?... Добросъвестният ще признае, че разсеяната молитва нищо не му е спечелила. Времето, прекарано в такава молитва, е загубено. Нещо повече – оказва се, че такава молитва е не подвиг, а грях, особено когато човек не се опомня, не се самоукорява за допуснатата разсеяност, не въздиша покаяно, задето пренебрежително се отнася към Бога и не проявява старание да се поправи.

Да не мисли молещият се разсеяно, че ще получи нещо от молитвата си! Ако едно дете поиска от майка си разсеяно някой предмет, а след миг се увлече в нещо друго и забрави за поменатия предмет, естествено, няма да го получи. Също така не получава от Бога духовни дарове онзи, който произнася молитвените думи машинално и толкова разсеяно, че, когато се запита за какво се е молил, не помни нищо от механично произнесените молитвени слова. Ако той сам не се чува през време на молитва, как иска тогава Бог да го чуе?

Ние трябва решително да се борим с разсеяността си. В това отношение много би могла да ни помогне живата ни убеденост, че при молитва сме изправени пред Самия Бог. Св. Василий Велики пише: ”Ако онзи, който се намира пред своя началник и води разговор с него, стои с голям страх и не позволява нито на своите външни, нито на вътрешните си, душевни очи да блуждаят, за да не се подхвърли на опасност, не толкова ли повече ние трябва със страх и трепет да стоим пред Бога и да устремяваме целия си ум към Него, а не към нещо друго? Защото Той вижда не като хората – само външния човек, но прониква и във вътрешния[6]“.

Св. Симеон Нови Богослов разяснява: ”Когато човеците беседват помежду си, знаят за какво става дума. И онези, които говорят, знаят що говорят; и ония, които слушат, разбират онова, що слушат. Явно неразумие би било да нямаме нужното внимание, когато беседваме с друг някой. Но ако стоим пред Бога, ако беседваме с Него и се молим, а не внимаваме в това, що говорим, каква надежда за спасение можем да храним, ако ще би и дълго време да прекарваме в молитва и да славословим Бога ден и нощ с разсеяно внимание[7]?!”

„Бог слуша само онези молитви, при които молещият се, казвайки ги, разбира какво говори... Молитвата, произнасяна само с уста – без мисъл и чувство, – може само да прогневи Бога[8]!” Затова, според отеческото внушение на св. Симеон, всеки, който невнимателно се моли, е длъжен покаяно ”да въздиша и плаче, задето така постъпва, и да се поправи[9]”.

”Старай се – пише св. Иоан Лествичник – да връщаш отклоняващата се мисъл винаги в молитвата и я затваряй в думите на молитвата. Ако тя (мисълта ти) поради твоята незрялост изнемогне и падне в разсейване, пак я въвеждай в думите на молитвата.

Защото непостоянството е свойствено на нашия ум. Но Бог, Който може всичко да поставя на мястото му, може и ума ни да утвърди. Ако ти си придобил неотстъпен подвиг в това дело, ще дойде и при тебе Онзи, Който поставя предели на морето на твоя ум, и ще му каже при твоята молитва: ”Дотук идвай и нататък не минавай!” Не е възможно да се свърже духът. Но дето е Съзателят на този дух, там всичко Му се покорява[10]”.

Някои, като се молят несъсредоточено, не се смущават от разсейването си, понеже мислите им, отклоняващи ги от молитвата, не били грешни и неприлични, а житейски, обикновени и даже полезни. Те смятат, че само непристойните мисли по време на молитва са осъдителни. Св. отци обаче не разсъждават така. ”Във време на молитва – съветва св. Иоан Лествичник – не обсъждай даже и необходимите духовни неща. Иначе ще се лишиш от по-доброто[11]. Това значи – през време на молитва няма по-важно занимание за нас от самата молитва. Нейният плод е по-ценен от плода на всяко друго духовно упражнение. Защото мисълта, устремена към Бога при молитвения разговор, е най-дивната, най-драгоценната и най-полезната измежду всички наши добри мисли, каквито могат да се родят в съзнанието ни. Ето защо не трябва да оставяме молитвата заради други занимания, а камо ли да се разсейваме през време на извършването ѝ, увличани от странични или – не дай Боже! – от греховни мисли.

Съсредоточената и благоговейна мисъл, свързана със сърдечно умиление и покаяно настроение, е единственият угоден Богу начин за благодатен разговор с Него. На такава молитва се стичат ангелите, за да я подкрепят. ”Знай – пише св. Нил Синайски, – че ангелите ни подбуждат към молитва, стоят до нас радостни и заедно с нас се молят за нас. Ако нехаем и приемаме противни мисли, с това крайно ги огорчаваме. Защото излиза, че те усърдно се трудят за нас, а ние самите не искаме да умоляваме Бога за себе си, но пренебрегваме молитвения си дълг и като оставяме и тях, и Бога, водим беседа с нечистите бесове[12]”.

Причините за разсейването ни са главно три, а именно: 1. нерадението на нашата душа; 2. нейната привързаност към земните неща и грехове и 3. бесовете и тяхното пъклено враждуване против нас. Методите на борбата трябва да бъдат съобразени с тези три причини.

1. В случаите, когато душата, поради нерадение, сама разслабва своята напрегнатост и събраност на мислите, тоест когато тя се впусне да си спомня разни непристойни неща, когато се увлече безразсъдно по тях и дълго занимавайки се с тях, минава от едно блуждаене към друго, докато най-сетне се хвърли в най-гнусни и срамни мисли, тогава – казва св. Василий Велики – ние трябва да побързаеме ”да поправим това нерадение и тази разсеяност на душата, като се напрегнем към по-голямо съсредоточаване и по-зорко внимание на ума и като всяка минута занимаваме душата непрестанно с размисъл за онова, което е прекрасно[13]“.

Тук покрай волевото напрежение за приковаване на вниманието към молитвените думи много помага и страхът Божи. Представи си Бога, пред Когото стоиш във време на молитва и Когото ти можеш тежко да прогневиш с невниманието си към Него. Това ще те улесни да се събереш в себе си. Старай се да си напомняш, че в този момент ти си на съд пред Бога и че ще бъдеш навеки осъден, ако не Го умилостивиш. Това може да те съкруши. Извикай в сърцето си чувство на страхопочитание и благоговение, чувство на благодарност и всепреданост към твоя всегашен небесен Благодетел – и ще се изпарят твоите греховни мисли, небогоугодни чувства и страстни желаня. Митрополит Филарет Московски така съветва: ”Нека с внимание застанем на стража над нашия ум и чувства, за да пъдим от нашата молитва суетните мисли, страстните желаня и чувствените разсейващи ни впечатления и спомени, така както в древността патриарх Авраам пропъждаше хищните птици от своята жертва[14]“.

2. Ако грехове ни мъчат и страсти ни разсейват, нека побързаем да ги изповядаме и да се постараме да скъсаме с тях. Така ще се успокоим и ще можем пак да се молим съсредоточено. Молитвата е наше ежедневно занимание. Не скъсаме ли с греховете си, те ежедневно ще ни мъчат и ще разстройват молитвата ни. Проявим ли милост към страстите си, ще се окажем жестоки към себе си. Нека проявим жестокост към впилите се в нашата природа зли склонности и греховни привързаности, нека ги посечем с ножа на твърдата решителност да служим Богу и чрез тази ”жестокост“ ще проявим милост към себе си.

”Наистина човек трябва на две да разреже себе си със своята воля – казва преподобни Исихий. – Той трябва да стане сам на себе си непримирим враг. Каквото неприязнено отношение може да има един човек към онзи, който жестоко го е оскърбил и обидил, такова и още по-лошо отношение трябва да имаме към себе си, ако искаме да изпълним най-великата и първа заповед, тоест блаженото смирение[15]”.

Без смирение немислима е молитвата. ”Но смирението мъчно се получава – пише епископ Теофан. – Можеш да се считаш за смирен, без да имаш и сянка от смирение. Само с едно размишление няма да успееш да се смириш. Най-добрият, единственият верен път към смирението е послушанието, както и отсичането на своята воля. Без тези неща може да развиеш сатанинска гордост в себе си, като запазваш смирена поза в словата си и във външното си държание[16]”.

”Смирението се придобива с дела на смирение[17]”, а не само с думи. Ако се предостави случай да осъдиш някого за някой негов грях, постарай се да премълчиш и дори в мислите си да не го осъдиш, като си спомниш колко много са твоите собствени грехове, за които заслужаваш сам да бъдеш осъден – и ти ще се доближиш до смирението. Ако те нагрубят, претърпи – и ти ще се упражниш в смирението. Ако те похвалят за нещо, не се хващай на въдицата на тщеславието, а веднага си помисли за твоите скрити беззакония, които те опозоряват пред ангелите – и ти ще се скриеш под крилото на блаженото смирение. Ако не ти окажат някъде нужното внимание, а те

унижат, постарай се да преглътнеш тази обида, като си кажеш, че ти не заслужаваш никакво внимание – и ти ще се успокоиш в смирението. Ако те поласкаят, че си добродетелен, помисли за своите пороци, които Бог и ти добре знаете – и ще се опазиш от гордост. Случи ли ти се изпитание, беда, нещастие – не роптай, а посрещни бедствието като заслужено – и ще пораснеш в търпението и смирението. Всички тези дела на смирение раждат истинското смирение. Ползвай се от всички неприятни случки в живота си, за да се самосмиряваш. А когато чрез ближните ти Бог те унижава и смирява, не се огорчавай от тези уроци по смирение. Отхвърляш ли промислително допуснатите от Бога и твърде полезни за тебе уроци по смирение, ти никога няма да се научиш на смирение.

Но като се ползваме от неприятните случки в живота за да се смиряваме, нека не забравяме да се молим на Бога – Той да ни даде истинско, благодатно смирение. Ето така, като вършим дела на смирение и се молим Богу за него, ние ще придобием истинско смирение. А стигнем ли до смирението, стигаме до благодатта. С помощта пък на благодатта, какво ли заповядано нам задължение не можем да извършим! ”Всичко мога чрез Исуса Христа, Който ме укрепява” (Филипяни 4:13) казва св. апостол Павел.

Смирим ли се, действително ще можем с благодатната помощ на Бога да заставаме в дълбоко съкрушение пред Него и да Му се молим с благоговейно внимание и с искрена готовност на волята за послушание. Тогава и умилението може да изпълни сърцето ни, и сълзи могат да се явят на очите ни, и свята решимост за безкомпромисна борба с греховете може да изпълни гърдите ни. Всичко това ще засили устрема на молитвата ни. Тогава ще добием и послушание, и кротост, и търпение. Тогава ще разберем какво значи да се съблюдава дивният съвет на св. Иоан Лествичник, който гласи: ”Проси с плач, търси с послушание, чукай с дълготърпение! Защото само така просещият получава, търсещият намира и на чукация се отваря[18]“ .

Тогава и да ни се случи като на немощни човеци пак да се разсеем, ще се покаем от сърце за допуснатото невнимание към Бога, ще се върнем към онова място на молитвата, отдето е почнало разсейването ни, и пак ще продължим спасителната беседа с Бога. И Бог ще ни прости, като види, че разсейването ни е не поради нерадение или поради страстна привързаност към нещо греховно, а поради човешка немощ. Тогава дори и да паднем в някой грях, няма да погинем, защото молитвата ще ни бъде твърда опора и постоянна подкрепа в духовния ни път, според думите на Лествичника: ”Който непрестанно държи жезъла на молитвата, няма да се спъне. Ако пък това му се случи, няма да пропадне свършено[19]”.

3.Как се побеждава разсеяността, причинявана от бесовете? На този въпрос св. Василий Велики отговаря така: „Когато дяволът започне да устройва своите козни и когато се сили да внася в мълчащата и пребиваваща в покой душа своите мисли като разпалени стрели, искайки внезапно да я възпламени и да предизвика в нея

продължителни и натрапчиви спомени за онова, което някога ѝ е направило впечатление, тогава с бодърстване и напрегнато внимание ние трябва да отблъскваме такива нападения, както борецът с най-голяма бдителност и ловкост на тялото отклонява от себе си ударите на нападателя[20]”.

В същия дух пише и св. Нил Синайски: ”Дяволът много завижда на молещия се човек и употребява всякакви хитрости, за да разстройва това негово занимание. Той непрестанно възбужда чрез паметта мисли за разни неща, а чрез плътта привежда в движение всички страсти, за да попречи на молитвения труд и на издигането към Бога[21]”.

Разглеждайки стратегията на тъмните сили, св. Нил Синайски обяснява: ”Когато демоните видят, че у някого има усърдие и ревност да се моли както трябва, те му влагат мисли за нещо, което е уж нужно, и се отстраняват. Не след много те пак възбуждат спомена за същото нещо, подтиквайки ума да размишлява за него. Той пък, като не намира разрешение на въпроса (за това нещо), усеща досада и скръб. След това, когато този усърден ревнител на молитвата пак застане да се моли, те му напомнят онова, за което той е размишлявал и до разрешението на което напразно се е домогвал. Това го вършат, за да направят молитвата безплодна[22]”. За да се избегне тази опасност, св. Нил съветва: ”Подвизавай се да направиш своя ум глух и ням (за бесовските внушения – в ск. м.). Тогава ще имаш възможност да се молиш както трябва[23]”.

Накрая св. Нил описва злобата на дявола против ревностните труженици на молитвата така: “След като употреби много хитрости и не успее да възпрепятства молитвата на усърдния, вселукавият демон поотслабва нападенията си, но затова пък, когато молещият се завърши молитвата си, той му отмъщава: или го възпламенява с гняв, с което унищожава онова прекрасно настроение, що се придобива от молитвата, или го разпалва с някоя животинска страст и така се надсмива над ума му[24]”... ”Всичката борба, що водят срещу нас нечистите духове, става не за нещо друго, а за духовната молитва. Защото тя за тях е противодействена и непоносима, а за нас – полезна и спасителна. За какво демоните толкова желаят да възбудят в нас чрез своето въздействие страстите: чревоугодие, блуд, сребролюбие, гняв, злопаметство и прочее? – За да огрубее умът чрез тях и да не може да се моли както трябва. Защото страстите на нашата неразумна природа, като почнат да се проявяват, не позволяват на ума да действа разумно[25]“.

Всички тези наблюдения са довели св. Нил до следното духовно заключение: ”След като си се помолил както трябва, очаквай каквото не трябва и стой мъжествено, като пазиш своя плод. От самото начало това ти е задачата: да работиш и да пазиш (Битие 2:15). Затова, като си поработил (над молитвата), не оставяй без охрана онова, що си придобил с труд. Иначе няма да имаш никаква полза от молитвата[26]”.

Изобщо светите отци съветват: когато усетиш във време на молитва, че разсеяността ти, както и плътските ти възбуждения и всевъзможните други греховни помисли идват не от нерадението на твоята душа, а от завистта на бесовете, не унивай и не преставай да се молиш! Напротив, увеличи вниманието си в молитвата, върши своята благодатна работа, но и пази придобитото! Смирявай сърцето си в разговор с Бога, насищай се с храната на Богообщението и не обръщай внимание на бесовете! Когато ти се молиш усърдно, те не могат да се доближат до тебе, защото за тях е непоносим молитвеният огън. Гледай само едно – ти сам да не си причина за твоята разсеяност. Защото предизвиканата от самия тебе разсеяност ще ти причини много по-големи злини, отколкото разсеяността, идваща от бесовете.

Сигурен белег за това пък, че разсеяността ти се причинява от бесовете, а не идва от тебе, е твоето несъгласие с разсейващите мисли. Белег за това е още и енергичната ти борба против разсеяността. Белег за това е и болката ти, че оскърбяваш с непристойната си молитва Бога. Бесовете те нападат, но те не могат да устоят докрай при упоритата молитвена съпротива от твоя страна. Св. Иоан Лествичник казва: ”Ако ти непрестанно се молиш на Небесния Цар против душевните си врагове, които те връхлитат, дерзай! Няма да имаш много труд в тази насока. Твоите врагове сами скоро ще отстъпят от тебе, понеже тези нечисти духове не искат ти да получиш чрез молитвата венци за борбата си против тях. Опарени от тази молитва като от огън, те ще побягнат от тебе[27]”.

Така Божиите угодници са побеждавали разсеяността. Така можем и ние, подражавайки им, да печелим победи в борбата за съсредоточена молитва.

*Из книгата Нашата молитва от архимандрит Серафим (Алексиев), С., 1993. Същият текст е възпроизведен тук на основание чл. 24, ал. 1, т. 5 от Закона за авторското право и сродните му права.

[1]. Св. Ниль Синайскій, Слово о молитве, § 163-164 (Добротолубіе, т. II, с. 227).

[2]. Св. Максимъ Исповедникъ, О любви, вторая сотница, § 1 (Добротолубіе, т. III, Москва, 1888, с. 193).

[3]. Св. Ниль Синайскій, Слово о молитве, § 4 (Добротолубіе, т. II, с. 207).

[4]. Св. Максимъ Исповедникъ, О любви, вторая сотница, § 6, с. 194.

[5]. Пак там, § 7, с. 194.

[6]. Св. Василій Великій, Подвижническіе уставы подвижающимся въ общежитіи и въ отшельничестве, гл. 1 (Творенія, т. II, Спб, 1911, с. 487).

[7]. Св. Симеонъ Новый Богословъ, слово 16-е (Слова, вып. 1, Москва, 1892, с. 156).

- [8]. Пак там, слово 29-е, с. 249.
- [9]. Пак там, слово 16-е, с. 156-157.
- [10]. Лествица, степень 28, § 17, с. 393-394.
- [11]. Лествица, степень 28, § 59, с. 403.
- [12]. Св. Ниль Синайскій, Слово о молитве, § 81, с. 217.
- [13]. Св. Василий Великій, Подвижническіе уставы..., гл. 17 (Творенія, т. II, Спб, 1911, с. 508).
- [14]. Митрополитъ Филаретъ Московскій, Беседа о молитве духомъ и умомъ (Сборникъ „Образцы русской церковной проповеди XIX века“, составилъ священникъ М. А. Поторжинскій, изд. 2-е, Кіевъ, 1895, с. 231).
- [15]. Преп. Исихій, О трезвеніи и молитве, § 164 (Добротолубіе, т. II, с. 193).
- [16]. Епископъ Теофанъ, Собрание писемъ, вып. 4, письмо 702, с. 162.
- [17]. Епископъ Теофанъ, Собрание писемъ, вып. 2, письмо 315, с. 183.
- [18]. Лествица, степень 28, § 56, с. 403.
- [19]. Пак там, степень 28, § 60, с. 403.
- [20]. Св. Василий Великій, Подвижническіе уставы..., гл. 17 (Творенія, т. II, Спб, 1911, с. 503).
- [21]. Св. Ниль Синайскій, Слово о молитве, § 47, с. 212.
- [22]. Пак там, § 10, с. 208.
- [23]. Пак там, § 11, с. 208.
- [24]. Пак там, § 47, с. 212.
- [25]. Пак там, § 50-51, с. 213.
- [26]. Пак там, § 49, с. 212-213.
- [27]. Лествица, степень 28, § 63, с. 404.

Глава осма

УСЛОВИЯ ДА БЪДЕ МОЛИТВАТА НИ ЧУТА

За да бъде молитвата ни чуता, тя трябва непременно да отговаря на известни условия.

1. Първото от тях е да сме изпълнени с истинска вяра в Бога. Ако молитвата е разговор на душата с Твореца, то ясно е, че човек трябва да има правилно отношение към Него като личен, жив и чуващ нашите молитви Бог.

Архимандрит Серафим Алексиев Мнозина днес, когато става дума за вярата, казват: „Ние не отричаме, че има една Сила”. Но каква е тази Сила, те не си дават труда да узнаят. Такава обща и неопределена вяра в нещо, само по себе си неясно и неотричането на някаква си ”Сила” съвсем не са достатъчни за да направят човека истински религиозен и да го научат да се моли. И електричеството е сила, и то огромна сила в природата! Но кой се моли на електричеството? И кой очаква да бъде чул от него?!... Не! Нашата вяра в Бога трябва да бъде просветена, уточнена, правилна, православна, тоест такава, на каквато ни учи Свещеното Писание, когато ни внушава, че ”без вяра не е възможно да се угоди на Бога” (Евреи 11:6).

Единствено просветената, сърдечна, правилна и силна вяра в Триединния Бог ни поставя в живо молитвено общение с Него, Твореца на вселената, Промислителя за всички твари и Спасителя на нашите грешни души. Без такава вяра няма връзка с нашия Небесен Отец. И ако във физическия свят, при добре устроени радиопредаватели един сигнал, пратен от дадено място, може да се чуе в същия миг на другия край на земното кълбо, колко по-бързо може да стигне молитвата до Бога при условие ”предавателят” на вярващата душа да е в изправност.

Много могат да бъдат повредите на нашия молитвен духовен ”апарат”. Но най-опасната и най-фаталната от тях е съмнението във вярата. Пропълзи ли то в ума и настани ли се в сърцето, това значи – край на молитвата. Ако съмнението пък се изроди в неверие, тогава напълно се разстройва целият духовен живот, престава всякаква връзка с Бога и човек потъва в мрака на богоотлъчеността. Затова човек трябва много да се пази от съмнението и неверието. Преди молитвата той трябва да прогонва от сърцето си всяко колебание във вярата, като помни, че семената на съмнението се сеят от дявола. Врагът на нашето спасение ни внушава маловерие, или даже безверие, за да осакати молитвата ни. Затова усетим ли, че съмнение се е прокраднало в ума ни, нека се съкрушим и си кажем думите: ”Вярвам, Господи! Помогни на неверието ми!” (Марк 9:24) и тогава да почнем да се молим.

Отец Иоан Кронщадски горещо препоръчва да не пристъпваме прибързано към молитва, докато не сме разпръснали у себе си мъглата на съмнението. Ето и неговите думи: ”Ако нямаш твърда, непосрамваща вяра във Всеблагия и Всемогъщ Бог, не бързай да Го молиш да ти дарува каквото и да е благо. Иначе дяволът ще те срази и нарани с маловерие или неверие във възможността да бъде изпълнена твоята молитва и ти ще си отидеш от Божието лице посрамен, унил и мрачен[1]”.

В борбата със съмненията могат да ни помогнат следните разсъждения на великия Кронщадски праведник:

а)ние се молим на Бога да ни дарува блага, които съществуват, които Той е създал за нас, но които ние или сме загубили, ако сме ги имали, или можем да получим, ако досега не сме ги имали, защото Той е Създателят на всичко и като пълновластен Господар може да ни даде всичко и

б)ние просим възможни неща, а за Бога даже невъзможното е възможно! При това Той е благ и щедър и е готов да ни даде каквото просим[2].

Отец Иоан Кронщадски присъединява към благостта и всемогъществото на Бога и Неговата премъдрост, ”която умее при даруването да избира за нас онова благо, което е най-хубаво и най-съответстващо на нашето душевно и телесно състояние[3]”.

”Лошо е по думите на отец Иоан, – ако през време на самата молитва сърцето ти изнемогне във вярата и не устои в нея. Тогава не мисли, че ще получиш онова, за което си молил Бога, съмнявай се, защото ти си оскърбил Бога, а Бог не дава даровете Си на оскърбителите! Господ е казал: ”Всичко, що поискате в молитва с вяра, ще получите” (Матей 21:22); това значи: ако поискате без вяра, със съмнение, няма да получите. Ако пък имате вяра и не се усъмните – казва Господ, – можете и планини да премествате (срв. Матей 21:21)... И така, всеки човек трябва да проси с вяра и никак да не се съмнява, по думите на св. апостол Иаков: да не мисли съмняващият се, че ще получи нещо от Господа (Иаков 1:6-7). Сърцето, което се съмнява, че Бог може да даде исканото, се наказва за съмнението си. То болезнено се топи и мъчи от съмнението... Съмнението е хула против Бога, то е дръзка лъжа на сърцето или на загнездилия се в сърцето лъжлив дух против Духа на истината. Бой се от него като от отровна змия... Помни, че през това време на молитвата Бог очаква от тебе утвърдителен отговор на въпроса, който вътрешно ти се поставя: Вярваш ли, че мога да сторя това? – Да! – трябва да отговориш от дълбочините на сърцето си. – Вярвам, Господи! (Матей 9:28). И тогава ще ти бъде според вярата ти[4]”.

2. Второто условие е надеждата. Истинската вяра поражда надежда. Който се моли с гореща вяра, не може да не възпламенява в себе си живо упование, че Бог ще го чуе и ще изпълни молбата му. Надеждата е извънредно важен момент в молитвения живот на християнина. От нея зависи усърдието в молитвата. Затова най-важната ни грижа трябва да бъде да съдействаме покрай вярата, да расте и се развива и надеждата в сърцата ни.

А как расте и се развива надеждата? – Това е един незабележим отвън, но понятен процес в душата на искрено вярващия. Когато човек размишлява върху Божието всемогъщество, доброта и щедрост, когато с топла вяра си спомня дивните Божии обещания и когато се моли с твърдото убеждение, че Бог може да даде каквото просим от Него, понеже е всемогъщ, че Той желае да ни го даде, понеже е благ, и че най-сетне Той непременно ще ни го даде, понеже е щедър – човек не може да не крепне в надеждата. В този дух отец Иоан Кронщадски съветва така: ”Когато се молиш на

Господа..., вярвай, че както е лесно за тебе да помислиш за някое благо, така за Господа е лесно да ти го даде[5]“. Ето с такава крепко упование трябва да се молим!

Отец Иоан Кронщадски пише: ”Божията благост се оскърбява, когато пристъпват да се помолят Богу, а не се надяват да получат от Него онова, що просят. Как бързат хората да изпросят милост от някой високопоставен и богат човек, чието милосърдие всички познават и който в многочислени случаи е доказал, че има състрадателно сърце? – При него отиват обикновено с твърда увереност и с голяма надежда, че ще получат каквото желаят! Така и в молитвата не трябва да се съмняваме, нито да малодушествяваме[6]”.

Ако въпреки това упование не получим просимото, да не се разколебаваме в надеждата си, а твърдо да вярваме, че молитвата ни е чута, че тя не е била произнесена напразно, че Бог я е изпълнил, но по Свой начин, че Той по-добре от нас знае кое е най-полезното за нас и че чрез видимия Си отказ невидимо ни дава тъкмо онова благо, което още повече ще ни доближи до Него и до вечното спасение, например смирението и търпението. Той и временните блага няма да ни откаже, стига да види, че ние действително се нуждаем от тях, че не се привързваме страстно към тях, че не ги предпочитаме пред вечните блага и че няма да ги употребим във вреда на спасението си.

За да има резултат просителната ни молитва, произнасяна с твърда надежда, трябва, според отец Иоан Кронщадски, преди всичко да се стараем да живеем свято и праведно, да изпълняваме Божията воля, да бъдем кротки, смирени, искрени и да сме уверени, че онова което просим, вече го получаваме от Божията всемогъща десница. ”От страна на Бога – казва той – всичко е възможно да ти бъде дадено, освен злото, което е свойствено само на дявола; самото слово, или самото твое прошение за нещо е вече вярна гаранция, че неговото изпълняване е осъществимо. За Господа всичко е възможно; за Господа мисълта е вече дело, ако само Той благоволи да я осъществи. Това благо, което просиш, вече съществува за тебе в словото (думата) и само на дело то още не съществува... Към възможността на Бога всичко да осъществява, прибави Неговата безкрайна благост, по силата на която Той е непрестанно бликащ Извор както на живота, така и на всички дарове на живота. Той е Бог на даровете, Бог на милостта и на щедростите[7]”.

Който пристъпва с такава надежда към Бога, няма да си отиде посрамен.

3.Третото условие да бъде молитвата ни чута е любовта към Бога. Каква трябва да бъде тази любов, ни е казано от Спасителя: ”Възлюби Господа, Бога твоего, от всичкото си сърце, и от всичката си душа, и с всичкия си разум, и с всичката си сила” (Марк 12:30). А как да изпълним на дело тази заповед, ни учи пак дивният Кронщадски праведник. На въпроса, как да любим Бога от все сърце, от цялата си душа и от цялото си същество, той отговаря така: ”От все сърце, това значи без раздвоение, без да се делим между любовта към Бога и любовта към света. Ако например се молиш, моли се не с раздвоено сърце, не се отвличай от суетни мисли и

житейски пристрастия: бъди цял в Бога, бъди в любовта Му с цялата си душа, тоест не само с една от силите на душата, не само с ума, без участието на сърцето и волята: – с всичката си сила, а не само с повърхностно или половинчато усърдие. Когато ти предстои да изпълниш някоя Божия заповед, изпълни я усърдно, до проливане на пот и кръв, до полагане на живота си, ако това е нужно, а не лениво, вяло и неохотно[8].”

Любовта особено силно ни приближава до нашия Небесен Отец, защото Бог е любов (1 Иоан 4:8). Това знае дяволът и то му е крайно неприятно. Ето защо той е измислил едно хитро средство, с помощта на което ни отдалечава от Божията любов. Това хитро средство отец Иоан Кронщадски описва така: ”Премежкият враг се мъчи да унищожи любовта с любов: любовта към Бога и ближния – с любов към света, към неговите мимолетни блага и към неговите душепагубни и богопротивни обичаи; – с любов плътска, с любов към богатствата, почестите, удоволствията и различните игри. Затова нека погасяваме в себе си всячески любовта към света и да възгряваме любовта към Бога и към ближните чрез самоотвержение[9].”

”С любовта към Бога и към ближния аз принадлежа на небето, аз съм небесен. А със суетните грижи и особено с житейските пристрастия аз принадлежа на земята, аз съм земен, бесовски. Господи и Владико на моя живот, дай на мене, Твоя раб, дух на любов[10].”

Целият духовен живот на християнина трябва да бъде пропит с искрена любов към Бога. Особено молитвата му се нуждае от огъня на любовта, за да бъде пламенна. Може да имаш някаква вяра, но не е ли налице любов към Всеподателя Бога, ти си парализиран за каквито и да било молитвени прояви. Бесовете също вярват в Бога, но не Му се молят, защото не Го обичат.

Срещат се и между нас хора, които вярват в Бога, но не се обръщат с молитва към Него, защото... Му се сърдят! Те са скарани с Бога, стоят във вражда с Него, обидени Му са за нещо, роптаят било за неуспехи в живота, било за удари в съдбата си и съдят Бога. Докато те не се примирят с Небесния си Отец, докато отново не Го възлюбят от цялото си същество, те няма да могат да подновят молитвените си беседи с Него.

4. Четвъртото условие да получим благоприятен отговор на молитвата си е това – да се молим само за истински полезното, а не за неща, които са излишни в живота ни, вредни за спасението ни и недостойни за Божието величие. Трябва да помним, че Бог не съдейства за постигането на такива неразумни желания, осъществяването на които би довело до нашата гибел.

За какво трябва да се молим? – Някои от духоносните свети отци (не всички) са намирали ненужни молитвите дори за такива само понятни неща, като здравето и земното благополучие. Всички пък, без изключение, са против неразумните молитви, с които се просят направо пакостни и излишни неща като имоти, човешка слава, власт и прочее. Проси Божието Царство – съветва св. Василий Велики и всичко друго, което

служи за поддържане на тялото, Той ще ти даде, както казва Сам: ”Търсете Царството на Бога и Неговата правда, и всичко това ще ви се придаде” (Матей 6:33). Като подчертава, че дори за здраве не бива да се молим, св. Василий пояснява: Сам Бог, Който те е създал, ”се грижи за твоето спасение и знае какво е полезно за всекиго – дали да бъде здрав или болен. Както ти е заповядано, проси само Царството на Бога, защото за потребностите на твоето тяло Той Сам се грижи. Нашият Цар е преславен и негодува, ако някой проси от Него някакви дребни неща. Затова не си навличай с молитвата Неговото негодувание, но измолвай за себе си това, що е достойно за Царя Бог. Просейки пък достойното за Бога, не отстъпвай, докато не го получиш[11]“.

Св. Исаак Сирийн казва същото: ”Не бъди безразсъден в своите прошения, за да не оскърбиш Бога... Бъди мъдър в своите молитви, за да се удостоиш със слава. Измолвай многоценното от Оногова, Който не е свидлив. Соломон просел премъдрост и получил с нея и земно царство, понеже премъдро просел от великия Цар. Елисей просел двойна благодат на Духа в сравнение с онази, която имал неговият учител, и просбата му не останала неизпълнена. Който проси от царя нещо съвсем маловажно, унижава неговата чест. Израил просел маловажното (храната в пустинята) и го постигнал Божият гняв. Той изоставил съзерцаването на Божиите дела и на страшните Божии чудеса, а се домогвал да удовлетвори похотливото желание на стомаха. ”Ала не бе минала още прищявката им, храната им бе още в устата им, и гняв Божий дойде върху тях” (Псалом 77:30-31). Не проси от Бога онова, що Той Сам без твоето прошение ни дава по Своя Промисъл и при това дава не само на Своите и на възлюблените, но и на онези, които са чужди на богопознанието, защото е казано: ”Кога се молите, не говорете излишно като езичниците” (Матей 6-7). Телесното търсят езичниците – е казал Господ, – а вие не се грижете какво ще ядете или какво ще облечете. Защото вашият Отец знае, че имате нужда от всичко това (Матей 6:25-32). Синът не проси от баща си хляб, но се домогва до най-важното и най-ценното в бащиния дом. Само поради немощта на човека Господ е наредил да просим насъщния хляб. Но виж какво е заповядал на онези, които са свършени в знанието и здрави духом. На тях е казано: „Не се грижете за храната, нито за облеклото. Защото, ако Бог се грижи за безсловесните животни, за птиците и за неодушевените твари, колко повече промишлява за нас! Но първом търсете Царството на Бога и Неговата правда, и всичко това ще ви се придаде” (Матей 6:33)[12]”.

Царството на Бога се достига чрез добродетелен живот. Затова, молейки се за Царството Божие, ние трябва да се молим на Бога да ни помага в борбата за придобиване на добродетели. Ето какви съкровища трябва да си измолваме от Всеподателя! Далеч от това да бъдат излишни за нас или безполезни за душата, или недостойни за Бога, добродетелите са, напротив, най-необходими принадлежности на християнското сърце, най-полезни за спасението ни прояви и най-угодни на Бога придобивки. За обогатяването ни с тях Господ всячески ни съдейства. Не за придобиването на някакви суетни земни блага, а за спечелването на добродетели е

казано: ”Искайте, и ще ви се даде; търсете, и ще намерите; хлопайте, и ще ви се отвори!” (Матей 7:7). Бог иска да ни види украсени с онези скъпоценни духовни накити – кротост, смирение, любов, въздържание, търпение и прочее, които биха ни издигнали над животинската ни природа и биха ни направили подобни на Неговия Божествен Син. Да се молим за освобождаване от разни страсти и за придобиване на добродетели е наш постоянен дълг. Бог чува такава молитва и при дейна настойчивост от наша страна непременно я изпълнява.

”Невъзможно е – казва св. Иоан Златоуст, – щото ония, които просят от Бога целомъдрие, праведност, кротост, честност, да не получат каквото просят. ”Искайте – говори Писанието – и ще ви се даде; търсете, и ще намерите; хлопайте, и ще ви се отвори.” (Матей 7:7[13])”. Бог се радва на такива молитви. Как няма да ги изпълни!

Но като просим добродетели, ние не бива да мислим, че Бог ще ни ги даде наготово, без всякакво усилие от наша страна. ”Бог дава, но в кошара не вкарва” – гласи мъдрата народна поговорка. ”Помогни си сам, и Бог ще ти помогне!” – казва друга поговорка. Труди се, и Промислителят ще ти се притече на помощ! – внушават много Божии угодници. ”Дай кръв и приеми дух!” – пише св. Петър Дамаскин[14]. Ако сам не се трудиш, никога няма да придобиеш каквато и да било добродетел. Това е учението на словото Божие. На това са учили и светите отци.

Един млад монах бил силно нападан от блудна страст. Той отишъл при свят старец с молба да се помоли за него, да бъде избавен от тази тежка и постоянна борба. Старецът го съжалил и цели седем дена усърдно се молел за него. Когато на осмия ден младият брат пак се явил, старецът с учудване узнал, че братът не получил никакво облекчение. Следната нощ той още по-усърдно взел да се моли за брата. Тогава сам дяволът, който изкушавал младия монах, застанал пред стареца и му казал: ”Повярвай ми, старче, още от първия ден, когато ти почна да се молиш Богу за него, аз го оставих. Но той е сам за себе си бяс-изкусител, защото сам разпалва плътта си с много ядене и пиене и със спане без мярка[15]”. Който с дясната си ръка пъди беса, а с лявата му кима да се върне, никога няма да се освободи от него.

Ако св. Иоан Златоуст твърди, че е невъзможно да не получим добродетели, когато се молим за тях, той не иска да каже с това, че Бог ще ни ги даде наготово, без ние да се стараем да ги придобием и без да изкореняваме от себе си противоположните им пороци. Не! Той ясно заявява в своите беседи, че Божията помощ не принася полза без собственото старание на човека[16]. Според неговото учение две неща са нужни за придобиването на добродетели: 1. Сам да се трудиш, и 2. Да молиш Бога за помощ. ”Недостатъчно е – казва той – собственото старание на човека, ако той не получи висша помощ, и обратно – ние няма да получим никаква полза от висшата помощ, ако няма у нас собствено старание. Добродетелта се образува от тези две съставки. Бог не иска да бъдем лениви и затова не върши Сам всичко; също така не Му е угодно и това, да бъдем самонадеяни[17]”.

Ако Бог не дава най-обичните Нему дарове – добродетелите – на онези, които само се молят за тях, без да се трудят на дела да ги придобият, толкова по-малко Той ще даде на неразумните си чеда вредни за спасението и излишни за душата блага.

Св. Григорий Двоеслов остроумно казва за онези, които искат от Бога слава, богатства, земни удоволствия и други неподходящи, празни и неспасителни неща, че те ”със самите свои молитви се сражават против Създателя.” Такава молитва се превръща за тях във вина, щом се молят за неща, неодобрявани или даже забранявани от Онзи, Комуто се молят[18].

За да обясни кога молитвата ни със сигурност може да бъде чута, св. Григорий Двоеслов привежда думите на Господа, отправени към апостолите: ”Досега нищо не сте искали в Мое име; искайте, и ще получите” (Иоан 16:24). Светителят подчертава, че за да получим просимото, трябва да се молим в името на Иисус. Що значи да се молиш в името на Иисус? – Иисус означава Спасител. – ”В името на Спасителя се моли онзи, който проси нещо, отнасящо се към истинското спасение[19]”, а не онзи, който проси негодни на Спасителя неща.

Апостолите били до Петдесетница слаби, земни и заблуждаващи се човеци. По време на Тайната Вечеря те все още не били достатъчно пораснали духом да просят вечно спасение за душите си. Те още очаквали суетни земни блага – царуване, първенство. Затова понякога били упреквани от Христа: ”Не знаете какво искате” (Матей 20-22). Именно поради това Спасителят ги учи да искат в Негово име спасение. Оттук се вижда, че само онзи знае какво иска, който проси от Спасителя спасение.

Бог отказва да удовлетвори празните молитви. Ако понякога изпълнява и неразумните желания, то е или да привлече към Себе си неукрепналите във вярата, или за да накаже безразсъдните просители.

5. Петото условие е – да се молим непременно със смирение, с покаяно настроение и с умиротворена съвест. Според св. отци и праведниците имат нужда ежедневно да се каят, ако не за сегашните, то за миналите си грехове. Те сами чувстват това и се молят всякога покаяно и смирено. Колко повече ние, които ежедневно изпълваме сърцата си с грехове, трябва да заставаме на молитва с дълбоко съкрушение и с искрено покаяние, за да получим мир в съвестта си.

Искреното покаяние единствено помирява огрешената ни душа с Бога и осигурява молитвено общение с Него. Без мир с Бога няма истинска молитва. Как се добива този мир с Бога? – Епископ Теофан обяснява: ”Не можеш да пребъдваш в мир с Бога без непрекъснато покаяние. Апостол Иоан Богослов поставя такова условие за мира с Бога – нашето сърце да не ни осъжда (срв. 1 Иоан 3:21) – ако нямаш нищо (което да тежи) на съвестта ти, можеш да имаш дръзновение и достъп до Бога с мирно чувство; а в противен случай мирът се нарушава. Човек има неспокойна съвест от съзнанието за греховете си. А ето че, според същия апостол, ние никога не сме без грях, и това е така

несъмнено, че онзи, който другояче мисли и чувства, е вече лъжец (1 Иоан 1:8). Следователно, няма ни минута, когато човек да няма нещо на съвестта си – волно или неволно – и отгук, няма ни минута, когато да не е нарушен мирът му с Бога. Прочее, абсолютно необходимо е човек да очисти съвестта си, за да бъде в мир с Бога. Съвестта пък се очисти с покаяние. Следователно непрекъснато трябва да се каем. Защото покаянието очисти всяка нечистота от душата и я прави чиста. „Ако изповядваме греховете си, Той е верен и праведен, за да ни прости греховете и ни очисти от всяка неправда” (1 Иоан 1:9). Това покаяние се състои не само в думи – Господи, прости! Господи, помилуй! – но тук са нужни всички действия, които обуславят прощаването на греховете, тоест съзнанието, че сме нечисти чрез мисъл, поглед, слово, съблазън или в друго нещо; съзнаването, че сме виновни и безответни и че нямаме никакво оправдание; и най-после, молитва за получаване прошка от Господа, докато не се умиротвори духът ни. Що се отнася до големите грехове – те трябва веднага да се изповядат пред духовния отец и да се получи опрощаване, защото без това няма да се успокои духът ни само с едно обикновено ежедневно покаяние. По такъв начин дългът на непрекъснатото покаяние не е нищо друго, освен дълг да се поддържа съвестта чиста и безукорна[20]”.

Постоянното покаяние създава мирна нагласа на духа. То помага да се молим богоугодно и смирено. Гордото заставане на молитва е противно на Бога. Смирената просба единствено Го умилостивява. Това узнаваме от Христовата притча за митаря и фарисея. Спасителните последици на молитвата зависят изключително от смирението, защото то е чудният магнит, който привлича Божията благодат. У св. Исаак Сирий срещаме записана следната светоотеческа мисъл: ”Не се приема от Господа молитвата на онзи, който не се счита за грешник[21]!”

Ние видяхме в предишната глава как се придобива смирение с принуждаване себе си към самосмиряване и с усърдно призоваване на Божията помощ. Без помощта на Бога никой не може да стигне до благодатно смирение.

Московският митрополит Инокентий прекрасно изяснява този въпрос: ”Светият Дух дава истинско смирение. И най-разумният човек, ако няма в себе си Светия Дух, не може да познава себе си както трябва, защото без Божията помощ той не може да види вътрешното състояние на душата си. А Светият Дух, като се всели в сърцето на човека, му показва всичката негова вътрешна бедност и слабост, греховността на душата му и сърцето му и отдалечеността му от Бога; показва му всичките негови грехове, леността му, небрежността му за спасението на другите, неговото користолюбие в най-безкористните му на вид добродетели, неговото грубо самолюбие там, дето той даже не го е и подозирал. Накратко, Светият Дух показва всичко в истинския му вид. Тогава човек почва да се смирява с истинско смирение, почва да губи надежда на собствените си сили и добродетели и счита себе си за най-лош между хората. Светият Дух научава човека на истинска молитва, каквато е истински приятна Богу[22]”. Това е имал предвид апостол Павел, когато е писал: ”И Духът ни подкрепя

в нашите немощи; защото не знаем за какво да се помолим, както трябва, но Сам Духът ходатайства за нас с неизказани въздишки” (Римляни 8:26).

”Преуспяването в духовния живот (следователно и в молитвата – в ск. м.) се проявява във все по-голямо и по-голямо осъзнаване на своята негодност” – пише епископ Теофан. – ”Щом някой почне да си придава важност в каквото и да било отношение, работата му е тръгнала накриво... Душата, която си присвоява някаква стойност, е също като враната, изпуснала сиренето”. Затова, според епископ Теофан, човек трябва ”да се усъвършенства в невиджане на своите добри дела и трудове[23]”. Ако ние забравим своите добродетели, Бог ще ни ги припомни на Страшния Съд и за наша радост ще ги изнесе наяве. Но ако ние ги изтъкваме пред другите в този живот, Бог ще ги отхвърли като негодни за спасяването ни, понеже те ще се окажат проникнати от тщеславие и гордост.

Мъдрият християнин е смирен, и смиреният се оказва мъдрец, защото крие добродетелите, които има, или по-точно казано, напълно ги забравя, считайки, че съвсем ги няма. А тъкмо тогава ги запазва от разхищение и от вътрешна развала. Горделивият пък, изпълнен с фалшиво съзнание за своето достойнство, забравя греховете си, поради което не се кае за тях, а изтъква добрите си качества, с което ги загубва.

6. Шестото условие е – не само ние да говорим на Бога, но и да слушаме какво Бог ни казва. Нашите лични прошения често страдат от това, че ние не ги съобразяваме с Божиите думи, съдържащи се в Божието слово. Ние трябва преди всичко друго да се молим за следното – да ни даде Бог сили да изпълняваме онова, което Той ни вменява в дълг, и да ни направи послушни на Неговата свята воля. Ако се стигне дотам, щото молещият се не само да говори на Бога, но същевременно и да слуша Бога, няма да има пречки за изпълняване на молбата му. Защото послушният бива винаги изслушван.

За какво и как трябва да се молим, ни вразумява най-добре Господ Иисус Христос. В молитвата ”Отче наш” Той поставя на първо място прошенията: да се свети Божието име, да дойде Божието Царство, да бъде Божията воля. Какво изразяват тези просби? – Те изразяват, накратко казано, Божието желание да съдействаме с молитва и дело за осъществяване на Божиите планове. А те са: Прослава на Неговото име – нещо, което Нему не е нужно, а за нас е полезно; идване на Неговото Царство, влизането в което нас ощастливява; осъществяване на Неговата воля, чрез което ние постигаме спасение.

В нашите молитви ние сме склонни само да искаме от Бога, само да търсим блага за себе си, само да просим Той да изпълнява нашите желания, без да се считаме длъжни да изпълняваме ние Неговите. Оттам се получава раздалечаване между нас и Бога. Спасителят ни учи, че не бива да бъде така. Ние трябва да бъдем чрез Божията благодат едно с Бога. Тогава каквото и да просим от Него, ще получим, защото то ще бъде съобразено с Божиите планове, в хармония с Божиите заповеди и напълно

спасително за нас. „Ако просим нещо по Неговата воля, (Бог) ни слуша” – пише св. Иоан Богослов (1 Иоан 5:14).

Когато ние съзнателно и с разбиране просим така нещо от Бога по Неговата воля, тогава ние ставаме съюзници на Бога в постигането на Неговите високи и спасителни за нас цели. Тогава ние сме Негови верни войници, борещи се за Неговото домостроително дело срещу разрушителните планове на противника-дявол. И тогава, щом човек слуша Бога, и Бог слуша човека.

Благословието от такова пълно единство с Бога, вследствие на беззаветното послушание, е неопишимо в своите дивни последици. Когато не търсиш своята егоистична полза, тогава всичко се обръща в твоя полза! Когато слушаш какво Бог ти внушава и се молиш така, както Той иска, тогава се получава онова, което е най-добро за тебе и което сам ти би искал да стане с тебе! Ето и доказателства за това:

Ако Божието име се прославя чрез твоите дела, трудове и подвизи, твоето име ще се прослави чрез това. Защото Сам Бог е обещал: ”Аз ще прославя ония, които Мене прославят” (1 Царства 2:30).

Ако се молиш и се трудиш Божието Царство да дойде, ти ще станеш щастлив поданик на това Царство на радостта още сред скърбите на този свят. Бог е Царят на верните Свои люде. Те Му се покоряват, а Той в замяна на това им дава Царството (Лука 12:32), което, по думите на св. апостол Павел, ”не е ястие и питие, а правда и мир и радост в Светаго Духа” (Римляни 14:17). Те живеят сред неправди, но са праведници! Те живеят ”с ония, които мразят мира” (Псалом 119:6), но носят в сърцата си дълбокия и неотемлем мир Христов (Иоан 14:27)! То живеят сред скърби (Иоан 16:33), но са всякога радостни (2 Коринтяни 6:10)! Те живеят в сферата на дълбокия греховен мрак, но Царството Божие грее вътре в тях (Лука 17:21)! Ако Божията воля се изпълнява от тебе, ти ще пишеш чрез спазването на Божиите заповеди до Божията любов, както е казал това любимият Христов ученик: ”Любовта към Бога се състои в това: да пазим заповедите Му” (1 Иоан 5:3). Божията любов пък ще те направи блажен още в този свят, и ти ще предвкусиш неопишемата радост, която те чака отвъд.

Верните Божии чеда, които от цялата си душа се молят да бъде Божията воля, все едно че казват: ”Господи, научи ни да Те слушаме във всичко – и в онова, което ни е приятно, и в онова, което ни е неприятно! Научи ни да следваме Твоите наредби – когато те ни допаднат, и когато са противни на нашите земни егоистични интереси! Вразуми ни да подчиняваме нашата воля, която е греховна и несъвършена, на Твоята свята воля, която е всесъвършена и премъдра и която желае не смъртта на грешниците, а тяхното спасение!

Само онзи, който се моли с готовност да слуша Бога, бива чул. Той потвърждава верността си към Бога чрез своите дела и затова изпитва на дело върху себе си Божията милост, която го избавя от козните на сатаната, както е казано: ”Верен е

Господ, Който ще ви утвърди и запази от лукавия” (2 Солуняни 3:3). Такъв човек ще се спаси. Но онзи, който се моли, а не слуша Бога и не изпълнява Неговата воля, естествено, няма да бъде чул, нито спасен. ”Не всеки, който Ми казва: Господи, Господи! (тоест който Ми се моли само на думи – в ск. м.) ще влезе в Царството Небесно, а оня, който изпълнява волята на Моя Отец Небесен” (Матей 7:21). Слушай Бога, за да те чуе и Бог! Ако се молиш само на думи, а живееш в неправда, няма да вкусиш любовта на Всеправедния. Излез от неправдата си и тогава призовавай Бога на помощ. Това значат думите на Апостола: ”Да отстъпи от неправдата всеки, който призовава името Господне” (2 Тимотей 2:19).

Кой изпълнява волята Божия и кой не – проличава особено във време на изкушения. Както във време на изпит става явно кой е учил и кой не, така и във време на духовни изпитания се открива кой обича Бога и кой не. Издържалият духовните изпитания излиза от тях силно обогатен, благодатно умъдрен и утвърден в молитвата. Той има смелост да застане пред Бога и с дръзновение да Му се моли. ”Вън от изкушенията – пише св. Исаак Сирин – не може да се получи дръзновение пред Бога... Преди да влезе в изкушенията, човек се моли Богу като чужд, а когато влезе в изкушенията и прояви любов към Бога, без да допуска в себе си промяна (тоест като остава непоколебим във вярата и добродетелта – в ск. м.), тогава той се счита от Бога за искрен приятел, който сякаш има Бога за свой длъжник, защото в изпълнение на Божията воля той е водел война с Божия враг и го е победил[24]”. Само послушният на Бога може с дръзновение да се помоли: “Господи, чуй молитвата ми, послушай молбата ми!” (Псалом 142:1).

”Цялото Свещено Писание свидетелства – по думите на авва Исаия, – че човек не бива чул от Бога, ако се моли Богу не в подвиг и измъчване на тялото, не сред лишения, не от сърце съкрушено и смирено[25]”, тоест ако живее в безгрижие, в духовна разпуснатост и в грехове.

Всеки грях убива молитвеното настроение, защото отчуждава от Небето. Всеки грях пречи на Богообщението, защото издига преграда между сърцето и Бога. Премахни преградата, и ще се възстанови молитвата! Откажи се от греховете си и Бог няма да се откаже от тебе!

Разсъждавайки върху тези истини, св. Василий Велики пише: ”Ако някой, поради своето непостоянство, се отдава на греховните си пожелания и сам се предава на враговете (бесовете), Бог не му помага и не слуша молитвата му, понеже такъв сам предварително е направил себе си чужд на Бога чрез греха. Който иска да има Божията помощ, той не изменя на дълга си. Който не изменя на дълга си, нему никога не изменя Божието съдействие. Не бива да стигаме дотам, щото да ни осъжда собствената ни съвест и в такова състояние да призоваваме Божията помощ[26]”.

Тези високи мисли на св. Василий съответстват на думите на св. Иоан Богослов, който пише: ”Възлюблени, ако нашето сърце не ни осъжда, ние имаме дръзновение пред

Бога и каквото просим, получаваме от Него, защото пазим Неговите заповеди и вършим, което е благоугодно пред Него” (1 Иоан 3:21-22).

7. Седмото условие е – да заставаме пред Бога готови да простим на всички всичко. Няма да бъдат изпълнени молбите на онези, които се молят Бог да им прости греховете, а сами не са склонни да простят греховете на ближните си. Господ казва: ”Ако принасяш дара си на жертвеника, и там си спомниш, че брат ти има нещо против тебе, остави дара си там пред жертвеника и иди първом се помири с брата си, и тогава дойди и принеси дара си” (Матей 5:23-24).

Прекрасно разсъждение прави по този повод св. Нил Синайски: ”Бог не приема дошлия пред олтара със своя дар, докато не го види, че се помирява с брата си, който има нещо против него. Гледай и ти, каква разсъдителност трябва да имаш, за да принесеш приятен на Бога тамян върху олтара на молитвата[27]!” ”Защото злопаметството помрачава владичествения ум (господството на разума) на молещия се и забулва с тъмнина молитвите му[28]”. Не се ли помириш с брата си, молитвеният ти дар ще бъде принесен напразно. Господ Иисус Христос изрично предупреждава: ”И кога стоите на молитва, прощавайте, ако имате нещо против някого, та и Небесният ви Отец да прости вам прегрешенията ви” (Марк 11:25).

Оттук се вижда, че дори най-полезните за нас молитви, каквито са покаяните, при които молим за нещо много богоугодно – за прошка на греховете си – не биват чути, щом не отговарят на посочените условия. Това е и психологически понятно. Щом затваряш сърцето си за милостта към ближния и с такова затворено сърце се молиш Бог да излее Своята милост върху тебе, дори и да иска Бог да те помилва, няма отгде да проникне милостта Му в твоето затворено сърце.

Ако условието да бъдем помилвани и да бъдат молитвите ни изпълнени е това сами да проявим милост към ближните си, – ясно е, че никога Бог няма да изпълни онези безразсъдни молитви, при които ожесточени ”християни”, кипящи от злоба, се молят за това, щото Бог да накаже личните им врагове, като ги разори и унищожи. Не! Бог не изпълнява такива грешни молитви, не слуша такива ”вярващи” нечестивци, както и Сам уверява: ”Кога умножавате молбите си, Аз не слушам” (Исаия 1:15). За такъв човек молитвата му се зачита не като богоугоден подвиг, а като тежък грях (Псалом 108:7). На въпроса, защо много пъти молитвите ни не биват чути, блажени Августин отговаря така – защото сме лоши и се молим лошо за лоши неща.

8. Осмото условие да бъдат молитвите ни изпълнени е – да се молим със съкрушено сърце и, по възможност, със сълзи на очи. Покаяните сълзи са много силен фактор в молитвения подвиг.

Има разни видове човешки сълзи: едни произлизат от естествена жал по скъп покойник, други от внезапна силна радост, трети са последица от сантиментални преживявания, четвърти са предизвикани от обида, пети – от безсилен гняв, и прочее.

Всички тези видове сълзи нямат пред Бога никаква стойност. Само покаяните сълзи са угодни на Бога. Това научаваме от житието на праведния Андроник и неговата съпруга св. Атанасия. Те живеели богоугодно, упражнявали се в разни добродетели и се радвали на две прекрасни деца. Ала Бог, Който обикновено изпитва любимците си, пратил на тях тежко изкушение. Когато децата им пораснали и станали едното на дванадесет, а другото на десет години, внезапно починали при епидемия. Бащата посрещнал нещастieto с твърдостта на праведния Иов, но майката била безутешна. След като земята погълнала двете ѝ рожби, тя паднала над пресните гробове и искала там да умре, при децата си. Тя плакала там горчиво, до изнемогване. През нощта ѝ се явил св. мъченик Юлиан и ѝ рекъл: “О, жено, защо не оставиш да почиват в мир погребаните тук?” Тя обяснила през сълзи, че това са двете ѝ деца, които в един ден загубила. Мъченикът леко я смъмрил: ”Защо плачеш за тях? По-добре би било да плачеш за греховете си така!” След това я утешил, уверявайки я, че децата ѝ са при Христа, така че тя станала, ободрила се, почувствала се изцерена от земната си скръб и решила от този ден нататък действително да плаче за греховете си със скъпите в Божиите очи сълзи на покаянието. И мъжът ѝ, и тя посветили живота си всецяло на Бога, при Когото накрая отишли, след като завършили богоугодно земния си път[29].

Голямо духовно прозрение е това – да разберем, че никоя сълза не може да се сравни по стойност с покаяната и смирена сълза. Една само такава сълза може да превърне Божия гняв в милост. Според св. Иоан Златоуст, нищо не е така в състояние да заличи греховете, както сълзите на каещия се. Те радват Небето, те умиват душите от петната на страстите, те напояват молитвата и я правят плодотворна, те угасяват геенския огън, те най-сетне, са свидетелство за сърце, което се съкрушава [30]. А такава сърце е най-любимо на Бога. За него е казано, че Бог няма да го презре (Псалом 50:19).

Отец Иоан Кронщадски прави чудни разсъждения върху съкрушеното сърце. Той пита: защо Бог няма да презре съкрушеното сърце? – и отговаря: ”Защото то е именно счупено, разбито и значи нечистотата от него е изтекла като от разбит съд, пълен с нечистота. Беда е, когато нашето нечисто сърце, скверно по природа... е цяло. В такъв случай в него обикновено се прибавя нечистота към нечистотата. Горко на онзи човек, който не съкруши своето грешно сърце... със самоукорение. Кой е признакът, че сърцето е разбито?... Този, че от очите текат (покайни) сълзи. Сърцето е съсъд на грехове... Чрез сълзите от него се изхвърля сърдечната нечистота. Ето защо толкова много се ценят в делото на нашето спасение сълзите, понеже са знак за оздравяването на душата[31]”.

Как да не зарадват такива сълзи Бога и как да не бъде чута оросената от тях молитва?! Велики праведници цял живот са плакали. И колкото повече сълзи проливали, толкова по-чисти ставали. Св. цар Давид свидетелства за себе си: ”Всяка нощ обливам леглото си, със сълзи измокрям постелката си” (Псалом 6:7); ”Сълзите ми бяха хляб за мене денем и нощем” (Псалом 41:4). Ако праведници са плакали, колко повече трябва да плачем за греховете ние, грешните, за да умилостивим Бога. Покаяните сълзи не са

напразни. Словото Божие ни уверява в това: ”Които са сели със сълзи, ще жънат с радост” (Псалом 125:5).

9. Деветото и най-главно условие да бъде молитвата ни чута и да ни принесе истинска духовна полза е следното: след като сме изплакали пред Бога мъките си, след като сме се помолили от сърце да бъде изпълнена молбата ни, трябва да се покорим на Божиите непостижими за нас пътища и да искаме да бъде в края на краищата не нашата, а Божията воля. Защото за нас няма нищо по-добро от Божията воля. Спасителят Сам ни е дал Божествен пример на смиряване пред волята на Отца. В Гетсиманската градина Той се молел преди страданията Си така: ”Отче, да щеше да отклониш от Мене тая чаша! Но нека бъде не Моята воля, а Твоята!” (Лука 22:42).

Нашата воля поради несъвършенството си поражда у нас несъвършени и дори понякога направо вредни желаниа, за задоволяването на които ние страстно се молим, без да съзнаваме, че вървим против собствената си духовна полза. А истински полезните за нас неща, каквито са често пъти скърбите, болестите, изпитанията, униженията и неуспехите, смиряващи нашата гордост и водещи ни към покаяние и спасение – за тях ние никога и не помисляме да се помолим. Бог пък, като грижовен Баща, жадува да ни излекува от гордостта и самолюбието – тези фатални пречки за спасението, – иска да ни предпази от самоопиянението и самозабравата при нашите мимолетни успехи и се старее да ни доведе до блажено общение със Себе Си. Неговата воля не е като нашата, както и Сам Той е заявил чрез Пророка: ”Моите мисли не са ваши мисли, нито вашите пътища са Мои пътища. Но както небето е по-високо от земята, тъй Моите пътища са по-високо от вашите пътища и мислите Ми – по-високо от вашите мисли!” (Исаия 55:8-9). Ние си пожелаваме добро, но често зад това ”добро” се крие зло. А Бог ни праща понякога ”зло”, привидно зло, каквото са изпитанията в живота, болестите, страданията, неуспехите, загубите и прочее, които Той превръща за търпеливите и смирените в най-голямо добро.

Светите отци са знаели това и съветват да не търсим в молитва неща, които са съмнително добри, а да прекланяме глави пред Божия Промисъл, Който ни води към истинското добро за душите ни. ”Когато просиш нещо от Бога – учи св. Ефрем Сирин, – проси не така, че да искаш непременно да получиш от Него просимото, но предоставяй това на Него и на Неговата воля. Например често те угнетяват скверни помисли и ти скърбиш за това и искаш да измолиш от Бога да те освободи от тая борба. Но, братко мой, нередко това ти служи за полза. Това се случва често с тебе, за да не се превъзнасяш, а да бъдеш смирен. Спомни си за стълба на апостолите (св. апостол Павел), как му било дадено ”жило в плътта, ангел сатанин”, да го бие по лицето (2 Коринтяни 12:7). А защо? – За да не се превъзнася. Ако на такъв мъж бил даден урок да не се превъзнася, колко повече ние, немощните и считащи се за нещо (Галатяни 6:3), трябва да търпим мъчението, тиранията на греха, за да не се превъзнасяме! Също така, ако те е сполетяла някаква скръб или притеснение, не се моли непременно да се избавиш от тях, защото и това нередко бива полезно... Ти

често, като човек, считаш за себе си нещо полезно, което всъщност ти е вредно. Но ако оставиш своята воля и се решиш да вървиш по Божията воля, ще се запазиш от опасности. Мнозина, достигнали до онова, което горещо желяели, впоследствие се каели, а нерядко изпадали в големи бедн. Послушай какво говори Апостолът: ”Не знаем за какво да се помолим, както трябва“ (Римляни 8:26). И така, какво е полезно за всекиго от нас, знае само Бог. Затова Нему предостави всичко! Това ти внушавам не за да ти попреча да се обръщаш със своите просби към Бога. Напротив, увещавам те да Го молиш за всичко!... Ала ето какво ти казвам: когато се молиш и откриваш пред Него каквото ти е на сърцето, говори Му така: ”Нека обаче бъде не моята воля, а Твоята“ (Лука 22:42). „Предай пътя си на Господа и Нему се уповавай, и Той ще извърши“ (Псалом 36:5). Затова, ако просиш нещо от Бога, твърдо стой в своето прошение. Но откривайки пред Него своите нужди, кавай: Владико, ако е Твоята воля да стане това, изпълни Го!... Ако обаче Ти не желяеш това, не допускай то да се извърши, Боже мой! Само подкрепи и запази душата ми да бъде в състояние да понеса това лишение[32]!”

Подобни на тези мисли срещаеме и у св. Тихон Задонски: ”Какво е вредно и какво е полезно за болния, това знае лекарят. Ние всички сме пред Бога болни или подобни на деца, които не знаят какво им е полезно. Често ние просим неща, които могат да причинят смърт на нашата душа. А Бог, като милосърден Баща... не иска това и поради това не желяе да даде на Своите синове камък вместо хляб и змия вместо риба (Лука 11:11). Ето защо, просейки временни блага, трябва да се молим по следния начин: Господи, ако е угодно на Твоята света воля и полезно за мене, дай ми онова, за което Те моля. Ако ли не, да бъде Твоята воля[33]!”

Така не бива да се молим само в случаите, когато просим вечни блага: прошка на греховете си, изправление на живота си и спасение за душите си. Защото за тези случаи, както ни е открито от словото Божие, важат думите: ”Тази е волята Божия: да бъдете осветени“ (1 Солуняни 4:3[34]). Във всички останали случаи, когато се молим за земни неща, трябва да предоставяме получаването им на Божия Промисъл.

Много полезно ще ни бъде да научим и често да си казваме следната дивна молитва на великия светител Филарет Московски: ”Господи, не зная какво да прося от Тебе. Ти единствен знаеш, какво ми е потребно. Ти ме обичаш повече, отколкото аз съм в състояние да обичам себе си. Отче, дай на Твоя раб това, що аз сам не умея да изпрося! Не дръзвам да Те моля нито за кръст, нито за утеха, а само стоя пред Тебе. Моето сърце Ти е открито. Ти виждаш нуждите ми, които аз не съзирам. Погледни към мен и постъпи с мене по Твоята милост! Порази и излекувай, повали и издигни ме! Благоговей и стоя безмълвен пред Твоята света воля и пред непостижимите за мене Твои промислителни действия. Принасям се в жертва на Тебе и Ти се предавам. Нямам друго желяние освен желянието да изпълнявам Твоята воля. Научи ме да се моля, и Сам Ти се моли в мене!”

Такава молитва, бликаща от дълбочината на сърцето, освен необходимото за земното ни съществуване, ще ни измоли от Бога най-велики блага, нужни за нашата душа и ще ни издигне до възможното за човека духовно съвършенство.

*Из книгата Нашата молитва от архимандрит Серафим (Алексиев), С., 1993. Същият текст е възпроизведен тук на основание чл. 24, ал. 1, т. 5 от Закона за авторското право и сродните му права.

- [1]. Протоиерей Іоаннъ Сергіевъ (Кронштадтскій), Моя жизнь во Христе, т. II, с. 195.
- [2]. Пак там, т. I, с. 11.
- [3]. Пак там, т. II, с. 251.
- [4]. Пак там, т. I, с. 10-11.
- [5]. Пак там, т. II, с. 250, 356.
- [6]. Пак там, т. I, с. 62.
- [7]. Пак там, т. II, с. 251.
- [8]. Пак там, т. II, с. 8.
- [9]. Пак там, т. II, с. 96.
- [10]. Пак там, т. II, с. 109.
- [11]. Св. Василій Великій, Подвижническіе уставы подвижающимъ въ общежитіи и въ отшельничестве, гл. 1 (Творенія, т. II, Спб, 1911, с. 485-486).
- [12]. Св. Исаакъ Сиринъ, Слова подвижническія, слово 5-е, с. 37-39.
- [13]. Св. Іоаннъ Златоустъ, О молитве, слово I (Творенія, т. II, кн.2, с. 832).
- [14]. Св. Петръ Дамаскинъ, Творенія, кн. 2, Кіевъ, 1902, с. 342.
- [15]. Епископъ Ігнатій Брянчаниновъ, Отечникъ, Спб, 1880, с. 452.
- [16]. Св. Іоаннъ Златоустъ, Толкованіе на св. Матѳея Евангелиста, беседа 82 (Творенія, т. VII, кн. 2, с. 825).
- [17]. Пак там.
- [18]. Св. Григорій Двоесловъ, Беседы на Евангелія, кн. II, Спб, 1860, с. 92-93.
- [19]. Пак там, с. 91.

- [20]. Епископъ Теофанъ, Начертаніе христiанскаго нравоученiя, изд. 2-е, Москва, 1895, с. 377-378.
- [21]. Св. Исаакъ Сиринъ, Слова подвижническія, слово 55-е, с. 371.
- [22]. Иннокентій, Митрополитъ Московскій, Указаніе пути въ Царствіе небесное, Москва, 1912, с. 39-40.
- [23]. Епископъ Теофанъ, Собраніе писемъ, вып. 4, письмо 705, Москва, 1899, с. 172.
- [24]. Св. Исаакъ Сиринъ, Слова подвижническія, слово 5-е, с. 43.
- [25]. Цит. по Епископъ Игнатій Брянчаниновъ, Отечникъ, СПб, 1880, с. 204.
- [26]. Св. Василій Великій, Подвижническіе уставы подвижающимся въ общежитіи и въ отшельничестве, гл. 1 (Творенiя, т. II, Спб, 1911, с. 487).
- [27]. Св. Ниль Синайскій, Слово о молитве, § 147 (Добротолубіе, т. II, с. 224).
- [28]. Пак там, § 21, с. 209.
- [29]. Житiя святихъ, мeсяць Октомврiй, день 9, Москва, 1864, с. 14 и сл.
- [30]. Св. Иоаннъ Златоустъ, Творенiя, т. I, с. 780, 351; т. III, с. 222.
- [31]. Протоиерей Иоаннъ Сергiевъ (Кронштадтскій), Богопознаніе и самопознаніе, приобретаемыя изъ опыта, СПб, 1902, с. 101-102.
- [32]. Цит. по “Святоотеческія наставленiя о молитве и трезвенiи“, изд. 2-е, Москва, 1889, с. 136-137.
- [33]. Св. Тихонъ Задонскій, Объ истинномъ христiанстве, кн. 2, статья 3, гл. 5: О молитве или призываніи Бога (Творенiя, т. III, изд. 6-е, Москва, 1899, с. 103).
- [34]. Пак там, с. 102.

Глава 9

ЗАЩО БОГ ЧЕСТО ПЪТИ НЕ ИЗПЪЛНЯВА МОЛИТВИТЕ НИ?

Мнозина християни се оплакват: ”Аз се моля по правилата, но чувствам, че Бог не ме чува”... Това оплакване заслужава да бъде разгледано по-обстойно.

Архимандрит Серафим АлексиевЧовек се моли, за да получи нещо. Той трябва, следователно, да види какво препятства молитвата му да бъде удовлетворена. Св. Иоан Златоуст казва: ”Всякога трябва да помним, че сме длъжни не само просто да се молим, а да се молим така, че да бъдем чути[1].” Случва се, че и след като сме

изпълнили условията за успеха на нашите молитви, пак да нямаме отговор от Небето. Как трябва да се обяснява Божието мълчание?

Тук има една тънкост, която ще изясним в настоящата глава. ”Молитвата — обяснява св. Иоан Златоуст — бива недостатъчна за получаване на желаното, ако не я извършваме така, както е угодно Богу. И фарисеят се молил, но не получил полза. И евреите се молели, но Бог не отвърнал на молитвите им, защото се молели не както трябва... А какво е нужно? — Нужни са ридания, сълзи, въздишки, отдалечаване от порочните хора, страх и опасение от Божия съд... Да бъдем чути от Бога, това зависи от следните условия: 1) да сме достойни да получим изпросваното; 2) да се молим съгласно с Божиите закони; 3) да се молим непрестанно; 4) да не искаме нищо суетно; 5) да просим полезното; 6) да изпълняваме от своя страна онова, което е заповядано. По този начин мнозина са били чути: Корнилий бил чул заради добрия си живот (Деяния апостолски 10:4); хананейката — за неотстъпността в молитвата (Марк 7:25-29); Соломон — за високия предмет на своята молитва (3 Царства 3:11); митарят — за смирението си (Лука 18:14[2])”.

Като дава тези така важни обяснения, които в общи черти съвпадат с разгледаните в предишната глава условия за успешна молитва, св. Иоан Златоуст на друго място, утешавайки неудовлетворените труженици на молитвата, изтъква, че е по-добре понякога да не бъдеш чул, защото не всяка наша просба е полезна за душите ни. ”Затова — заключава св. Иоан Златоуст, — ако не бъдем чути, нека прославяме Бога и за това[3]”.

Впрочем, ако искрено се молим и сме умъдрени от здрав духовен опит, ще разберем, че не е възможно да не бъдем чути в един или друг смисъл. Случва се Бог да не удовлетвори пряко желанието ни, изразено в нашата молитва. Това обаче не значи, че Той е презрял молитвите ни. Напротив, Той ни дава винаги нещо, и то по-добро от онова, което просим от Него, макар и да изглежда понякога, че Той не ни дава нищо, или даже ни лишава от нещо.

Например ти просиш здраве, а Бог ти изпраща за изпитание болест. Защо е тази несъобразност? — Вярващите смирени християни знаят защо Бог постъпва така. Те дълбоко са убедени в думите на Писанието: ”Господ наказва, когото обича” (Евреи 12:6) и не роптаят при заболяване, а търсят да открият скритото в болестта Божие благословение. Защото Бог не праща болестта безцелно, а жадува да ни облагодетелства чрез нея духовно. Ние сме болни от грях. Чрез болестта на тялото Бог лекува душата. Постарай се и ти, когато се разболееш да откриеш Божията милост в пратеното ти наказание. Тогава не само няма да се сърдиш на Бога за временното изпитание, а ще целуваш благоговейно Ръката, която те наказва. Като ти отнема за известно време здравето, Бог те цери духовно от грехове и ти дава възможност да се обогатиш с най-ценните добродетели — търпение и смирение, без които никой не може да спаси душата си и да наследи Царството Небесно (Матей 5:3; Лука 21:19).

Отнемайки ти нещо малко – временното здраве, – Бог ти дава нещо велико – вечното Царство Небесно! А то е безспорно по-голямото благо. За него св. апостоли, а след тях хиляди и милиони мъже и жени са оставяли всичко – къщи, братя, сестри, баща, майка, жена, деца, имоти и прочее, за да последват Христа (Матей 19:27-29). Светите мъченици пък жертвали и живота си, за да придобият Царството Небесно. Защото то не се добива без скърби и жертви (Деяния апостолски 14:22). Никой, който е тръгнал по пътя на себеотричането, не е останал разочарован: като е загубил някои временни ценности, които рано или късно и без това ще бъдат напълно загубени при напускането на този свят, той е спечелил вечните блага, които никой не може да ни отнеме (Матей 6:19-20).

Да вземем друг пример: ти се молиш за успех в някоя работа, а Божият Промисъл ти попречва да достигнеш желаната цел. Това те огорчава. Ала ти не бързай да се сърдиш на Бога. Потърпи и се смири! И тогава ще видиш от последвалите събития, че твоят неуспех е бил за добро. Много случки в живота ни учат, че от привидното ”зло” се ражда добро и обратното – от горещо желаното ”добро” произлиза нередко голямо зло!

Св. Нил Синайски изповядва: ”Много пъти в молитва аз просех да ми бъде дадено нещо, което ми се струваше добро за мене, и настоявах в просбата си, като неразумно насилвах Божията воля, а не предоставях на Бога Той да устрои по-добре онова, що Сам вижда, че ми е полезно. Като получавах, обаче просимото, изпадах в голяма скръб, че не съм желяел да бъде всичко по Божията воля, защото изпросеното се оказваше за мене не такова, каквото мислех. Какво може да има по-добро, освен Самият Бог? Нека предоставим на Него всичко, що се отнася до нас, и ще ни бъде добре, защото Добрият естествено е Подател на добри дарове[4]”. aserafim1

Многозначителен е случаят с праведната християнка Клеопатра и нейния син Иоан. Те живеели в Египет по времето на нечестивия император Максимиан, върл гонител на християните. Между многото мъченици по това време пострадал за Христа и младият и храбър военачалник Уар. Той бил подложен на разпит, смело изповядал вярата си, след което бил зверски мъчен, убит и хвърлен без погребение въвн от града за храна на кучетата. Клеопатра успяла да открадне многострадалното му тяло и да го прибере у дома си като велико съкровище. След няколко години, когато гоненията напълно утихнали, тя пренесла мощите на св. Уар в Палестина, дето издигнала храм в негова чест. Подир освещаването на храма тя коленичила пред ковчега със св. мощи и така се помолила: ”Страдалче Христов, моля те, изпроси ми от Бога това, що е угодно Богу и най-полезно за мен и за моя единствен син!” Същата нощ синът ѝ умрял. Клеопатра била поразена от сполетялото я нещастие. След много сълзи и безутешен плач тя отишла в храма, паднала пред мощите на св. мъченик Уар и като избухнала в ропот, викала: ”Така ли трябваше да ми се отплатиш за моите грижи по тебе, о Божий угодниче! Ти взе единственото ми дете, отне моята надежда!.. Кой ще ме гледа на стари години? Кой ще погребее тялото ми?

Ах, нека по-добре сама умра, отколкото да виждам мъртъв моя син, толкова млад, а увяхнал преждевременно като откъснат цвят!.." Дълго плакала тя, дълго натяквала, докато най-сетне от голяма изнемога задрямала. И ето – явил ѝ се св. Уар, водещ за ръка сина ѝ. Те и двамата светели като слънца. Дрехите им били бели като сняг. Имали златни пояси и неизказано красиви венци на главите. Св. Уар ѝ казал: "О, жено, защо ми се сърдиш? Аз не съм забравил твоите добрини към мене и чувам твоите молитви. Най-напред измолих от Бога да прости греховете на всички от твоя род! После взех сина ти за войник на Небесния Цар! Нали ти сама ме помоли да изпрося от Бога каквото е Нему угодно и за тебе, и за сина ти полезно? Аз помолих Благия Бог и ето – синът ти сега е един от стоящите пред Божия престол. Ако искаш, вземи си го, щом не желаеш той да служи на Небесния Цар!" А Иоан се хванал за Уар и живо рекъл: "Не слушай майка ми! Не ме връщай в света, пълен с неправди и беззакония! Моля те, не ме оставяй!" Пък след това се обърнал към майка си с думите: "Защо плачеш, майко? Аз съм зачислен към войнството на Безсмъртния вечен Цар – Христос! Дадено ми е заедно с небесните ангели да стоя пред Него! А ти искаш сега да ме върнеш от това светло Царство към земната кал!" Тогава, духовно утешена, Клеопатра извикала с плам: "Вземете и мене със себе си, да бъда и аз при вас!" Но св. Уар ѝ отговорил: "И сега, бидейки на земята, ти си с нас. Иди си с мир! А когато дойде времето и Господ заповяда, ще дойдем да те вземем!" С това видението свършило. Клеопатра се събудила, разтърсена от видяното, почувствала се изпълнена с необикновена радост, избърсала сълзите си, прибрала се в къщи, раздала имененията си на бедните, отрекла се от света и започнала да живее при храма на св. Уар като подвижница в пост и непрестанна молитва. След седем години и тя се прибрала при Господа[5].

Така Всевишният по Свой Божествен начин отговорил на нейните молитви. Тя искала едно, Той ѝ дал друго. Тя желала синът ѝ да се устрои добре на земята, а Бог го устроил добре на небето. Тя поискала малко, Той ѝ дал много. Но понеже това не отговаряло на нейните намерения, тя изпаднала в дълбока скръб и възроптала. Ропотът ѝ обаче бил неоправдан. Ако младият Иоан получил земно благоденствие, то не би било трайно. Бог му дал небесно, неотемлемо блаженство. Клеопатра осъзнала това след вразумителното видение и понеже била духовна, не само се примирила с онова, което Бог ѝ изпратил, но Му била даже безкрайно благодарна.

Забележително е в този пример обстоятелството, че Клеопатра се молела по всички правила на молитвата. Тя просила да ѝ бъде дадено от Бога онова, което е Нему угодно и за нея полезно, тоест тя искала да бъде Божията воля. Но въпреки че тази молитва била външно безукорна, все пак по същество тя не съвпадала с Божията воля. Клеопатра имала в ума си оформено свое желание, своя воля – да бъде синът ѝ добре устроен на земята и тя да може да му се радва като майка на този свят! Затова до вразумяването си тя роптаела.

Колко често и с нас се случва същото. Молим се уж по всички правила на молитвата, казваме дори с чувство и убеденост пред Небесния Отец: "Да бъде Твоята воля!" И все

пак таим дълбоко в душата си свои желания, които искаме непременно да се осъществят. Имаме си своя воля, която не ни се ще да пожертваме заради Божията воля. Ето в тази тънка неискреност пред Бога се крие причината често пъти молитвите ни да не бъдат изпълнявани така, както ние желаем.

Нашето явно или скрито своеволие ни разделя от Бога. То застава като стена между нас и Твореца. То ни отчуждава от Спасителя, понеже подхранва у нас срещу Божията воля и Божиите разбирания наши собствени възгледи, наши собствени разбирания, наши собствени мисли. Именно своеволието ни лишава от полза при молитвите ни и се оказва пречка за изпълняването им, особено когато ние упорстваме в своите мнения.

Св. Иоан Тоболски пише: ”Докато ние не се откажем от всяко пристрастие към самолюбието и своеволието и докато се противопоставяме на събитията, ставащи по Божия воля, дотогава ние не можем да извършим нищо добро и приятно Богу. Ни даровете, ни обетите, ни молитвите, ни жертвите, ни приношенията са приятни Богу, когато се вършат от хора, противящи се на Божията воля. Постът е Богу приятен, милостинята става Богу любима, молитвите биват умилостивителни, когато всичко това се върши не по фарисейски, тоест не за постигане на някаква външна цел, която гъделичка нашето тщеславие, користолюбие, властолюбие и прочее – тоест нашите пороци, противни на Божията воля. Затова Бог отхвърля даже иначе твърде приятните Нему дела – поста, молитвата и благотворителността, когато те се извършват лицемерно, не в съгласие с Божията воля, а в угода на своеволието[6]”.

Нашата естествена воля не е добра пред Бога, защото е повредена от грехопадението. Тя става добра едва тогава, когато се съгласува с Божията. Това добре подчертава св. Иоан Тоболски, като пише: ”Волята на никой ангел и на никой човек не може да бъде добра, ако не е съгласна с Божията воля. Колкото повече нашата воля се съгласува с Божията, толкова повече тя става по-добра и по-съвършена. И обратното – колкото по-малко тя се подчинява на Божията воля, толкова тя става по-лоша и по-зла. Божията воля се изяснява за нас достъпно и определено в Божия закон и в църковните постановления[7]”.

Много грешим ние, ограничените и своеволни човеци, когато не се подчиняваме на Бога. Може би ние желаем доброто за себе си и за близките си. Но колко несъвършена и често погрешна е нашата представа за доброто! Може ли нашето желание за добро да се сравни с желанието на Бога да ни даде онова, което е истински добро! Ние не всякога знаем какво е за нас действително добро, а Бог знае това в съвършенство. Освен това, дори и да знаем кое е за нас истински добро, ние не сме в състояние сами да го постигнем. А Бог е всемогъщ и като знае абсолютно безпогрешно онова, което е добро за нас, готов е да ни помага в постигането му, стига само ние мъдро, смирено и покорно да се стремим към това.

Ние считаме, че сме доброжелатели на себе си, а често се оказва, че сме свои собствени гробокопатели. Няма по-верен и по-могъщ Доброжелател за нас от Бога. В доброжелателството Си Той всячески ни води към спасение, като ни пази не само от външни злини, но и от самите нас – от нашите вътрешни зли наклонности, пречещи ни в спасението. А това, че Бог ни пази от самите нас, не е маловажно нещо, защото – по учението на св. отци и по-специално на св. Иоан Златоуст[8] – ние сме най-големи врагове на себе си. Когато своеволно грешим, ние можем така да си напакостим, както никой наш външен враг – било човек, било самият сатана – не е в състояние да ни напакости.

Онези, които по внушение на дявола ни обиждат, клеветят, злословят, ощетяват и преследват, не могат да навредят на спасението ни, ако ние сме бдителни и се пазим от грях. Те вредят на себе си, понеже вършат неща, забранени от Бога. ”Душа – казва Свещеното Писание, – която съгрешава, ще умре” (Иезекиил 18:20). Доказателство за това, че външните вредители не могат да напакостят на вярната и бдителна душа, са подвижниците, мъчениците, светците. Колкото повече им се пакостяло, толкова повече чрез търпението си те се издигали духовно и просиявали в добродетелност. Ако ние при обиди, клевети и ощетявания се огрешаваме, кипваме от гняв и се предаваме на злобни чувства, то е поради нашата гордост и честолюбие, поради нашата земна, плътска настроеност, поради нашата злост и маловерие, поради нашата непокорност на Бога и на Неговите свети заповеди. Господ Иисус Христос ни учи: ”Обичайте враговете ги, благославяйте ония, които ви проклинат, добро правете на ония, които ви мразят, и молете се за ония, които ви обиждат и гонят” (Матей 5:44). Спазващите тази заповед получават най-голяма полза от най-големите си врагове.

Абсолютно прав е св. Иоан Златоуст, като казва: „Всеки обиждан получава вреда не от другите, а от себе си[9]”. Ако някой неприятелски настроен към нас човек ни оскърби, оклевети или ощети, а ние претърпим и се помолим за него, чрез ”злото”, което той е искал да ни причини, ние ще получим голямо добро – опрощаване на греховете и душеспасение. Бог промислително допуска понякога да ни се пакости от страна на ближните, за да имаме случай да прощаваме, та, като простим, и Той, Бог, на нас да прости. В тази перспектива причиняваните ни отвън злини и разни изкушения се оказват възпитателни и спасителни, стига ние да ги понасяме със смирение, кротост, търпение и незлобие. Ако обаче ние злоупотребяваме със свободната си воля и по повод на чуждите грехове към нас сами почнем да вършим грехове, като отвърщаме на злото със зло, то сами си причиняваме най-голямо зло. Това, което ни отделя от Бога, е не нашият враг, а нашият грях. В духа на тези мисли св. Нил Синайски казва: ”Блажено е да търпиш зло, а да го вършиш е преокаяно, защото който го търпи, е наследник на Христа, а който го върши, е сънаследник на дявола[10].”

Божията воля всякога желае нашето добро. Нашата пък воля, разстроена от греха, не всякога има пред очи нашето собствено добро. Оттам произлизат стълкновенията между нашата воля и Божията. Ние се увеличаваме по всевъзможни страсти и в

късогледството си често считаме за свое добро нещо, които са за нас всъщност най-голямо зло, защото ни въвличат в грях и причиняват вечна смърт.

Бог е дал Своите заповеди, за да ограничава и спъва чрез тях вярващите в подхлъзването им към греха, А хората отхвърлят тези заповеди, за да могат да живеят както си искат. Тръгнали по пътя на леките греховни удоволствия, те не знаят спирачка. Като угаждат на страстите си, те неусетно се отдалечават от Бога и се излагат на съдбоносната опасност да се удавят в приятните вълни на своеволието. Такива люде не престават да вярват в Бога и да Му се молят, но техните молитви имат за своя същинска цел не богоугождението, а себеугождението. Себеугодането пък погубва човека, според Христовите думи: ”Който е запазил душата си, ще я погуби, а който е изгубил душата си заради Мене, ще я запази” (Матей 10:39). Ето това себеугодие е най-честата пречка за изпълнение на нашите молитви.

Св. Иоан Тоболски намира, че няма по-голяма беда за нас от тази, да противопоставяме своята воля на Божията. Той пише: ”Дяволът има двама свои служители, по-люти от самия него, които настройват богопротивно нашата воля: това са плътта и светът. Плътта похотства, а дяволът разпалва нашите желания. За да не би пък те да угаснат, светът поддържа горенето им чрез приетите светски нрави и обичаи. От плътта произлизат много грехопадения, а светът доставя различни безнравствени забави и увеселения по въздействието и коварството на злия дух[11]”.

Хората живеят в греховна обстановка. Като нямат крепка вяра в Бога и страх, че след смъртта си ще отговарят пред Божия съд за своите дела, те лекомислено затъват в плътски удоволствия и всевъзможни развлечения, отклоняващи ги неусетно от християнския им дълг и опетняващи съвестта им. Техните плътски настроения така овладяват умовете им, че те нерядко стигат дотам, да загубят представата за разлика между позволено и непозволено, между добродетел и грях. Често ще чуете християни снизходително да представят най-мерзките грехове на плътта и най-противозаконните ѝ задоволявания като нещо естествено, като ”природа”, без да се замислят над простата истина, достъпна даже за езичниците, че Богоустановеният закон за продължаване на човешкия род няма нищо общо с блудството и прелюбодейството. Те или забравят, или съвсем не знаят онова ясно разграничение между брак и блуд, което прави св. апостол Павел, като пише: ”Бракът е нещо честно у всички, и брачното легло – чисто, а блудниците и прелюбодейците ще съди Бог” (Евреи 13:4). Бракът е ”природа”, а прелюбодейството е грях!

Хората се поддават на светски безнравствени забави и увеселения, за да прекарват времето си по-весело. Заради тези светски увеселения те забравят Бога и Неговия свят закон. Така те постепенно убиват в себе си всичко свято, докато достигнат до пропастта, дето ги чака вечна гибел.

Господ обаче не желае смъртта на грешника, а изправлението му (Иезекиил 33:11). И ето, воден от любов, Той често пъти спъва заблудените в тяхното тичане подир греха,

като им праща болести, неприятности, разни тежки грижи, материални загуби, смъртни случаи, или като допуска зли хора да ги оскърбят, клеветят, злепоставят, преследват и прочее. Разтичалите се след леките наслади, когато биват чукнати от Провидението, се мръщят, роптаят, сърдят се на Бога, че ги наказва като че ли безпричинно и твърде тежко, и са готови дори Бога да похулят и от вярата да се откажат, и да затънат в още по-страшни грехове. Всъщност те би трябвало да се смирят и да благодарят за това, че Бог не им дава да живеят безнаказано в грехове. Той ги наказва, за да ги накара да се опомнят и да ги предпази от гибел. За себеугодниците обаче това е непоносимо. Те искат да не им се пречи да грешат. Те не могат да търпят ограниченията на Божиите заповеди. Затова и роптаят.

Нещастни духовни слепци! Те не виждат Божието благодеяние в наказанията! Тяхната слепота е последица от безпределното им себеугодие. Тяхната греховност им пречи да съзрат и своята вина. Затова те, виновните, обвиняват Бога!

Получава се странна духовна обърканост. От неподчинение на Божията воля се стига до обвиняване на Бога, че Той не ни се подчинява, когато Го молим да изпълни нашите прищевки! Подсъдимите започват да съдят Съдията! Неправедници упрекват Всеправедния в несправедливост! При този спор с Бога грешните създания си мислят, че те имат право, а не Бог. Но всеки по-издигнат безпристрастен ум ще разбере, че при подобно стълкновение разномислието е не в полза на грешните и непокорни създания, а в тяхна вреда.

Какво обаче виждаме в живота? – Вместо да поправят своята неправда, непокорните на Божията воля упорстват в своеволието си и се опълчват срещу Божия Промисъл. Те намират в Бога ”вина”! Но в какво се състои ”Божията вина”? – ”В това – отговаря св. Иоан Тоболски, – че Божиите разпореждания са противни на нашата воля, или по-точно на нашето своеволие, поради което ние считаме Божия съд за несправедлив. Но всъщност така ли е? Поправи себе си и тогава ще видиш истината, от която си се отклонил, както и ще разбереш, че Бог е прав, а ти си неправ. О, зла човешка воля! Ти считаеш човека за праведен, а Бога – за неправеден. А кой човек считаеш ти за праведен? – Себе си, защото, когато питаш: ”Какво съм направил?” (та Бог ме наказва – в ск. м.), ти смяташ себе си за праведен[12].”

Когато човек се просвети духовно и заживее в покорност на Божията воля, очите му се отварят и той вижда ясно нещата, струващи му се дотогава мъгляви и противоречиви. Тогава той престава да роптае при изпитания и нещастия, при загуби и смъртни случаи, защото чувства във всичко благия Божи Промисъл, предпазващ от зло и насочващ към изправление и покаяние. ”Мъдрият – според св. Амвросий Медиолански – не скърби при телесни болести и не се огорчава, когато е в беди, но и в скърбите пребъдва благодушен и търпелив, понеже не в насладите и в телесните радости се състои блаженството и щастието. То се достига само чрез съвест, чиста от всякакъв порок[13].”

Нашият Промислител е премъдър Лекар на душите. Той се стреми чрез горчивите лекарства на изпитанията да ни доведе до радостта на оздравяването и до онова състояние на праведност, при което човек може да вкуси райските радости и да види колко благ е Господ (Псалом 33:9).

Който търси Царството на Бога и Неговата правда (Матей 6:33), ще се научи като Иов не само доброто да приема от Бога, но и злото да понася (Иов 2:10) и, което е още по-важно, за всичко да бъде благодарен, съгласно заповедта на св. апостол Павел: ”За всичко благодарете; защото такава е спрямо вас волята Божия в Христа Исуса” (1 Солуняни 5:18).

В заповедта ”За всичко благодарете!” думата ”всичко” обхваща и доброто, и неприятностите. Трябва, следователно, да изпитваме благодарност и когато Бог ни милва с добро, и когато ни лекува с неприятности, и когато ни дава щастие, и когато ни праща беди. Благодарният се ползва и от едното, и от другото, за да расте духовно и да се обогатява с добродетели, така както растенията се ползват и от слънцето, и от дъжда, за да растат. Божиите благодеяния вдъхновяват добрия християнин за любов към Създателя, а бедите го учат на смирение и търпение. За истинския Христов последовател няма зло извън греха и дявола. Св. Иоан Златоуст прекрасно поучава: ”Винаги да благодари е свойство на мъдрата душа. Ти си понесъл някакво зло? – Но ако пожелаеш, то няма да бъде за тебе никакво зло. Поблагодари на Бога и злото ще се превърне в добро[14]!”

Който благодари, упражнява се в една от най-възвишените молитви – благодарствената. Бог се радва на такава молитва, особено когато човек е благодарен и за сполетелите го нещастия. Как няма Бог да се отзове на такава възвишена благодарствена молитва и за понесеното зло как няма да въздаде на благодарната и смирена душа с най-голямо добро!

Но голямо мъжество се иска, дълбока вяра и непоклатно смирение са потребни, за да благодариш, че Бог ти отказва приятната напитка, за да ти даде горчиво лекарство. Нужна е висока християнска мъдрост и търпеливо изчакване, за да не роптаеш, че Бог не изпълнява вредните за душата ти просби, а чрез отказа според благостта Си ти готви нещо велико и много полезно...

Като размишляваме върху сложния въпрос, защо Бог често пъти не изпълнява молитвите ни, ние трябва – за пълнота – да изтъкнем още някои съображения, както и да приведем за пояснение и други ярки и твърде ценни мисли на св. отци.

Понякога Бог се бави да изпълни някои наши молитви не защото не иска да даде измолваното земно благо, а защото желае да внедри в душите ни най-високи християнски качества, каквито са безкористието, постоянството и верността. Бог цели да ни направи твърди в мъдростта, за да не би, вследствие на бързо изпълнената молба, ние да понесем духовна загуба при материалната печалба. Бързо

придобиваното благо не се достатъчно цени, макар и да е най-скъпо само по себе си. Лекотата на придобиването му снижава неговата стойност в човешките очи.

Мнозина се хвалят: ”Бог ми дава бързо всичко, за каквото Го помоля. Той чува молитвите ми. Аз затова Го и обичам“! Такива хора обикновено не са твърди във вярата и лесно падат в униние, ропот и отчаяние, щом не получат онова, което просят. А Бог иска от нас да Му бъдем верни всякога – и когато ни обсипва с блага, и когато ни ги отнема.

Душевните качества – твърдост, постоянство, вяроност, смирение и търпение не се изграждат лесно. Те са плод на усилените трудове. От примера на светците виждаме, че те са устоявали във верността си Богу и при най-тежките изпитания благодарение на своите твърди добродетели, придобити с дългогодишни подвизи, с много пот и усилените моления. Прав е св. Иоан Лествичник, като пише: ”Само духовните блага, които се придобиват с много молитви и в продължение на много години, са твърди и трайни[15].”

Понякога Бог не изпълнява молитвите ни, за да излекува скритата в нас леност. Св. Иоан Златоуст поучава: ”Не говори: Аз се молих много, но не бях чул, защото и това често става за твоя полза. Бог знае, че ти си ленив и безгрижен и че ако получиш нужното, няма повече да се молиш. Затова чрез самата нужда те заставя по-често да беседваш с Бога и да прекарваш времето си в молитва... Пребъдвай в молитва и не си позволявай леност. Молитвата може много нещо да извърши. Затова пристъпвай към нея не като към маловажно дело[16]!”

В същия дух наставлява и св. Ефрем Сирин: ”Ако Бог се бави да изпълни прощението, не бива да скърбим. Подателят е премъдър. Той гледа и на прощението, и на времето; и ако види, че прощението е несползливо за настоящия момент, а ще бъде полезно впоследствие, отлага изпълнението му за известно време. Макар на моления се да му е мъчно, че не е изпълнена молбата му в момента, Подателят след известно време ще го утеши с ползата[17]”.

Затова много грешат онези християни, които, след като малко са се помолили и нищо не са получили, са готови да се откажат и от молитва, и от вяра. Правилото е – никога да не се отказваме ни от молитвата, ни от Бога, а да продължаваме да се молим, като постоянно проверяваме душите си, дали всичко в тях е в ред, и дали ние имаме нужното смирение, вяра, твърдост, упование, любов, усърдие, съсредоточеност и постоянство. Може би Бог умишлено се бави да изпълни молбите ни, за да ни накара още повече да напреднем в спасителната добродетел на усърдната молитва (вж. Лука 18:1-7).

Изпитал това в личния си живот, св. Нил Синайски пише: „Не скърби, че не получаваш от Бога онова, що просиш. Той иска да ти достави по-голямо благодеяние с

туй, че те застава да продължаваш търпеливо да Му се молиш. Защото какво е по-висше от това – да водиш постоянна беседа с Бога и да бъдеш в общение с Него[18]!”

Подобна мисъл изказва и св. Иоан Лествичник: „Като се молиш дълго време и не виждаш плод, не казвай, че нищо не си получил от своята молитва. Защото самото пребиваване в молитва е вече придобивка... Та кое благо може да бъде по-високо от това, да се доближаваш до Бога и да пребъдваш в непрекъснат съюз с Него[19]?”

В този дух и св. Иоан Златоуст много мъдро разяснява ползата от молитвата тъкмо в случаите, когато ние мислим, че нямаме полза от нея. Той казва, че молитвата е велико благо, ако се придружава от чувство на благодарност при всички случаи, тоест ако ние се научим да благодарим на Бога не само когато получаваме просимото, но и когато не го получаваме. Според него, ако се смирим пред непостижимия Божи Промисъл, то и от неизпълнената молитва ще имаме еднакво велика придобивка[20]. Бог всякога – и когато дава просимото, и когато не го дава – върши и едното, и другото все за наше добро. Ако получиш, ползата е явна. Ако не получиш, ползата е скрита, но съществува. Откриеш ли я, ще видиш, че тя ти носи не по-малка облага, отколкото явната полза, защото обогатява душата ти с невидимите съкровища на небесните добродетели – смирение, покорност на Божията воля, търпение, себеотрицание, безкористност и прочее, които водят към Царството Божие.

Парадоксално св. Иоан Златоуст се изразява така: ”Получил ли си ти или не си получил онова, за което молиш, ти все пак си получил необходимото чрез това, че не си получил. Успял ли си или не си успял, ти все пак си успял чрез това, че не си успял. Понякога е по-полезно да не получиш. Ако за нас често не беше по-полезно да не получим, Бог несъмнено би ни дал просимото. А между това, да не получиш – и то с полза за себе си, – значи да получиш. Да не роптаем при бавенето на онова, що просим, а по-скоро да покажем по този повод голяма твърдост и търпение... Независимо от това, дали ще получим просимото или не, нека бъдем настойчиви в своето прошение и да благодарим не само в случай на успех, но и в случай на неуспех. Да не получим, когато това иска Бог, е не по-малко ценно от това да получим, понеже ние сами не знаем що е полезно за нас така, както знае Той[21].”

”Ще се учудиш – продължава същият св. отец, – че не знаем какво ни е полезно! И Павел, този велик мъж, удостоен с неизказани откровения, не знаел, че просел неполезното за себе си. Като се виждал заобиколен от непрестанни изкушения, той се молел за избавление от тях, и то неведнъж, не дважд, а много пъти... и не получил просимото! Да видим как понесъл той това. Възроптал ли? Изпаднал ли в униние? Отчаял ли се? – Не! Що му казва Господ? – Рекъл: ”Стига ти Моята благодат; защото силата Ми се в немощ напълно проявява“ (2 Коринтяни 12:8-9). Бог не само не го освободил от постигналите го беди, но допуснал той да си остане в тях. Ала отгде се вижда, че той не е възроптал против това? Слушай, що сам Павел казва, когато узнал, че така е угодно Богу: ”Затова с много по-голяма радост ще се хваля с немощите си.”

(стих 9). Не само не искам – казва – да се освободя от тези беди, но дори с голяма радост се хваля с тях. Виждаш ли колко признателна е тази душа! Виждаш ли каква е любовта ѝ към Бога! Чуй какво още казва той: ”Не знаем за какво да се помолим, както трябва” (Римляни 8:26), тоест ние, като човеци, не можем да знаем всичко в подробности. Затова трябва да предоставим всичко на Твореца... И да приемаме с голяма радост всичко, каквото Той определя; нека гледаме не на това, че неприятни са за нас сега произшествията, а на онова, което е угодно Богу. Той по-добре от нас знае що ни е полезно, знае и това, как да устрои нашето спасение[22].”

Искрената молитва всякога дава спасителен плод. Политнала към небесата, тя никога не се връща празна оттам, а всякога ни носи нещо скъпоценно, което в момента ние може би не съзнаваме като велика Божия милост, но ползата от което отпосле ще разберем. Ние трябва без всякакво съмнение да се надяваме на едно от двете – или че Бог ще ни прати каквото просим, или, ако ни откаже просимото, ще ни даде в замяна на него друго нещо, което е за нас всъщност най-необходимо и спасително, без ние да съзнаваме това. Ако Той ни е дал Своя Син да умре за нас, без ние да сме Го молили за това, няма ли да ни подари с Него и всичко (Римляни 8:32), особено когато Му се молим със смирение! Давайки ни, Той ни учи да благодарим. Отказвайки ни, Той ни учи да търпим. Благодарността е съединяване с Бога, а търпението е спасение.

Всичко това трябва да помним, за да не изпадаме в малодушие и ропот в случаите, когато с вяра и по всички правила се молим, а нищо не получаваме. Нека знаем, че всъщност много получаваме. И когато ни отказва, Спасителят е при нас и ни пази от погибел. Нали Сам е казал: ”Ето, Аз съм с вас през всички дни до свършека на света” (Матей 28:20). Той е при нас, особено когато с упование и любов Го призоваваме. Ще дойде ден, когато напълно ще се уверим в това и ще се радваме безкрайно, че сме се молили с постоянство и неотстъпност дори в случаите, когато нищо на вид не сме получавали.

Една християнка се оплакала на духовника си: ”Много са скърбите ми в живота. Бял ден не съм видяла. Толкова нещастия съм претеглила! И сега, въпреки че всеки ден се моля на Бога, пак много страдам. Господ като че ли не ме чува. Той повече помага на ония, които не Му се молят или даже съвсем не вярват в Него. На тях им върви. А аз се моля и полза няма. Понякога в крайно униние почвам да викам: ”Господи, чуваш ли ме?”

Свещеникът ѝ отговорил: ”Не си права да мислиш, че Бог не те чува и не ти помага. Той те обича. С Неговата благодат ти досега живееш. Той чува молитвите ти. Няма нечути молитви, макар че има някои неизпълнени. Ако се бави да ти помогне така, както ти сега желаеш това, то е затова, защото Бог иска да ти помогне още по-божествено, да ти помогне така, както ти утре, когато станеш по-мъдра, по-духовна, сама би желала да ти бъде помогнато! Ти сега искаш да се избавиш от временни страдания и затова се молиш усърдно. А Бог иска чрез временните ти страдания да те

избави от вечните. Той ти готви велика радост на небето, от която ти можеш да се лишиш, ако нямаш благодатни страдания и ако се увлечеш по греховните радости на земята, както правят невярващите. Не мисли, че Бог помага повече на онези, които съвсем са Го забравили и даже отрекли. Тяхното земно благополучие е тяхната гибел. Сега на тях завиждат, но после те ще завиждат. Потърпи докрай и ще видиш Божиата милост в твоите временни страдания, както и Божия съд в тяхното земно щастие. Твоите страдания, както и техните радости ще свършат. А после? Каква ще бъде участта на нечестивците, ако не са се покаjali? И обратно – каква ще бъде твоята безкрайна радост, ако си понесла безропотно страданията докрай във вярност на Бога и в благодарност към Неговия дивен Промисъл! Бог не само с тебе постъпва така. Той и към най-близките Си любимци – светците – е бил често пъти загадъчно неотзивчив. С това, че не е изпълнявал веднага молитвите им, Той искал да изпита тяхната вярност, тяхното търпение и постоянство в молитвата. Знаейки, че придобитото по лек начин не се цени много, нито се пази зорко, Той чрез отлагане да изпълни молбите им искал да ги научи високо да ценят полученото чрез молитвата и да го пазят като зеницата на очите си.”

Като казал това, свещеникът продължил: ”Един монах, който имал дарованието явно да вижда своя ангел-пазител, паднал в голям грях и бил наказан от Бога със загубването на тази благодат. Тежък мрак се спуснал над душата му. Цели четиридесет и девет години той се каел пред Бога в неутешима скръб, борейки се с мислите на отчаяние. Чак на петдесетата година той пак видял ангела си и го попитал през сълзи: ”Защо ме отхвърли от своето лице?” Ангелът му отговорил: ”Отстъпих от очите ти поради твоя грях, но не те изоставих. Невидимо пребъдвах с тебе, пазейки те, както ми бе заповядал Бог[23]“. И св. Антоний Велики прекарал много години в неописуеми изпитания и тежка борба с бесовете сред безотрадната пустиня. Демоните му причинявали големи страдания и му нанесли много рани. Той се молел на Бога, но Бог като че ли не отговарял. Това продължило много време. Накрая в явилото се над него дивно сияние св. Антоний почувствал присъствието на Спасителя и извикал: ”Где беше, благий Иисусе? Где беше досега? Защо не дойде по-рано да излекуваш раните ми?” И чул глас: ”Тук бях, но чаках да видя твоето мъжество. А сега понеже храбро се бори, всякога ще ти помагам[24]”.

„Така и при тебе е Господ – насърчително казал свещеникът на вярната християнка. – Той не те е оставил. Чува молитвите ти и в свое време ще те зарадва. Ти само се моли! Бъди Му вярна и не се отчайвай! Помни, че око не е виждало, ухо не е чувало и човеку на ум не е идвало това, що Бог е приготвил за ония, които Го обичат (1 Коринтяни 2:9)“.

Жената си отишла от свещеника ободрена и утешена. Тя продължила с ново усърдие да се моли, въпреки че не получавала отговор на молитвите си, защото укрепнала в надеждата си, че Бог по най-добър начин ще отговори на духовните и телесните ѝ нужди, когато му дойде времето.

*Из книгата Нашата молитва от архимандрит Серафим (Алексиев), С., 1993. Същият текст е възпроизведен тук на основание чл. 24, ал. 1, т. 5 от Закона за авторското право и сродните му права.

- [1]. Св. Иоаннъ Златоустъ, Беседа на псалом 7 (Творенія, т. V, кн. 1, с. 65).
- [2]. Пак там.
- [3]. Св. Иоаннъ Златоустъ, Беседа на псалом 4 (Творенія, т. V, кн. 1, с. 23).
- [4]. Св. Ниль Синайскій, Слово о молитве, § 32-33 (Добротолюбіе, т. II, с. 211).
- [5]. Житія святыхъ, месяц Октонврій, день 19, Москва, 1864, с. 14.
- [6]. Св. Иоанн Тобольскій, О сообразовании воли человеческой с волей Божией (Журнал Московской Патриархии № 6, 1976, с. 67, кол. II).
- [7]. Св. Иоанн Тобольскій, пос. стат., с. 60, кол. I.
- [8]. Св. Иоаннъ Златоустъ, Слово о томъ, что кто самъ себе не вредить, тому никто вредить не можетъ (Творенія, т. III, кн. 2, СПб, 1897, с. 476 и сл).
- [9]. Пак там.
- [10]. Св. Ниль Синайскій, Мысли отводящія отъ тленнаго § 37, Добротолюбіе, т. II, с. 282.
- [11]. Св. Иоанн Тобольскій, пос. стат., с. 65, кол. II.
- [12]. Пак там.
- [13]. Цит. по св. Иоанн Тобольскій, пос. стат., с. 66, кол. II.
- [14]. Св. Иоаннъ Златоустъ, Толкованіе на I посланіе къ ѳессалоникійцамъ, беседа X (Творенія, т. XI, кн. 2, СПб, 1905, с. 559).
- [15]. „Лествица“, степень 28, § 40, с. 400.
- [16]. Св. Иоаннъ Златоустъ, Беседа III, О покаяніи (Творенія, т. II, кн. 1, с. 327-328).
- [17]. Цит. по “Светоотеческія наставленія о молитве и трезвеніи”, с. 147.
- [18]. Св. Ниль Синайскій, Слово о молитве, § 34 (Добротолюбіе, т. II, с. 211).
- [19]. ”Лествица“, степень 28, § 29, с. 397.
- [20]. Св. Иоаннъ Златоустъ, Беседы на книгу Бытія, беседа XXX (Творенія, т. IV, кн. 1, с. 321-322).

[21]. Св. Йоаннь Златоустъ, О молитве, слово III (Творенія, т. XII, кн. 2, с. 484-485)

[22]. Св. Йоаннь Златоустъ, Беседы на книгу Бытія, беседа XXX (Творенія, т. IV, кн. 1, с. 321-322).

[23]. Житія святихъ, мѣсяць Іулій, день 9, Москва, 1898, с. 217.

[24]. Житія святихъ, мѣсяць Іаннуарій, день 17, Москва, 1897, с. 328.

Глава 10

МОЛИТВА ЗА БЛИЖНИТЕ

Архимандрит Серафим АлексиевКакто се молим усърдно за себе си, за своето благополучие и вечно спасение, така трябва да се молим и за нашите ближни. Има християни, които се отказват да вършат това под предлог, че не са достойни. ”Та нима ние сме дотолкова напреднали в молитвата – казват те, – че да можем и за ближните да се молим?” Молитвата за другите, според тях, е дълг на съвършените християни.

Правилен ли е този възглед? – Съвсем не! В това може да ни убеди следното разсъждение: Любовта към ближните – тази най-висока заповед – е поставена като дълг на всеки християнин, а не само на съвършените. Както любовта е дълг на всекиго, така и молитвата за ближните, като една от проявите на любовта към другите, е дълг на всеки християнин, независимо от това, на какво духовно стъпало е самият той.

Когато Бог те задължава да обичаш ближния си като себе си, Той не поставя следването на тази заповед в някаква зависимост от твоето съвършенство и достойнство. Той просто ти я възлага, макар че знае твоята греховност и твоето недостойнство. Той поставя такава висока заповед на тебе, недостойния, за да те направи чрез нея достоен. Макар и да си несъвършен в любовта, но щом полагаш старания да обичаш ближните си, ти постепенно се усъвършенстваш в тази най-висока добродетел и от несъвършен – с Божията благодатна подкрепа – ставаш все по-съвършен. Така и когато се молиш за ближните си в изпълнение на заповедта: ”Молете се един за други!” (Иаков 5:16), ти, макар и недостоен, ставаш незабелязано за себе си все по-достоен, стига да не се поддадеш на никакви други грехове и особено на гибелната гордост. Заради проявената от теб молитвена любов към ближния Бог те издига от недостойнство в достойнство.

Това прекрасно изяснява св. Иоан Златоуст, като казва: ”Не говори – Аз не умея да се моля. Аз съм недостоен – ...Като представяш за причина недостойнството си, ти сам показваш колко необходимо за тебе е да се молиш. Ти си недостоен? Щом си такъв, употребявай молитвата като лекарство против злото!.. Съвестта ти не ти позволява да

гледаш с увереност небето! Но това послужило на митаря даже за полза. Това, що ти считаш като препятствие за твоите молитви, то ги освещава[1]”.

Насърчавайки така към молитва недостойните, св. Иоан Златоуст препоръчва на всички да се молят за всички от послушание към закона за любовта.

Любовта се проявява в състрадание, в сърадване, в морална подкрепа и дейна помощ. ”Радвайте се с ония, които се радват, и плачете с ония, които плачат” (Римляни 12:15). Това увещание да взимаме сърдечно участие в съдбата на нашите братя и сестри се отнася и към нашата молитва за тях. По силата на любовта ние трябва да гледаме на техните падения и на тяхното преуспяване като на свои собствени и дори като на по-важни от нашите собствени спъвания и успехи, съгласно съвета на св. апостол Павел: ”Никой да не търси своята полза, а всякой – ползата на другиго” (1 Коринтяни 10:24).

Бог така дивно е наредил нравствените закони, че който търси ползата на ближния, намира и своята полза. А който, ръководен от егоизъм, злоба, завист или други низки подбуди, гледа да осуети ползата на ближния, осуетява чрез това ползата за себе си и си нанася сам жестока духовна вреда. Голяма щета несъзнателно си причинява и онзи, който, движен от неправилното съ-бражение, че е недостоен, отхвърля да се помоли за ближните и чрез това да осъществи полза и за тях, и за себе си. Св. Иоан Лествичник съветва: ”Когато някой попроси да се помолиш за него, не се отказвай, макар и да не си придобил още молитвен дар. Защото често вярата на този, който проси (чужда молитва), спасява и оногова, който се моли за него със съкрушение[2]”.

В житията се разказва, че една християнка носела болното си дете на ръце, за да потърси за него отнякъде помощ. По пътя детето починало. Майката била съкрушена от скръб. Насреща ѝ се задала една блудница. Майката веднага положила мъртвото дете в ръцете на блудницата, паднала в нозете ѝ и с горещи сълзи я помолила да отправи молитва към Бога за детето. Блудницата се удивила на тази неочаквана молба и изповядала пред майката, че тя е грешница, че няма дръзновение пред Бога и че не смее дори очите си да дигне към небето. А майката в безумната си скръб неотстъпно умолявала блудницата да се помоли да върне Господ детето ѝ към живот. Тогава блудницата, като се обърнала на изток, въздъхнала отдън душа, заплакала и рекла: ”Господи, не съм достойна да гледам небесната висота поради моите многобройни грехове и да произнасям Твоето пресвято име с моите скверни уста. Но спомням си за Евангелската блудница, която плачеше в Твоите нозе, и дръзвам да Те помоля: излей Своето милосърдие сега над нас. Принуждавана от тази Твоя целомъдрена рабиня, моля Те за нейното непорочно детенце – дай му живот! Ако аз, суровата и немилостива грешница, се смилявам над него, колко повече Ти, Милостивият по естество, се смиляваш над Своето създание!” При тази молитва детето оживяло. Поразена от това чудо, блудницата напуснала греховния си живот и отишла в манастир, дето в дълбоко покаяние умила всичките си грехове и се спасила[3].

Цитираните по-горе думи на св. Иоан Лествичник напълно се потвърждават в разказания случай. Както виждаме, молитвата и на недостойните, особено когато е стоплена от любов към ближните, може понякога да върши чудеса. Но и да не е съпроводжана от чудо, тя върши невидимо велико благодеяние на онзи, който я отправя към Небето със смирение и любов. В прекрасната книга ”Древен патерик” четем: Някой си брат дошъл при един прозорлив старец и му се примолил: ”Помоли се за мене, отче, понеже съм немощен.” В отговор старецът привел на брата една светоотеческа мисъл: ”Който налива в ръката си елей, за да помаже слабия, сам първо приема от мазнината на елея. Така и онзи, който се моли за брата, преди да принесе нему полза, сам получава полза от охотната проява на своята любов. Нека се молим, братя мои, един за друг, за да се излекуваме: защото апостолът ни убеждава, казвайки: ”Молете се един за други, за да сеизцерите” (Иаков 5:16[4]).

Различни могат да бъдат молитвите за ближните. Да разгледаме някои от тях.

1. Молитви на родители за техните деца. – Има ли нещо по-естествено от това – майката и бащата да проявяват молитвена грижа за рожбите си! Те им желаят добро. Те искат да ги възпитат както трябва. Жадуват да им дадат солидно образование, да ги устроят добре в живота, да ги виждат всякога здрави, радостни, добродетелни и похвалявани. Но не всичко зависи от тяхното добро желание. Децата могат да тръгнат по лош път, да отритнат всякакво възпитание, да станат уличници, да пропаднат в живота и да се удавят в блатата на пороците. Вярващите родители чувстват всичко това. Те знаят, че без Бога не могат да запазят децата си и затова усърдно се молят за тях, като се стараят да запалят вяра и в душичките на своите деца.

Блазе на ония семейства, дето и родителите са вярващи, и децата се възпитават във вяра. Там и родителите се молят за децата си, и децата се молят за родителите си. Там Бог държи кормилото на семейния кораб и го направлява към небесното пристанище. Там Христос помага при болести и злополуки. Там Светият Дух закриля и при радости, и при нещастия.

Дете се разболяло. Лекарят е извършил своето. Но опасността виси над малкото Божие създание. Родителите добре съзнават това. Сълзите на майката и бащата, изплакани пред иконите, нерядко помагат. Бог връща живота на детето. Благодарностите към Бога нямат край.

Но може да се случи и обратното – детето да почине. Тогава в дълбоката скръб, като в тъмна нощ, под озарението на вярата, затрептява звездата на надеждата, че Бог е прибрал невинната душичка в светлата страна на безсмъртието, при ангелите и праведниците. Родителите скърбят, защото са лишени от скъпа рожба и защото със смъртта на детето се е отворила жива рана в душите им. Но те знаят къде е починалото им чедо, понеже са вярващи, и затова тъгуват по него, ала не като ония, ”които нямат надежда” (1 Солуняни 4:13).

Майка-християнка разказва: ”Бог ми даде две дечица. По-малкото – момиченце – се разболя и почина. Аз бях дълбоко наранена. Исках да живее детето ми. Не можех да се примиря със скръбта си и натяхвах на Бога, че не постъпи милостиво с мене. Тогава Бог ми даде чуден сън: видях момиченцето си в рая, сред ангелите. И чух глас: ”Ето къде е детето ти!” Изведнъж след това картината се смени, и аз видях момиченцето си пораснало. Бе станало хубава девойка. Аз много ѝ се зарадвах и исках да отида при нея. Но изведнъж нещо страшно ме скова: видях, че в стаята, дето бе моето момиче, влиза един мъж, който поиска да безчинства с нея. Уплашена, не можах да извикам. Бързо след това в стаята влезе друг мъж с голям нож и го размаха над главата на детето ми. Изтръпнала, аз изпищях и чух глас: ”Ето от какво избавих дъщеря ти!” Сепнах се и се събудих. Сърцето ми още бе изпълнено с ужаса на преживяното. Аз станах и благодарих на Бога. Почувствах раната в душата си заздравяла.”

В миналото, когато родителите се молеха усърдно за децата си и ги възпитаваха в страх Божии, вяра и благочестие, децата се отплащаха на родителите си с любов и взаимна молитва. Но откакто мнозина от родителите престанаха да се молят за децата си и да ги възпитават в православно-християнски дух, и децата престанаха да почитат родителите си и да им се покоряват!

Има случаи, когато родителите възпитават децата си във вяра и добродетелност. Под влияние обаче на улицата, при общия дух на безверие, нерядко децата се отмятат от вярата, престават да слушат добрите наставления, тръгват по лош път и стават най-големи мъчители на родителите си. Майките кършат ръце, плачат, молят се, но децата им се подиграват и си вършат своето. Тогава какво остава да се прави? – Това ли – да се откажат и майките от вярата, понеже не виждат бързата Божия помощ? – Не! Те трябва да продължават да се молят, като се надяват, че рано или късно Бог ще ги чуе. Св. Моника, майката на блажени Августин, дълги години безплодно се молела за своя безпътен син, без да вижда резултати. Тогава тя се обърнала към местния епископ, които я утешил и пророчески ѝ казал: ”Бог няма да остави да погине този син, за когото се проливат толкова майчини сълзи!” И действително, блажени Августин след време се обърна към Христа, посветил Му целия си живот и станал един от великите църковни учители.

За съжаление, редки са случаите, когато децата се обръщат към Бога още приживе на родителите си под влияние на техните горещи молитви, горчиви сълзи и добри съвети. Повечето синове и дъщери, увлечени от удоволствията на лекия живот, пренебрегват чезнещите от скръб родители и така ги отпращат в гроба. Но има случаи, когато вследствие смъртта на родителите някои деца се покайват и поправят. Родителите си отиват от този живот с отворени очи... Тежката загуба обаче разтърсва младите сърца, които си спомнят родителската любов, жертвеност и доброта. Благодатното семе, посято някога в детските души, пониква едва сега и дава желания плод. – Много късно! – ще кажат някои. – Не. Никога не е късно, щом човек приживе се покае. Късно е покаянieto след смъртта на виновния. – Но родителите не могат да се радват на

покаянието на децата си. Това не е вярно – ще отговорим ние, – защото е казано, че голяма радост бива на небето за един каещ се грешник (Лука 15:7). Под ”небе” се разбират не само Божиите ангели, но и праведните човеци, отминали отвъд, между които могат да бъдат и набожните родители-мъченици, преживели толкова огорчения и скърби от непокорните си деца и въздаващи им за злото само с добро. Нима такава безкористна любов няма да получи като въздаяние Царството Небесно?! Отишлите след смъртта си на небето родители са живи при Бога и се радват, безкрайно се радват на макар и закъснялото изправление на децата си.

Един велик писател, който в младостта си бил невярващ, загубил нежно любимата си майка. Вестта за смъртта ѝ го застигнала далеч от нея. Когато той прочел последното ѝ писмо, в което тя го увещавала да се обърне към Бога, той бил потресен от този глас, излязъл сякаш от гроба... ”Аз заплаках... и повярвах!“ – пише той. От този момент той посветил големия си талант на прослава на вярата в Бога.

В нашето объркано време има и обратно явление – деца, повярвали в Христа и прегърнали заветите Му, да се измъчват от неверието на родителите си, да ги учат на вяра и да се молят усърдно за тяхното обръщане към Бога. И колко голяма е радостта в онези семейства, дете децата се отплащат на онези, които са ги родили телом, с това, че способстват за тяхното раждане духом.

2. Молитва за роднини и близки, за страдащи и съгрешаващи, за пастири и наставници. Няма нужда специално да се простираме върху въпроса, че всеки християнин трябва да се моли от сърце за здравето и благополучието на своите роднини и близки, както се моли за своето здраве и благополучие. Такава молитва ще го издигне над грубия егоизъм, ще му даде победа над себичността и ще го предпазва от изкушенията на зложелателството и завистта.

Как да се молим за близките си, ще ни покаже нашата съвест. Така трябва да се молим за другите, както се молим за себе си. Както желаем да изпросим в молитва добро за себе си, така трябва да сме готови да просим от Бога добро и за другите. Както желаем душеспасение за себе си, така трябва да се молим за душеспасението и на ближните.

Отец Иоан Кронщадски напомня, че в своите молитви за ближните християнинът трябва да им изпросва от Бога предимно духовни блага, избавяне от грехове и спасение на душата, а след това и временни блага, нужни за тукашния живот. ”Когато забележиш в ближния си недостатъци и страсти – учи той, – моли се за него. Ако видиш някой горд и сприхав брат, който се отнася презрително и високомерно с тебе или с други хора, моли се за него да просвети Бог ума му, да съгрее сърцето му с огъня на Своята благодат. Ако видиш злобен човек, моли се: ”Господи, направи този Твой раб да стане благ чрез Твоята благодат!“ Ако видиш сребролюбец, говори: ”Съкровище наше нетленно и наше неизчерпаемо богатство, дай на този Твой раб... да познае измамата на богатството и че всичко земно е суета, сянка и сън“. Когато видиш завистлив, моли се: ”Господи, просвети ума и сърцето на този Твой раб, за да познае

Твоите велики, безбройни и неизследими дарове, които приема от Твоите неизчислими щедрости, защото, заслепен от страстта си, той е забравил и Тебе, и Твоите дарове и гледа с лукаво око на богатата на Твоите раби"... Когато видиш пиян, говори в сърцето си: „Господи, погледни милостиво към този Твой раб, който е измамен от изкушението на плътското веселие. Дай му да познае сладостта на въздържанието, на поста и на произтичащите от него плодове на духа!" Когато видиш някой пристрастен към ястията, който полага всичкото си блаженство в тях, говори: "Господи, Ти, Който си наша най-сладка храна, очисти от сквернотата на чревоугодието този Твой раб, който цял е станал плът и е чужд на Твоя Дух! Дай му да познае сладостта на Твоята животворяща духовна храна, каквато е Твоята Плът и Кръв, както и Твоето свято, живо и действено слово!" – Така или по един подобен начин се моли за всички съгрешаващи и не дръзвай никого да презираш за греха му или да му отмъщаваш, защото с това само биха се увеличили раните на съгрешаващите[5]".

Ние трябва да се молим и за всички православни християни, живеещи по цял свят, защото всички ние сме, по думите на св. Тихон Задонски, "едно духовно тяло, имаме един Преблагословен Глава Христос, и сме просвещавани и наставлявани от един Божи Дух (срв. Римляни 12:5). Прочее, като духовни членове, съставляващи едно духовно тяло, длъжни сме да си помагаме един на друг с молитва. Както във физическото тяло членовете се грижат един за друг, така и ние, като се молим един за друг, трябва с един глас да викаме към Небесния Отец, ръководени от вяра и любов: "Отче наш, Който си на небесата" и прочее[6]!".

Отец Иоан Кронщадски поучава: "Когато заставащ на молитва, старай се повече да се молиш за другите, отколкото за себе си. Живо си представяй всички заедно със себе си като едно тяло "понеже сме членове един другиму" (Ефесяни 4:25). Моли се за всички така, както се молиш за себе си, с такава искреност и топлина. Техните немощи и болести считай за свои немощи и болести; тяхното духовно невежество, техните грехове и страсти – за свое невежество, за свои грехове и страсти; техните изкушения, напасти и многообразни скърби – за свои изкушения, напасти и скърби. Небесният Отец, този общ за всички всеблаг Баща, приема с велико благоволение такава молитва[7]".

В този ред на мисли трябва да кажем, че пастирите са длъжни да се молят за всички свои духовни чеда, а миряните за пастирите си. Нека не мислят миряните, че не е техен дълг да поменават в молитвите си своите наставници и духовни отци. Ако св. апостол Павел, който с такава жар и с таква благодатно дръзновение се е молел за поверените му християни (Колосяни 1:9), сам е просел техните молитви за себе си (Колосяни 4:3; 1 Солуняни 5:25; 2 Солуняни 3:1), колко повече ние, обикновените грешни пастири, имаме нужда от молитвената помощ на своите пасоми! Великият Апостол на езичниците е писал на солуняни: "Молете се за нас, братя, щото словото Господне да се разпространява и се слави навред, както и у вас, и да се избавим от

безчинни и лукави човеци” (2 Солуняни 3:1-2). Апостол Павел се е смирявал пред обикновените вярвачи и просел тяхната молитвена подкрепа за разгласяване навред спасителната Христова тайна (Колосяни 4:3). Ние, днешните обезсолени пастири, загубили солта на Божествената благодат, много повече от св. апостол Павла се нуждаем от молитвата на нашите духовни чедра, било за успеха на Божието дело, било за нашето собствено спасение. Нашата проповед страда от недостиг на личен пример. Ние не сме изправни в частния си живот и често служим за съблазън на миряните. Като си дадем отчет за всичко това, ние трябва да се съгласим, че ни е крайно необходима молитвена помощ, за да станем по-достойни за званието си и да пожънем по-добри успехи при сеитбата на Божието слово.

3. Молитва за отклоняващите се от православната вяра. Както сме длъжни да се молим за тръгналите по лош път наши близки, така трябва да се молим и за онези наши братя и сестри, които се отклоняват от единствено спасяващата православна вяра или даже съвсем отпадат от нея. Св. Иоан Златоуст съветвал съвременниците си да се молят за обръщането на езичниците и еретиците, разбира се, на онези от тях, които се увличали в кривия път не от злостно противене на православната истина. Защото умишлено противящите се на истината са обикновено непоправими поради гордостта си. А отклонилите се поради лош пример и от невежество могат да се вразумят. На въпроса: трябва ли да ненавиждаме враговете на православието и служещите на разни кумири и лъжливи божества? – той отговаря: ”Трябва да ненавиждаме не тях, а учението им; не човека, а порочната дейност и развратената воля. Човекът е Божие дело, а заблудата е дело на дявола[8]”.

Разбира се, като се молим за заблудените, в никакъв случай не бива да влизаме в молитвено общение с тях, за да не нарушаваме църковните закони (каноните), които забраняват молитвено общение с еретици (апостолски правила 10 и 45). Иначе и ние можем да се заразим от ереста им. А това е смърт за душите ни. Тук трябва особена разсъдителност. Пази православната вяра като зеницата на окото си, но отклонилите се от нея не презирай, а ги съжалявай като заблудени! Желай им вечно спасение и с такава мисъл умолявай Бога да ги върне в спасителния път на православието. Моли се за тях, но не с тях! Недей общува молитвено с еретици, защото по-лесно се върви по нанадолнището на ереста, отколкото по стръмнините на православния подвиг. Ако в една кошница има здрави ябълки и между тях една гнила, здравите няма да направят гнилата здрава, но гнилата може да зарази и здравите. Така става и при общуването с еретиците в делата на вярата. Ето защо такава общуване е категорично забранено.

Майката Църква със загриженост гледа на отпадналите от нея чедра и в общественото богослужение се моли така за тях: ”Господи,...отстъпилите от Православната вяра и заслепените от гибелни ереси просвети със светлината на Твоето познание и ги присъедини към Светата Твоя Апостолска Съборна Църква[9]”.

Не бива обаче имената на отпадналите от православната вяра и изобщо на еретици да се записват за поменаване при извършване на тайнствата и църковните последования. Самоизключилите се от Православната църква са заключили сърцата си за спасителната Божия благодат, която се преподава чрез светите тайнства. Затова тя не може да бъде спасителна за тях, не защото щедрата десница на Всевишния се е изменила, а защото е отблъсната от злата воля на отхвърлилите истината. Тук Божието всемогъщество като че ли отстъпва пред свободната воля на човека и самовластният избор между доброто и злото се явява съдбовен за него. Бог говори към всекиго от нас: „Без тебе те създадох, но без тебе не мога да те спася[10]“.

4. Молитва за враговете и за онези, които ни обиждат и гонят. Това е един от най-възвишените видове молитва, в който християните особено усърдно трябва да се упражняват за свое лично и на ближните спасение. Сам Христос ни е заповядал: „Обичайте враговете си, благославяйте ония, които ви проклинат, добро правете на ония, които ви мразят, и молете се за ония, които ви обиждат и гонят“ (Матей 5:44). Такава молитва е особено ценна за душите ни, защото ни доближава до Бога и ни прави подобни Нему. Чрез нея ние ставаме синове на Небесния Отец, Който и богохулниците, и нечестивците не лишава от Своята промислителна грижа. „Той оставя Своего слънце да грее над лоши и добри, и праща дъжд на праведни и неправедни“. Удивлявайки се, че Бог е толкова милостив и дълготърпелив към Своите врагове, св. Иоан Златоуст казва: „Виж колко пъти всеки ден се произнася хула против Бога! Колко пъти Го оскърбяват, не само със слова, но и с дела! А как противодейства Бог? Дали е угасил слънцето? Дали е разрушил небето или е поклатил земята? Дали е изсушил морето или е унищожил водните извори? Ни най-малко! Напротив, Той оставя слънцето да грее, пуска дъжд, дава плодове, ежегодно праща храна на богохулниците, на гонителите и това не ден, не два, не три, а през целия им живот. Подражай Му и ти според човешките си сили!... Моли се за врага си и ти ще се уподобиш на Твоя Отец, Който е в небесата[11]!“

За да ни укрепят в молитвата за враговете, св. отци ни припомнят примера на Христос, Който се молел на Кръста за Своите разпинатели: ”Отче! Прости им, понеже не знаят що правят!“ (Лука 23:34). Припомнят ни и примера на св. архидякон Стефан, който умирайки, убиван с камъни, просел милост за своите мъчители: „Господи, не зачитай им тоя грях! (Деяния апостолски 7:59). Така и ние трябва да се молим за враговете си, ако искаме да се издигнем духом до Живеещия в небесата.

Мъдрият християнин вижда във враговете си не толкова свои неприятели, колкото нещастни жертви на дявола който живи ги е уловил да изпълняват волята му (2 Тимотей 2:26). Измамани от него и враждуващи с ближните си те на себе си пакостят и се оказват жалки врагове на своята душа. Преди да погубят ненавистния свой ближен, те себе си убиват, с което се уподобяват на раздразнената пчела. Когато тя ужили някого, сама умира. Точно така става и със злостния човек: когато гневно жили с остротата на своя език ближните си, той сам погубва себе си, става мъртъв за доброто,

умира за братството и любовта. Удивително е при това, че ужиленият от пчелата, понесъл болезненото ухапване с търпение, може от него да получи даже полза за здравето си: пчелната отрова действа лековито особено при ревматични и ставни заболявания. Тя може дори да вдигне разслабения човек на крака. Също така и отровата на враговете се оказва целебна за търпеливия и любвеобилен християнин. Тя го лекува от духовна разслабеност. Как да разбираме това, ще поясним.

Целебността на обидите, оскърбленията, ощетяванията и онеправданията не действа механически както при пчелната отрова, а в съгласуваност със свободната воля на човека. Ако оскърбеният приеме с кротост, търпение и незлобливост чуждата злоба, ще получи голяма духовна полза от нея. Но ако отвърне на оскърблението с оскърбление, той все едно, че изхвърля приетото лекарство и остава да си гине в своите страсти.

И така, трябва добре да помним: отмъстителят губи, а търпеливият печели. Чуждата злоба само тогава лекува греховете ни, когато я понасяме беззлобно, със смирение, със съзнание, че заради греховете си заслужаваме така да се отнасят към нас. Търпеливо понесеното изкушение ще ни направи още по-здрави духом, още по-силни в доброто, още по-неуязвими от злото. Така чрез претърпяване на чуждата злоба човек лекува душата си от гордост и разни други страсти. „С търпението си спасявайте душите си“ – наставлява Господ (Лука 21:19).

Бог е обещал да прости нашите грехове, ако ние простим чуждите грехове към нас (Матей 6:14). Молитвата за враговете предполага, че ние не само сме простили греховете им, но им измолваме от Бога милост и спасение. А да искаш спасение за врага си, то значи да постигнеш спасение за собствената си душа. Така молитвата за враговете се превръща в победа над изкушенията, идващи от чуждата злоба. Такава победа не може да не радва душата. Сега става ясен смисълът на апостолските думи: „Смятайте го за голяма радост, братя мои, кога паднете в разни изкушения, като знаете, че изпитанието на вашата вяра произвежда търпение; търпението пък нека бъде съвършено нещо, за да бъдете съвършени и цялостни, без никакъв недостатък“ (Иаков 1:2-4).

Колко дивно са устроени Божествените закони! Ти можеш да се усъвършенстваш по два противоположни начина – и когато сам се подвизаваш в доброто, и когато търпиш злото. Враждебно настроените против теб човеци, които те преследват, са допуснати от Бога само с една цел – ти да се усъвършенстваш в добродетелност. Без сипещата се върху тебе вражеска ненавист ти не би могъл да растеш в така спасителното търпение и в заповяданото ангелско смирение. Враговете ти доставят повод за упражняване в най-важните добродетели – търпеливо понасяне на обидите, смирено отвръщане на злото с добро, любов към враговете и молитва за тях. Виждай в тях не толкова неприятели, колкото неволни помощници в подвига на твоето себеусъвършенстване и тогава от опит ще се убедиш, че причиняваното ти зло, при търпеливото му понасяне,

доставя най-голямо добро. То те лекува от бесовската болест на честолюбието и гордостта. Ти мъчно можеш да се смириш сам. Но ако понесеш с кротост презрението, незачитането, оскърблението и неуважението от страна на някой друг, това ще ти послужи като горчив хинин против треската на гордостта – тази смъртоносна болест. Колко мъдро е схванал това един свят старец, който казвал: „Аз не обвинявам онези, които ме презират, но ги считам за благодетели. Аз не отхвърлям Лекаря на душите, Който поднася на тщеславната ми душа лекарството на униженията[12]“.

Друг е въпросът, че онзи, който те презира, върши грях. Той сам ще отговаря за него пред Бога. Ти обаче не взимай повод от неговия грях, за да се огрешаваш, а претърпи злото и чрез чуждото зло ще се освободиш от своето зло. Чуждият грях, извършен по отношение на тебе, ако е понесен с търпение и незлобие, ще те избави от твоите грехове към Бога. И тогава с тебе ще стане сладкото чудо: в градината на злото ти ще береш плодове на доброто!

Св. Иоан Златоуст казва прекрасно: „Който търпи зло, в него не живее злото, защото не той го е произвел, а го приема отвън и чрез търпението го е обърнал в добро. А който е извършил злото, в него остава раната на злото[13]!“

Научи се да постъпваш по тези възвишени правила на християнската мъдрост и тогава от опит ще се убедиш, че претърпелият се оказва облагодетелстван, а злобно враждуващият – ощетен. Прави са светите отци, като казват: „Трябва да бъде оплакван не този, който търпи зло, а онзи, който причинява зло. Да търпиш злото – това доставя Небесното царство. А да причиняваш зло – това изпраща в геената...“[14] Който разбере всичко това, не може да не се моли за враговете си от жал за тяхната гибел.

Молитвата за враговете не рядко довежда до спечелване на врага за приятел и до спасение на душата му. Но и да не се стигне дотам, молещият се за врага излиза с голяма придобивка от любвеобилното си отношение към врага. Това са изпитали тружениците на християнската нравственост. „Ако някой те обижда – четем в „Древний патерик“, – ти го благославяй! Ако той се помири с тебе, и за двама ви ще бъде добре. Ако пък не се помири, той ще получи от Бога наказание, а ти – благословение[15]“.

От гледище на личното себеусъвършенстване много по-важно е да се молим за враговете си, отколкото за приятелите, защото от молитвата за враговете имаме много по-голяма полза, отколкото от молитвата за приятелите. На това ни учи Христос, като казва: „Ако обикнете ония, които вас обичат, каква вам награда? Не правят ли същото и митарите?“ (Матей 5:46). „Обичайте враговете си,... и молете се за ония, които ви обиждат и гонят“ (Матей 5:44). Затова нека не забравяме при ежедневните си молитви непременно да споменаваме и враговете си!

5. Молитва за покойниците. Всички ние имаме скъпи покойници, с които ни свързват топли чувства на преданост и любов. За нас покойниците са живи. В тази вяра ни

утвърждава словото Божие, дето четем: „Аз съм Бог Авраамов, и Бог Исааков, и Бог Иаковов. Бог не е Бог на мъртви, а на живи“ (Матей 22:32). Христос рисува действително като жив Авраам в притчата за богаташа и бедния Лазар (Лука 16:19-31). А знаем, че Неговото слово е истина. При Господнето Преображение се явяват отдавна починалият праведник Моисей и взетият жив на небето св. пророк Илия (Матей 17:3). Христос казва на Марта: „Аз съм възкресението и животът: който вярва в Мене, и да умре, ще оживее. И всеки, който живее и вярва в Мене, няма да умре вовеки“ (Иоан 11:25-26). В унисон с това св. апостол Павел пише: „Ако пък сме умрели с Христа, вярваме, че и ще живеем с Него“ (Римляни 6:8). Апостолът е дълбоко убеден в безсмъртието на душата и в бъдещото възкресение на мъртвите тела (1 Коринтяни 15:20-53) и затова с радостно дръзновение казва: „За мене животът е Христос, а смъртта – придобивка“ (Филипяни 1:21). Той жадува да се освободи от земните си връзки и да бъде с Христос, защото това е за него „много по-добро“ (Филипяни 1:23). Премъдрият Соломон още в Стария Завет преценява земното ни битие и всичките му мимолетни удоволствия като суета и гонене на вятър (Екклесиаст 1:2-17). Той прави много дълбоки разсъждения върху тукашния живот и пише: „Суета на суетите – всичко е суета!“ (Екклесиаст 1:2; 12:8). Тайната на временната и вечната съдба на човека той разкрива, по вдъхновение свише, в тези думи: „И ще се върне пръстта в земята, каквото си е била; а духът ще се върне при Бога, Който го е дал“ (Екклесиаст 12:7). В края на размислите си той казва: „Да изслушаме същината на всичко: бой се от Бога и пази Неговите заповеди, защото в това се заключава всичко за човека, защото Бог ще изведе на съд всяка работа и всичко тайно, било то добро, било лошо“ (Екклесиаст 12:13-14).

Изводът от учението, проповядвано в словото Божие, е: човек не е безсловесна твар, та да върши каквото поиска, без да отговаря за делата си. Той не може да греша безнаказано. И понеже в този свят често постъпките ни остават без възмездие, неизвършеният тук Божи съд ще бъде извършен в другия свят. Св. Иоан Златоуст правилно заключава: „Щом има нравствен закон, къде ще бъде въздаянието на грешника, ако няма възкресение и ад?“

Така говори истинното Божие слово. Така учат светите отци. Оттам черпим ние най-големи основания за безсмъртието на човешката душа.

Но освен словото Божие и учението на св. отци ние, вярващите, имаме на своя страна още и опита и наблюденията на ежедневието. Какво установяваме чрез тоя опит и наблюдения? – Мнозина от нашите близки в предсмъртните си мигове свидетелстват, че виждат отвъдния свят, както и починалите преди тях свои сродници и познати. Тези наши близки, макар и да са лъгали през живота си като човеци със слабости, не може да бъдат заподозряни, че лъжат в последните мигове на земния си живот, защото облагите от лъжата им са вече абсолютно чужди, и те виждат през очите на съвестта си всичката измамност на греховните временни облаги. Те говорят истината, че виждат покойните си сродници като живи. Пред техния духовен поглед се показват

действително бреговете на нашето небесно Отечество, тъй както пред погледа на онези, които пътуват по море, при доближаването им до отвъдния бряг, изведнъж започват да се очертават тамошните хълмове, дървета, къщи и хора, излезли на пристанището. Нашите умиращи не лъжат, че виждат картини от задгробния мир, защото те не са като нас още сред вълните на този земен свят, за да не виждат нищо от страната на безсмъртието, а са преплували вече океана на тукашния живот и се готвят всеки миг да слязат на брега на вечността.

Най-обикновени хора свидетелстват за подобни виждания в предсмъртните си минути. А и множество светци са ни оставили спомена за своите дивни предсмъртни видения. Пред св. първомъченик и архидякон Стефан небесата се отворили в последните мигове на земния му живот и той видял рая и Сина Божи да стои отдясно на Отца (Деяния апостолски 7:55-56). Той не е лъгал, когато е казал, че вижда това. Неговият морал, подбуждащ го да прости на убийците си тежкия им грях и от все сърце да се моли Богу за тях с думите: „Господи не зачитай им тоя грях!“ (Деяния апостолски 7:60), не е могъл да допусне никаква лъжа, каквато може да внуши само дяволът.

Но не само на умиращи са се разкривали тайните на задгробния живот. Някои светци и благочестиви люде, далеч преди смъртта си, също са имали понякога, по Божие благоволение, откровения за отвъдния свят. Св. Серафим Саровски, св. Андрей Христа ради юродиви, св. Сисой Велики и много други, подобно на св. апостол Павел (2 Коринтяни 12:2-4), са видели още приживе Царството на вечната радост. Други са имали откровения за адските мъки, трети са разговаряли с небожители и прочее.

Покойната д-р Шаханова, специалистка по психически заболявания, ми е разказвала лично за един свой близък руснак, д-р Розенкампф, професор от Софийския университет, че на смъртното си легло той разговарял в пълно съзнание със свои колеги – професори по нервни болести: д-р Николай Михайлович Попов и д-р Янишевски, също руснаци, и в беседата си изведнъж им казал: ”Ние сме се заблуждавали, като сме мислели, че няма друг свят!“ – ”По какво заключавате?“ – попитал го д-р Попов. Отговорът бил: ”Ето сега ние с вас разговаряме. Вие седите пред мене, а аз лежа пред вас. Но вие не виждате кой още седи зад вас. А аз виждам. Това са майка ми и баща ми! Колко малко ние сме направили за вярата си, като сме мислели, че няма друг свят! А той съществува.”

На много хора техни близки покойници са известявали датата на смъртта им. Така на приснопаметния митрополит Филарет Московски се явил насън баща му, отдавна починал, и му поръчал да помни и спазва 19-то число (като дата). Само след около два месеца – на 19 ноември 1867 година, след като отслужил св. Литургия и се причастил със св. Христови Тайни, знаменитият Московски светител починал[16].

Това са факти, които не могат да се отрекат, защото се срещат във всички семейства по цял свят и стават едва ли не всеки ден. Нашият писател, поет и сатирик Стоян Михайловски, в предсмъртния си час, след като приел св. Причастие, унесъл се за

малко и после продумал: “Мен ме викат херувимите. Аз ги виждам и чувам, като пеят!” При това той сам тихо запял “Святий Боже” и така издъхнал[17].

Не може при толкова удивителното духовно устройство на човека и при толкова силния негов копнеж за живот всичко да свършва със смъртта. Ако тленното човешко тяло е така премъдро сътворено, че всеки негов орган, всяка функция са предназначени да постигат някаква разумна цел, то допустимо ли е душата – най-ценното, безсмъртното в човека, да е лишена от такава цел? Поети, философи, мислители, хора на науката, гении – всички умират с неутолена от земния живот жажда за безсмъртие. А това показва, че човек не е създаден само за тукашния живот. Тялото остарява, но душата – никога, по думите на св. апостол Павел: “Макар външният ни човек и да тлее, но вътрешният от ден на ден се подновява” (2 Коринтяни 4:16). Това особено живо са чувствали светците. В края на живота си св. Серафим Саровски казал: “Животът ми се скъсява, ала духом аз се чувствам като току-що роден. Телом пък съм вече мъртъв[18]”.

Нашата вяра, че скъпите ни покойници са живи духом, се потвърждава и от някои логически и психологически доводи. Ние обичаме мъртвите, защото те съществуват и след смъртта си и са живи у Бога. Майката жертвено обича детето си. Но тя още повече го обича, когато то умре. Кой разумен и чувствителен човек ще обвини в обезумяване скърбящите майки, които продължават да обичат умрелите си деца, като едновременно с това съвсем нормално обичат и живите си деца и най-разумно се грижат за тях! Отричащите безсмъртието създават изкуствено абсурда, че човек обича нищото. Вярващите в Христа не попадат под ударите на този абсурд, защото те знаят, че обичат съществуващи души, отминали в друг свят. Те знаят и са уверени от много наблюдения в живота, че човеците не умират навеки като животните, защото Творецът е ”вложил вечността в сърцето им” (Еклесиаст 3:11).

Досточтимата и заслужаваща всяко доверие монахиня Емилия от Казанлъшкия манастир ми разказа на 4 декември 1963 година следния удивителен случай: на едно младо семейство се родило момиченце. Записали го Пенка. Бащата бил безрелигиозен и не давал в никакъв случай дъщеря му да бъде кръстена. Когато станала четиригодишна, тя починала. Всички въкъщи били потресени от тежката загуба. Не след много бащата видял момиченцето си насън в прекрасна градина сред други дечица, които весело играели. Градината била заобиколена с ограда. Вън от оградата, сред камънаци и тръни стоели други деца и тъжно гледали към играещите в градината. Като видяла баща си, Пенка се втурнала към него и му рекла:

– Татко, аз тук съм много добре.

– А тези деца, защо са вън?

– Те не са кръстени и опяти – отговорило момиченцето.

– Но нали и ти не си кръстена и опята? – се почудил бащата.

– А, не! Баба ме кръсти и ме опя.

Бащата се събудил силно развълнуван, отишъл веднага при майка си и я събудил с въпроса:

– Мамо, кажи ми истината: кръстихте ли Пенка?

– Да, синко, кръстихме я тайно от тебе и, като почина, тайно я опяхме.

– Сега виждам, че има Бог, че има и задгробен живот – развълнувано изрекъл той и разказал съня си.

От този ден той станал вярващ.

Любовта ни към отминалите отвъд наши близки се изразява естествено в молитва за тях. Няма човек, който да е живял на земята и да не е съгрешил. А не са малцина онези измежду напусналите този свят, които много са грешили и малко са се каели. Можем ли ние да им помогнем? – Можем и сме длъжни! – Чрез нашите усърдни молитви за тях и чрез даване милостиня в тяхна памет ние можем да им доставим известно облекчение. Особена помощ получават нашите покойници от заупокойните литургии, извършвани в тяхна памет.

”Не напразно – казва Йоан Златоуст – апостолите са установили да се поменават починалите при извършване на страшните Тайни (св. Литургия). Те са знаели, че от това за тях (покойниците) има много полза. Когато целият народ и свещеният сонм стои с издигнати ръце и когато отпред лежи страшната Жертва (св. Евхаристия), как няма да умилостивим Бога, молейки се за тях! Това казваме за онези, които са завършили живота си във вяра. Богу е угодно да си помагаме едни на други[19]“.

Нашите православни християни знаят това и по традиция правят редовно помени за скъпите си покойници – молитви, заупокойни литургии, панихиди и раздаване жито, хляб и други за „Бог да прости”. Но не всички имат просветено отношение към тези свещени традиции. Защо се дава милостиня в памет на покойниците и защо се раздават храни? Нима мъртвите имат нужда от ядене? – Не. Но техните души имат нужда от духовната храна на любовта и милостинята. Те се радват, когато в тяхна памет се хранят бедни, обличат се голи, подпомагат се материално нуждаещи се и се утешават страдащи... Давайки на бедните, ние даваме на Христа (Матей 25:35-36). А Той знае как да въздаде и на живи, и на мъртви. При това, когато ние проявяваме любов към страдащите и раздаваме за ”Бог да прости”, ние влизаме в едно неизяснимо, но реално общение с нашите покойници и им оказваме чрез любовта към бедните тайнствено благодееяние.

Св. Ефрем Сирий пише в завещанието си: ”Подаянията, правени от живите, помагат на мъртвите. Не сте ли забелязвали, че когато зрее живото вино (гроздето) в лозето, кипи

и мъртвото в глинения съд? И ако... издаващата тежък дъх изкоренена луковица покълва в дома, сякаш усещайки, че друга – жива, расте в полето то, не толкова ли повече трябва да усещат умрелите, когато св извършва за тях помен[20]?!“

За това пък, че покойниците много се радват, когато в тяхна памет се раздава милостиня, и то не на когото и да било, а тъкмо на бедните, нека оставим да ни разкаже следния случай, предаден ми лично от Мария Хорозова от град Банско.

”През 1949 г. овдовях. Не след много бях изселена в Дряновския манастир. Аз се чувствах крайно нещастна – вдовица с три невръстни деца, сама, без връзки, без пари. Но Бог, Който е Закрилник на вдовици и Баща на сираци и Комуто аз предоставих себе си в съдбата на децата си, не ни остави гладни. Той вършеше чудеса с нас.

Помня такъв случай: Беше януари 1950 г. Един ден по-големичкото от момичетата ми казва:

– Мамо, другите деца ядат месо, кокошки, а ние – все фасул. Сготви ни нещо блажно!

Стана ми много мъчно. Но изведнъж, в порив на майчинска готовност всичко да сторя за децата си, казах:

– Добре, ще ви сваря кокошка! В събота ще ида в Дряново и ще ви купя кокошка.

Но отгде ще взема пари и как ще пътувам дотам в този страшен студ, не ми беше ясно.

Преди да дойде съботата, в четвъртък, пристига в манастира един непознат човек и пита:

– Къде е тук вдовицата с трите деца?

Посочват му моята стаичка. Той похлопва и ми подава нещо, увито във вестник, и казва:

– Това е за вас. Моята жена ви праща тази кокошка.

Аз заплаках и запитах:

– Ами вие кой сте? Откъде ме познавате?

Той рече:

– Аз съм от село Цинка, Дряновско. Имам починал син. Той се явил онази вечер насън на майка си и ѝ казал: ”Имаш толкова хубави пилета и нито едно не искаш да ми изпратиш”. – ”Ами как, сине, да ти го изпратя? На кого да го дам? Та нали ти си умрял?” – Той отговорил. Ще заколиш най-хубавото пиле, ще го очистиш и ще го пратиш на вдовицата с трите деца в Дряновския манастир. Тя ще го сготви и аз ще вечерям с тях”.

Разплакана, аз поблагодарих и човекът си отиде. И досега тръпки ме побиват, когато си спомня това”.

Църквата, която открай време се е молела за покойните си чеда, и нас учи да поменаваме умрелите си близки, а и всички отвека починали православни християни, както на св. Литургия, така и в частните си молитви.

Св. Серафим Саровски така поменавал покойниците в своята килия: „Упокой, Господи, душите на починалите Твои раби – нашите праотци, отци и братя, които тук лежат (имената), и покойните православни християни по цял свят! Дай им, Господи, Царство небесно и участие в Твоя безконечен и блажен живот, и прости им, Господи, всяко волно и неволно съгрешение[21]!”

И ние можем да използваме тази молитвичка, когато поменаваме своите покойници в молитвеното си правило.

Като особено важна дата в памет на покойниците се отбелязва четиридесетият ден от смъртта им. Защо този ден е толкова тачен? Какво става тогава? – По учението на светата Църква, тогава се решава задгробната участ на покойниците. Ние трябва да знаем това, за да участваме със съзнателни молитви и благодеяния в облекчаване вечната съдба на милите ни починали близки.

За значението на четиридесетия ден говори особено внушително следният случай из живота и дейността на знаменития Оптински старец отец Амвросий: съпругът на една негова духовна дъщеря бил на смъртно легло. Като узнал това, отец Амвросий писал на жената да увещае мъжа си да се изповяда и причасти. Тя сторила това. Над него било извършено и св. тайнство Елеосвещение и така той си заминал от земния живот. В предсмъртните си мъки той рекъл тихо на жена си: ”Монахът дойде!”

Като научил за тази смърт, отец Амвросий написал на опечалената жена, останала сама с дъщеря си, следното писмо: ”Мир вам и Божието благословение да бъде с вас! А на покойника – Царство небесно! Той боледува дълго и много се мъчи в болестта си. А за търпеливото понасяне на болестта се дава милост и прошка на греховете. Вие сега осиротяхте. Но казано е: Сам Бог е Баща на сираците и Застъпник за вдовиците. Силен е Господ да ви закриля и да промисля всячески за вас, да ви дарува и служба, и препитание. Като призовавам над вас Божия мир и благословение, оставам с искрено доброжелателство, многогрешният иеросхимонах Амвросий“.

За четиридесетия ден на мъжа си тази жена заминала за Оптинската обител, понеже била много предана на отец Амвросий. В навечерието на четиридесетия ден, преди вечерната служба, тя отишла при стареца с цел да изпроси от него той да се помоли за покойника. Пред килията на стареца, както всякога, имало много народ. Навалицата и водените кръстосани разговори така объркали жената, че тя в суматохата като че

съвсем забравила защо била дошла. Старецът излязъл неочаквано при народа, обърнал се към жената и я погледнал уплашено и строго.

– Ах, страшно! – казал той. – Настъпва произнасяне на присъдата! Иди по-скоро да се помолиш в църква! И аз ще се помоля за него!

Жената добре разбрала за какво ѝ говори прозорливият старец и много се изплашила както от думите му, така и от израза на лицето му.

В църквата тя се молила през време на вечернята и поръчала след завършване на вечерното богослужение литургия с панихида на следния ден.

Сутринта, след Божествената служба, тя отишла при отец Амвросий. Старецът я посрещнал със светнало лице. Радостна усмивка греела в очите му. Преди тя да успее да му се поклони в нозете, той я ударил приветливо три пъти по главата и ѝ рекъл:

– В Царството Небесно е! В Царството Небесно е! В Царството Небесно е!

Тя чувствала, че нему са открити тайните на задгробния свят. Цялото му лице сияело от небесна радост. Тази радост се преляла и в нейната душа[22]“

Чудни мисли за това, с какви чувства трябва да се молим за покойните си близки, срещаме у големия съвременен праведник отец Иоан Кронщадски. ”Когато застанеш на молитва за упокояване душата на някого – пише той, – помоли се за нея като за своята собствена душа, с най-жива вяра, с най-искрено чувство, за да се помолят и за твоята душа с такова искрено чувство, когато ти умреш. С каквато мярка мерите, с такава ще ви се отмери. Представяй си в това време безкрайната благодат на Пострадалия и Възкръсналия за нас и Го умолявай. Говори така: ”Господи Иисусе, Ти си рекъл с пречистите Свои уста: ”Дойдете при Мене всички отрудени и обременени, и Аз ще ви успокоя” (Матей 11:28) Ето този раб (или рабиня) по пътя на смъртта дойде при Тебе, измъчен от борбата със страстите, със света и с дявола. Упокой го в място светло, в място злачно, в място тихо, дето пребъдват всички праведници[23]”.

Нека да запомним тази чудна молитвичка и да я повтаряме!

6.Злоупотреби с молитвите за ближните. Ние видяхме, че когато се молим за себе си, не трябва да си изпросваме земни блага, греховни удоволствия и разни суетни неща. Това трябва да бъде наше правило и при молитвата ни за ближните. С волята на Бога трябва да бъдат съобразявани всички наши молитви. Както за нас, така и за ближните ни не е полезно да искаме нещо противно на Божията воля. Това трябва да знаем, за да не злоупотребяваме с молитвите за ближните. Ако от човеколюбие се молим за ближните си с неугодни Богу молитви, може и на тях да навредим, и на себе си да напакостим.

В древност живял някой си каменар Евлогий, прекрасен християнин. Всичко, което припечелвал, той разделял с бедните. Видял го един монах, учудил се на подвига му и

взел да се моли на Бога: „Господи, дай богатство на Евлогий! Той е щедър и добър с бедните. Ще знае, как да употреби парите”. За да покаже всичката неразумност на тази молитва, Бог я изпълнил. Евлогий намерил голямо съкровище, скрито в земята, веднага заминал за Цариград, купил си богат дворец, станал знатен човек и заживял разкошно. Той забравил и бедните, и Бога, и собственото си спасение. Като видял до какво падение Евлогий бил доведен чрез издигането си в живота, монахът се разкалял за безразсъдната си молитва и горещо почнал да умолява Бога да отнеме богатството от Евлогий и да му върне предишния скромен и добродетелен живот. Бог чул молбата. Буря се разразила над съдбата на Евлогий. Императорът започнал да го преследва. Евлогий избягал от Цариград, за да спаси живота си и се върнал към стария си занаят каменарството. С честен труд той продължил да изкарва прехраната си, като се каел горещо за отклоняването си от Божиите пътища във време на своето земно благополучие. Бедняците отново станали любими негови приятели. Той пак започнал да разделя ежедневно трапезата си с тях и така спасявал душата си[24].

Като имаме предвид подобни случаи, ние не бива да си позволяваме да измолваме за близките си нищо, което е противно на Божия Промисъл и несполучливо за душата. Голяма разсъдителност е нужна, за да не се огрешаваме пред Бога чрез неправилни молитви за онези, които извикват у нас милост и състрадание със своята бедност, болести и разни други страдания.

Ние сме твърде плътски и затова в молитвите си се молим предимно за земни неща. А духовно издигнатите християни знаят превъзходството на духовните блага над земните и затова преди всичко тях изпросват и за себе си, и за любимите си близки. Една високо издигната християнка, като виждала, че дъщеря ѝ не върви по правия път, така се молела: „Господи, дай ѝ скърби, за да се смири и да не погине! Нека пострада, но да Те познае! Ако е нужно, прати ѝ даже болест, за да се сепне и да се обърне към Тебе!“

Разбира се, това не значи, че ние трябва да се насърчим от такъв висок вид молитва и, злоупотребявайки, да почнем да се молим за злото на другите. Духовно мъдрата майка, ръководена от любов, измолвала за дъщеря си временни беди, за да я избавят те от вечните злини: ако ние, чужди на тази майчина любов и грижа, желаем временни злини на ближните си, водени от недобри чувства към тях, тогава ние сами чрез такава престъпна молитва си навличаме вечни злини. Ще приключим тази глава с разглеждане на най-грешния вид молитва:

7. Молитва да отмъсти Бог на личните ни врагове. На някои ще се стори невероятно, че може да съществува и такъв чудовищен вид „молитва“ – молитва за подхранване най-зли чувства в душата, молитва за отмъщение, молитва за изсипване нещастия върху главите на личните врагове, молитва за „благославяне“ на нашата злоба, молитва за изпросване успех в пъкленото дело на жестоката саморазправа. Колкото и да изглежда невероятно, но такива молитви съществуват, както съществуват и проклетия,

произнасяни в името Божие. Много хора в гнева си кълнат враговете си и пожелават най-големи нещастия да ги постигнат. Едни казват: „Бог да ги убие!“, други – „Да им изсъхнат ръцете!“, трети – „Дано даде Господ добро да не видят!“, четвърти – „Сакати да ходят!“, пети – „Да ослепеят!“ и прочее. И това говорят вярващи хора, които знаят, че ни е заповядано не само сами да не кълнем, но и когато сме злословени, да благославяме онези, които ни проклинат (Матей 5:44).

Под влияние на дявола грешният човек може да стигне до най-невероятни извращения и злоупотреби с вярата си. Той може да превърне молитвата си от средство за доближаване до Бога в средство за отдалечаване от Него; от средство за измолване на милост и прошка – в средство за привличане на Божия справедлив гняв; от средство за растеж в смирение, търпение и кротост – в средство за развихряне в сърцето на най-пъклена злоба и мъст! Такъв човек разговаря уж молитвено с Бога, но сътрудничи всъщност с дявола.

Св. Иоан Златоуст, свидетел на такива престъпни молитви в своето време, така ги описва: ”Мнозина падат по лицето си, удрят си челото по земята, проливат горещи сълзи, въздишат дълбоко и показват голяма ревност, но употребяват всичката тази разпаленост и усърдие против собственото си спасение. Те молят Бога не за своите грехове..., но всичката ревност в себе си възбуждат против враговете си. Те правят същото каквото онзи, който наостря меча си, ала го употребява не против неприятелите, но с него поражавя себе си[25]“. Всичката молитвена ревност на такива омрачени и крайно неразумни християни е посветена на дявола и бива разгаряна от него. Някои оскърбяват Бога със своята небрежност към молитвата, а тези осуetyават своето спасение с неразумната си молитва! Те се молят на Бога така (по думите на св. Иоан Златоуст): ”Отмъсти за мене на моите врагове! Покажи ми, че и за мене има Бог[26]!“ О, безумна молитва! Не тогава ще узнаят, че и за нас има Бог, когато отмъщаваме, проявяваме злоба и престъпваме Божиите заповеди, а когато сме смирени, тихи, кротки. Такива иска Бог да бъдем, като казва: „Тъй да светне пред човеците светлината ви, та да видят добрите ви дела и да прославят Небесния ваш Отец“ (Матей 5:16).

”Не разбираш ли – пита св. Иоан Златоуст, – че да се молиш Богу за злото на своите врагове, значи да оскърбяваш Бога? Ще кажеш: как оскърбявам Бога. Ето как! Той Сам е казал: „Молете се за враговете си!“ и е установил този Божествен закон (Матей 5:44). А сега ти искаш от Законодателя да наруши собствените Си закони; ти Го молиш да влезе в противоречие със Себе Си. Този, Който ти е забранил да се молиш за злото на враговете си, ти умоляваш да те чуе тъкмо тогава, когато се молиш зло да постигне враговете ти! Това не е молитва, а оскърбление на Законодателя[27]”.

В други свои проповеди, говорейки за същото, св. Иоан Златоуст казва с възмущение: ”Що правиш, човече! Идваш да умилостивяваш Бога, а пък просиш зло за другия! Ако ти не прощаваш, и на теб няма да се прости. А ти не само не прощаваш, но още и Бога

молиш да не прости! Ако не се прощава на оня, който сам не прощава, как ще се прости на този, който и Господа моли да не прощава!... Ти би трябвало да постъпиш обратно – да се молиш за враговете си, за да можеш с дръзновение да се молиш и за себе си. Ако ти се молиш за тях, то, макар и нищо да не кажеш за собствените си грехове, ти всичко си изпълнил[28]”. ”Спомни си – говори Бог – какво съм заповядал – да прощаваш. А ти Ме умоляваш да бъда твой съучастник в нарушаването на Моите наредби. Не си ли помисляш как се радва и смее дяволът, когато слуша такава молитва[29]!”

Посочвайки безумието на подобен род молитви, св. Григорий Нисийски казва за оскърбения, който жадува да отмъсти на оскърбителя си, а и Бога призовава на помощ в това нечестиво дело: ”Такъв говори на Бога: Порази го! – и с това като че ли казва: Моята страст нека стане, Господи, и Твоя! Моята злоба нека зарази и Тебе[30]!”

Но може ли да съществува по-богохулно поведение от това, да умоляваш Небесния Законодател, запрещаващ греха, да почне да ти помага във вършенето на греха! Не ти ли стига, че ти си поробен от дявола, та искаш още и Бог да почне да върши волята на дявола! Помисли си какво кощунствено безумие желаш! Ако има молитви, които са не благословение, а тежък грях (Псалом 108:7), това са най-вече злобните молитви, насочени против враговете.

Христос дойде да унищожи враждата (Ефесяни 2:15). Не могат да бъдат Христови последователи онези, които поддържат враждата. Затова, искаме ли Бог да чуе молитвите ни и да ни спаси, нека убием в сърцата си всяко враждебно чувство!

*Из книгата Нашата молитва от архимандрит Серафим (Алексиев), С., 1993. Същият текст е възпроизведен тук на основание чл. 24, ал. 1, т. 5 от Закона за авторското право и сродните му права.

[1]. Св. Йоаннъ Златоустъ, Толкованіе на пророку Исаію, гл. XXXIII (Творенія, т. IV, кн. 1, с. 183).

[2]. „Лествица“, степенъ 28, § 36, с. 399.

[3]. Житія святыхъ, месяцъ Іулій, с. 212-214.

[4]. Древній Патерикъ, изд. 3-е, Москва, 1900, с. 240.

[5]. Протоиерей Іоаннъ Сергіевъ (Кронштадтскій), Моя жизнь во Христе, т. I, с. 83-85.

[6]. Св. Тихонъ Задонскій, Объ истинномъ христіанстве, ч. II, статья 3, гл. 9 (Творенія, т. II, Москва, 1899, с. 328).

[7]. Моя жизнь во Христе, т. II, с. 138-139.

- [8]. Св. Іоаннъ Златоустъ, О любви, беседа I (Творенія, т. XII, кн. 2, с. 483).
- [9]. Православный молитвослов, изд. Московской Патриархии, Москва, 1970, с. 16.
- [10]. Св. Димитрій митрополитъ Ростовскій, Слово историческое в неделю Ваий (Сочиненія, ч. II, Москва, 1805).
- [11]. Св. Іоаннъ Златоустъ, Толкованіе на I посланіе къ Тимофею, беседа VI (Творенія, т. XI, кн. 2, с. 662-663).
- [12]. Древній Патерикъ, гл. 16, О степени зла, § 18, Москва, 1990, с. 809.
- [13]. Св. Іоаннъ Златоустъ, Беседы на посланіе къ Римлянамъ, беседа 22 (Творенія, т. IX, кн. 2, Спб, 1903, с. 773).
- [14]. Св. Іоаннъ Златоустъ, пак там.
- [15]. Древній Патерикъ, посоченото място, с. 308.
- [16]. Жизнеописанія отечественныхъ подвижниковъ благочестія 18 и 19 вековъ, ноябрь, Москва, 1910, с. 487.
- [17]. Виж вестник „Мир“, 9 август 1927, д-р Петков, На предсмъртното легло на поета.
- [18]. Н. Левитскій, Житіе преподобнаго Серафима Саровскаго, с. 435.
- [19]. Св. Іоаннъ Златоустъ, Толкованіе на посланіе къ филиппійцамъ, беседа 3 (Творенія, т. XI, кн. 2, с. 248).
- [20]. Св. Ефрем Сирин, Псалтир, София, 1960, с. 57.
- [21]. Н. Левитскій, Житіе преподобнаго Серафима Саровскаго, с. 643-644.
- [22]. Жизнеописаніе въ Бозе почившаго Оптинскаго старца іеросхимонаха Амвросія, ч. II, Москва, 1900, с. 55-56.
- [23]. Протоиерей Іоаннъ Сергіевъ (Кронштадтскій), Богопознаніе и самопознаніе..., с. 113-114.
- [24]. По „Училище благочестія“, гл. I, изд. 16-е, Спб, 1893, с. 33-35.
- [25]. Св. Іоаннъ Златоустъ, Беседа о томъ, что не должно разглашать греховъ братій (Творенія, т. III, кн. 1, с. 373-374).
- [26]. Пак там, с. 374.
- [27]. Пак там.
- [28]. Св. Іоаннъ Златоустъ, О молитве, слово II (Творенія, т. XII, кн. 2, с. 495-496).
- [29]. Пак там, с. 496.

[30]. Св. Григорій Ниссійскій, О молитве, слово 1-е (Творенія, ч. I, Москва, 1861, с. 391).

Глава 11

БЕСОВСКИ ПРЕПЯТСТВИЯ ЗА МОЛИТВАТА

Като говорим за молитвата и за нейното благодатно влияние над човешката душа, трябва да споменем по-подробно и за бесовските препятствия при извършване на молитвения подвиг. Това са препятствия, които ние, обикновените християни, поради нашата духовна нечувствителност обикновено не отчитаме като дяволски. Но св. отци, тези благодатни борци на духовното поле, много ясно са усещали скритите действия на тъмните сили – за наша полза, та като ги знаем, да се стараем да ги преодоляваме.

Нищо не раздражнява бесовете така, както искрената молитва, защото тя изтръгва човека от тяхното гибелно влияние и го съединява с Бога. Само това вече е достатъчно, за да ни обясни защо бесовете толкова се стремят да ни пречат в молитвата.

Многообразни са техните лукавства! – Те предразполагат към леност и неохота за молитва. Те тайно нашепват да пропускаме от време навреме, заради едно или друго удоволствие, молитвеното си правило, което всеки християнин е длъжен ежедневно и неотклонно да извършва. Те често ни внушават при действителна умора или обективни пречки, при неразположение и заетост с някои маловажни работи, да не се молим. Те причиняват понякога даже внезапни заболявания, само и само да осуетят молитвения ни разговор с Бога.

Св. Иоан Лествичник, като е знаел за тези дяволски козни, е казал така: ”Който върши някаква работа и продължава да се занимава с нея, когато настъпи часът за молитва (например часът за отиване на св. Литургия – в ск. м.), той бива поругаван от демоните. Защото тези крадци това и целят – чрез прекарване времето в занятия да похищават у нас часовете за молитва[1]”.

Християнинът трябва да има предвид хитрините на демоните, ако иска да не изостава назад в молитвения си подвиг. Като усети, че зад леността му, зад неохотата му, зад умората му или зад чувството му на болнавост и неразположение се таят враговете на нашето спасение, той трябва бързо да скочи, подобно на човек, издебнат от зъл неприятел, и да се заеме тъкмо с това, от което иска да го отклони дяволът. Като надмогне леността си и се помоли от все сърце, той сам ще види как и умората му изчезва, как и за справянето му с други работи има време, как и неразположението, и болките му, докато е траела молитвата, са преминали.

В древните сказания се повествува за един подвижник следното: веднъж, когато настъпило времето за извършване на молитвеното правило, той почувствал как внезапно го обхванала силна треска. Признаците били несъмнени – пристъп на жар и хладни тръпки. Мислел, че главата му ще се пръсне. Тогава си рекъл: „Аз се разболях. Един път все ще се мре. Но нека преди да умра, да стана и да си кажа молитвите”. С тези мисли той се насиллил да се вдигне от леглото си и да извърши полагащото се молитвено правило. Когато го завършил, за негово учудване, треската била вече преминала...! Тогава той разбрал козните на дявола и се зарекъл да не се поддава никога на коварните му внушения[2].

Обикновено дяволско оръжие против молитвения подвиг са разните мисли, въртящи се в главата ни през време на нашето молене. ”Дяволът е лукав – говори св. Иоан Златоуст. – Той знае, че във време на молитва ние достигаем големи успехи и затова идва при нас тъкмо в това време. Често ние си лежим в леглото без всякакви грижи и за нищо не мислим. А щом застанем на молитва, веднага ни нападат безбройни мисли. Дяволът се е потрудил за тях, за да ни лиши от плодовете на молитвата[3].”

И св. Василий Велики изказва подобни разсъждения. Според него, несъсредоточеността през време на молитва – при най-мирно настроение от наша страна – е често пъти последица не от нашето лично нерадение, а дело на дявола, който като стрели праща срещу нас разни небогоугодни представи. Какво трябва да прави християнинът, когато усети, че не той сам се разпуска във време на молитва, а някаква тъмна сила му натрапва разни спомени и срамни мисли? – Той трябва с голяма духовна напрегнатост и духовно внимание да отблъсква нападащите го изкушения и да бъде подобен на борец, който успява да избегне удара на врага не иначе, а само със зорко наблюдаване и следене на движенията му и с бързи решителни противоудари.

”Ако във време на самите молитви врагът почне да внушава нечисти мечтания, нека душата не престава да се моли – съветва св. Василий – и нека не счита за свои собствени порождения тези лукави навявания на врага, тези фантазии на неизчерпаемия в козните чародей. Като разсъди, че появата на грешните мисли се случва с нас поради наглостта на изобретателя на лукавството, нека душата още по-усилено се смирява пред Бога и Го умолява да разруши лукавата преграда, издигната от въртящите се в паметта неприлични мисли. Ако пък това насилие на мислите продължава, поради безочието на воюващия с нас, то и в такъв случай душата не бива да стига до отчаяние, нито да оставя по средата молитвения подвиг, но да пребъдва търпеливо в молитвата дотогава, докато Бог види нашата твърдост и ни озари с благодатта на Духа, която ще прогони противника, ще очисти и изпълни ума ни с Божествена светлина и ще даде на мисълта ни сила да служи Богу радостно сред безбурна тишина[4]”.

Тук е мястото да изясним един много важен въпрос – въпроса за хулните мисли, които нападат обикновено по време на молитва, и то най-често благочестиви християни.

Според единодушното убеждение на светите отци, хулните мисли, идващи внезапно, са дело на завистниците-демони. Тези врагове не могат да търпят усърдното общение на хората с Бога. Като се опитват да прекратят молитвата и не успяват да постигнат това, те отправят като стрели към някои хора безсрамни хулни мисли, та да смутят, объркат и доведат до униние и отчаяние ревнителите на молитвения подвиг. Страдащи от такива хулни мисли се оплакват, че не могат и да погледнат към иконите, без да понижат ума им най-богопротивни представи. Същото те преживяват и при докосване до разни светини. И понеже тези нападения често им се случват, те се отчайват в спасението си и се смятат достойни за ада. Ала те не знаят, че с тях си играят демоните, опитващи се да ги подхлъзнат. Тези злоумишленици понякога постигат целта си да отклонят от молитвата, особено когато имат работа с неукрепнали в духовния живот и с неосведомени по този въпрос люде. Такива неопитни души, като не познават коварствата на бесовете и като обръщат внимание на нападащите ги хулни мисли, престават да се молят, считайки, че тези мисли са техни собствени, че те сами вършат непростимия грях на хула против Светия Дух, че Бог ги е изоставил и че за тях няма вече спасение. А като изоставят молитвата, те тъкмо с това доставят радост на бесовете.

За утешение и духовна подкрепа на всички страдащи от подобен род бесовски нападения св. Димитрий Ростовски е събрал много светоотечески материали в своето назидателно съчинение "Врачевство духовное" и ни предлага там следните спасителни разсъждения:

Поради незнание нападаните от хулни мисли се считат за най-окаяни измежду всички хора и за окончателно погинали. Ако те си даваха ясно сметка, че хулните мисли извиращат не от техните сърца, а им се пращат отвън, те не биха се отчайвали така скоро в спасението си, а напротив, благодушно биха търпели сполетялото ги необичайно изкушение, виждайки в него дяволска хитрост и злоба. "Няма никакъв грях в злите мисли – пише св. Димитрий Ростовски, – когато волята и разума на човека не са съгласни с тях, а ги ненавиждат[5]". Грях е охотното задържане на лошите мисли в сърцето, съгласяването с тях, доброволното беседване с тях, услаждането от тях. Щом всичко това липсва, човек не е виновен. Св. Марк Подвижник мъдро пояснява: „Злата мисъл за отхвърлящите я е признак на любов към Бога, а не на грях. Защото не нападението на мисълта е грях, но дружеската беседа на ума с нея[6]”. aserafim1 Човек трябва да прави разлика между мисъл и съизволение. "Когато помислим нещо, това още не значи, че сме съгласни с него – анализира разсъдливо св. Димитрий Ростовски. – Съизволение има тогава, когато ние обичаме злите мисли, услаждаме се от тях, желаем ги усърдно и ги размножаваме в ума си. Ако обаче ние ги ненавиждаме, не ги желаем, а пък те сами ни идват в ума, макар че ние се отвърщваме от тях, тогава това е сигурен признак, че ние не сме съгласни с тях, и тогава няма защо да се смущаваме в своята съвест. Напротив – да знаем, че толкова по-голяма награда ще получим от Бога, колкото по-силно те ни угнетяват, а ние търпим, без да сме съгласни с тях[7]". Чрез

нападенията на хулните мисли, стига решително да ги отхвърляме, ние постигаме даже по-голяма близост до Господа. Една Божия угодница, обичаща безкрайно Спасителя, дълго била смущавана от хулни представи и скверни мисли. При тези натрапчиви изкушения тя се топяла от мъка и безутешно се молела, докато най-сетне ѝ се явил Христос и пропъдил от нея невидимите бесове. Тогава тя извикала към Господа: ”Где беше досега, о, сладчайший мой Иисусе?” – Той отговорил: ”Бях в Твоето сърце”. Крайно изненадана, тя възрази: ”Как е възможно това, когато моето сърце бе изпълнено със скверни мисли?” – Господ ѝ отговорил: ”По това ще познаеш, че бях в твоето сърце, понеже ти не изпитваше никаква любов към нечистите мисли, но усилено се стараваше да се избавиш от тях. А като не бе в състояние да постигнеш това, дълбоко скърбеше и с това Ми направи място в твоето сърце[8]“. Утешената праведница заплакала от радост...

Нападнатите от хулни мисли са неволни мъченици, изтезавани от дявола. Те не само не съизволяват на бесовските помисли, не само не се услаждат от тях, но ужасени тръпнат от страх, окайват се и дълбоко страдат, че с тях се случва такова нещо. С това те сами доказват, че хулните мисли не са техни собствени.

”Ако някой седи вързан сред богохулници, слуша срамните им думи против Бога, Пресвета Богородица и светците, и би искал да избяга, за да не чува, но не може, понеже е вързан, а и ушите си не може да запуши (поради същата причина), би ли имал някакъв грях от това, че без да иска, слуша хулните думи? – Не само не би имал грях, но и голяма награда би получил от Бога, защото с мъка в душата си е слушал богохулствата[9]”. В подобно положение изпаднал и праведният Лот в средата на своите беззаконни съграждани-содомци За него св. апостол Петър пише, че Бог го избавил от гибел, „защото този праведник, като живееше между тях, всекидневно измъчваше праведната си душа поради беззаконните дела, които гледаше и слушаше” (2 Петр. 2:7-8).

Така и нападеният от хулни мисли заслужава не порицание, а похвала, защото не се съгласява с бесовете. Неговата скръб доказва любовта му към Бога. При тази своя скръб той трябва да се утеши с думите на Господа: „С него съм в скърби” (Псалом 90:15) и да не се отчайва. Щом не е съгласен с нашепванията на врага и тъгува, че може да огорчи Бога, с тази тъкмо своя „скръб по Бога” (2 Коринтяни 7:10) той отваря място за Господа в сърцето си! За това съпротивление на хулните мисли го очаква не наказание, а славен венец.

Интересно е да си припомним следната мисъл на светите отци: хулните мисли не нападат тънещите в смъртни грехове люде и отпусналите се в безгрижие за спасението си души. Бесовете не се занимават с тях, понеже и без това ги държат чрез тежките им грехове във властта си. От хулни мисли страдат обикновено богобоязливи човечи, които чрез покаяние, молитвени подвизи и вършене дела на любов искат да умилостивят Бога и да спасят душите си, но които поради някоя човешка слабост –

възгордяване, осъждане на ближните, озлобление против враговете и прочее – са дали повод на бесовете да ги нападат.

Правилно е да не се плашим от хулните мисли, а да ги презираме и да ги оставяме без внимание, считайки ги за чужди, неотнасящи се до нас. В борбата с тях нека шепнем в себе си: „Не съм съгласен с вас!“ или, обръщайки се към изпращащия ги демон, нека казваме: ”Махни се от мене, сатана! Да се изсипе върху твоята глава твоята хула! Аз нямам нищо общо с нея!“

Не бива човек да се заема да се бори активно с хулните мисли, нито да се спира върху тях, нито да ги разглежда и анализира. Напротив – трябва да ги презира и отминава с пълно пренебрежение подобно на пътник който не обръща внимание на лаещи по него псета. Те лаят, но ако не бъдат дразнени, скоро млъкват, без да навредят. Според блажени Августин, и дяволът може само да лае, но не и да хапе. Той ухапва само онези, които му обръщат внимание[10].

Вървиш ли срещу вятъра, който вдига прах, притвори си очите и те няма да се запрашат. Така можеш да осигуриш вървежа си напред. Явят ли се в съзнанието ти хулни мисли по време на молитва, кажи си: „Не съм съгласен с тях. Те са дяволски, а не мои!“ Затвори вътрешните си очи за богохулните мисли и ти не ще пострадаш от тях. Така без смущение продължи духовния си път и се моли смирено Богу. Дяволът гледа чрез хулните мисли да те отклони тъкмо от молитвата! Ако ти се уплашиш от страх там, дето няма страх (Псалом 13:5), ще зарадваш дявола. Не му ли пък обръщаш внимание, ще го посрамиш и ще удържиш над него победа.

Хулните мисли са понякога много нагли, не отстъпват и настойчиво мъчат човека. Случи ли се това с тебе, постъпи според съвета на светите отци: не предприемай борба срещу тях за сметка на молитвата си, защото с отклоняването си от беседването с Бога и със спиране вниманието си върху хулните мисли ти ще зарадваш бесовете, които тъкмо това целят – да скъсат връзка- та ти с Бога. По думите на св. Иоан Лествичник, онзи, който така иска да се бори с хулните мисли, прилича на човек, желаещ да хване мълнията с ръцете си. Хулните мисли са като светкавиците: блесват в съзнанието и изчезват. Къде ще гониш бесовете! Все едно да гониш вятъра[11]! Най-бързо ще се избавиш от хулните мисли, като твърдо осъзнаеш, че те не са твои, а бесовски и ги презреш като такива. А за да не се връщат те пак при тебе, светите отци съветват да се самоукоряваш пред Бога, да се смиряваш, никого да не осъждаш и с нищо да не се гордееш. Трябва още и да се молиш Бог да премахне това изкушение и да те избави от хулния бяс. Не последва ли резултат, търпи с кротост и благодарност нападението на демоните, като помниш, че то ти е допуснато не от Божия гняв, а от Божия благ Промисъл за тебе, който иска да те направи твърд в изкушенията, силен против бесовете, търпелив в бедите и дълбоко смирен в сърцето.

Нека помним, че за хулните мисли не ние ще отговаряме на съдния ден, а сатаната, който ги праща. Не бива да униваме, нито да изпадаме в отчаяние, защото от

отчаянието до пълната гибел има само една крачка. Тази страшна крачка дяволът иска да ни накара да направим. Но ние не бива да се хващаме на неговите уловки!

Мнозина са загубвали равновесието си, понеже са изпадали в паника от хулните мисли. Поради духовно невежество те са преставали да се молят, тъй като тъкмо по време на молитва, според уверенията им, ги нападали хулните представи. Някои пък християни са се отказвали от св. Причастие по същата причина. Трети са преставали да ходят на църква, за да не се огрешават повече. Четвърти са чезнели от печал или изсъхвали от непосилен пост, без да получат облекчение. Грешката на всички тях се състои в това, че те не виждат в тези изкушения хитростите на бесовете, а всичко приписват на себе си. Добре постъпва онзи, който не се отчайва, мъжествено преодолява вътрешното си смущение и решава да отиде с хулните си мисли при изповедника. Без да ги възпроизвежда, но обвинявайки се в тях, той намира облекчение и избавление.

Един монах бил угнетяван от подобни мисли в продължение на цели двадесет години. Всичкото това време той изнурявал плътта си с пост и бдение, за да се освободи от тях, но нямал никакъв успех. Накрая отишъл при един велик и свят старец. И понеже се срамувал от тежките си хулни мисли, написал ги на хартийка, подал на стареца листчето и сам паднал на очи пред нозете му, като не смеел да погледне към светеца. Последният прочел написаното, усмихнал се благодушно и като повдигнал от земята брата, рекъл му: „Чедо, положи ръката си на моята шия!“ Когато монахът направил това, великият старец добавил: „Нека бъдат на моята глава тези твои хулни мисли, които ти считаш за грехове! Всъщност те не са нищо! Затова повече не се смущавай от тях! Не се бой и не ги смятай за грехове, защото те са бесовска измама, която смущава неосведомените!“ Монахът почувствал, че хулните мисли веднага го оставили[12].

Неизчерпаеми са демоните в своите хитрини. Хулните мисли са само едно от средствата, с които те си служат, за да отклоняват вярващите от спасителна беседа с Бога. Дето не намират благоприятна почва за насаждане на хулни мисли, те си служат с други способности. Ще разгледаме тук някои от тях, понеже те също представляват съществени препятствия за молитвата.

Дето е възможно, демоните разпалват сатанинска гордост в душите на своите жертви и чрез нея ги отчуждават от всякаква молитва. Те им внушават своето лъжливо учение – че човек няма нужда от Бога, че той сам е господар на живота си, че той е творец на своята съдба, че той сам може да си изкове по-добро бъдеще, че е унижение за него да се смирява, да пада на колене, да умолява, да плаче, да хленчи, да се съкрушава... Всичко това човекът трябва да надмогне, за да стане достоен за своята горда „чест“. Един от разпространителите на тези разбирания беше нещастният Ницше. Той бе дързък богоборец, мечтаеше за някакъв ”сврѣхчовек“ и каза богохулни думи от името на своя „сврѣхчовек“: „Как може да има Бог и този Бог да не съм аз!“ Обладан от гордост, Ницше обяви война на Бога и свърши жалкия си живот в лудницата.

Надменният човек не може да се моли. Дори и да рече да побеседва с Бога в молитва, той ще почне да се хвали, както това стори прословутият евангелски фарисей, които казваше: „Боже, благодаря Ти, че не съм като другите човеци – грабители, неправедници, прелюбодейци, или като тоя мигар; постя два пъти на седмицата, давам десятък от всичко, що придобивам“ (Лука 18:11-12). Каква полза за душата от такава високомерна молитва! Безумие е да се хвалиш пред Онзи, Който те вижда в твоята окаяна греховност, за която те прави сляп греховността ти. Бог е дал на човека и живот, и здраве, и способности, и всички добри постижения. Рече ли Бог да отнеме даровете Си, човек остава в своето жалко нищожество! Ала обладаните от бесове горделивци са главозамаяни. Те не виждат тази проста истина – че са напълно зависещи от Бога и продължават да се кичат със ”свършенствата” си, и то пред Кого? – Пред Всесвършения! Но „Оня, Който живее на небесата, ще им се надсмее, Господ ще ги поругае” (Исаия 2:4). Ако пък рече в гнева Си да ги накаже, горко им!

За никой вид грешници не е казано в Библията, че Бог ги счита за Свои противници, освен за горделивците. Бог е любов и във великата Си благодост е снизходителен към каещите се грешници. Само горделивците Той не може да търпи. По отношение на тях е казано: ”Бог се противи на горделиви” (Иаков 4:6; Притчи 3:34). До такава отхвърляне на горделивците от Бога дяволът иска да доведе жертвите си. Затова ги кара да се възгордяват и да отричат молитвата като свършено излишна и уж унижителна за човешкото достойнство.

За човека все пак всякога е открита възможността да скъса с дявола и да се покае пред Бога. И горделивецът може да осъзнае греховността си, и всеки грешник изобщо може да почне да жадува за молитвено общуване със Създателя. От това, естествено, дяволът бива недоволен. Какво прави тогава той? – Много просто – сменя тактиката си и започва да атакува обръщания се към Бога с противоположни стрели – със стрелите на най-пакостното привидно ”смирение”. Той започва да внушава на каещите се, че при греховността си те не са достойни да застанат на молитва, че няма да имат полза от нея и че затова е по-добре да не се молят.

Страшно хитри са демоните! Те надъхват хората с гордост, която ги прави нетърпеливи, свадливи, зловни, отмъстителни, богоборци; те ги вкарват във всички най-големи грехове, а след като ги огрешат до гуша, те, същите демони, им внушават привидно ”смирение“, като им нашепват: ”Вие сте много грешни. Нямайте вече дръзновение да се молите! Недостойни сте да застанете на молитва! Бог няма да ви чуе!” По такъв начин, ако успеят в лукавството си, демоните задържат при себе си онези, които са склонни да се покаят, и ги подчиняват отново на своята тъмна власт. Ние трябва да помним, че Бог е любов и че е готов всичко да прости на онзи които покайно се връща към Него, в Бащиния дом, подобно на блудния син (Лука 15). Но за да се върнем в Бащиния дом, ние трябва да излезем от властта на демоните и да не слушаеме техните тъмни нашепвания! Иначе, останем ли при тях, ще се въртим вечно в

зловещия омагьосан кръг на безнадеждното: от грях към отчаяние, от отчаяние – към нови грехове, и така – до гибелната ни смърт!

Бог ни зове към обратно движение – от покаяние към молитва, от молитва – към надежда за спасение. Колкото и недостоен, грешникът трябва да прегърне смирената молитва. Той трябва да си каже: ”Вярно е, че съм грешен! Но Иисус Христос дойде да спаси грешните. Аз съм недостоен. Ала щом Сам Бог зове чрез Своя Единороден Син недостойните към покаяние, ще застана и аз на молитва и ще се покая!” – Така се обезсилват козните на врага.

Колкото и големи да са нашите грехове, трябва да помним, че има за нас спасение! Тъкмо за това е дадено покаянието. Тъкмо за това служи и молитвата. Който успее да излезе от отчаянието, посрамва бесовете и удържа победа.

Забележителен случай в подкрепа на нашите разсъждения е разказан в „Отечника“ на епископ Игнатий Брянчанинов. Един монах от Александрийския манастир Енат извършил тежък грях. След това съвестта започнала силно да го изобличава и той изпаднал в преголяма скръб. За да го погубят окончателно, бесовете започнали да му внушават помисли, с които да го доведат до пълно отчаяние. Но той, като изкусен и опитен подвижник виждайки, че скръбта го побеждава, се мъчел да укрепва сърцето си с упование на Божията милост и си говорел: „Вярвам, че Бог е безкрайно щедър и милостив. Той ще яви Своята благост и над мен, грешния.” Като си казвал така, бесовете му се явили видимо и започнали да му възразяват: ”Откъде знаеш ти, че Бог ще прояви към теб милост?” А монахът им отговорил: ”Кои сте вие? И ваша работа ли е да съдите дали съм съгрешил? Вие сте синове на геената и на мрака и за вас е отредена вечна гибел. Ако Бог е милостив и благ, вие какво искате от мен?” След тези думи бесовете, посрамени, отстъпили от брата без никакъв успех. А той, уповавайки се на Божията милост, принесъл покаяние и с Божията помощ се спасил[13].

Поучителното тук е, че падналият монах веднага станал и не се поддавал на отчаянието. Той не преставал да се моли с неизменна и твърда надежда, вярвайки, че Бог ще му прости щом се кае от все сърце и не повтаря своя грях. С това той потвърдил светата истина, че Бог ни наказва не за греховете ни, а за нашето упорстване в тях, породено от неразкаяност, безгрижие или отчаяние. У Бога има безбрежна милост. Той може да прости всеки грях. Но ако грешникът не се опомня и не желае да се кае, то как тогава Бог ще му прости?

Схимонах Василий, учител на приснопаметния старец отец Паисий Величковски, така наставлява: Всеки грешник може да се спаси чрез покаяние, вяра и молитва, даже и най-немощният, даже и онзи, който робува на страстите си и се огъва пред всяко вражеско нападение, даже и най-слабият, който ежедневно нарушава Божиите заповеди, но ежедневно коленичи пред Бога в сърдечна молитва, самоосъжда се, води борба със себе си, кае се и в такава бран пребъдва до края на живота си, като пада и

става, като бива побеждаван и побеждава, и като проси ден и нощ да бъде защитен от злоумишленията на своя враг – дявола[14]“.

Какво изразяват думите: ”Господи, помилуй!“ , ако не твърдото упование на вярващата душа, че Бог може да прости всеки грях и да помилва всеки каещ се грешник! Тези думи значат: Господи, смили се над мене, грешния и окаяния! Тази най-кратка молитвичка, съставена само от две думи, унищожавя всички планове на дявола, щом човек от сърце я произнася. Бог е дал изобщо молитвата като най-достъпно средство за спасение. Непрестъпният в Своето величие Творец Сам желае хората да пристъпват към Него. Никой човек, като грешен, не е достоен за Него. Ако Бог не бе благоволил в любовта Си да вика грешниците към Себе Си и ако Той не бе им дал възможността на покаянието, никой от смъртните не би могъл, особено след съгрешаване, да влезе в молитвено общение с Него. Но Сам Той говори така: „И Ме призови в скръбен ден! Аз ще те избавя“ (Псалом 49:15). „Аз Сам изглаждам твоите престъпления... и греховете ти не ще спомена... Говори в молитва, за да се оправдаеш“ (Исаия 43:25-26). „Да бъдат греховете ви и като багрено – като сняг ще избеля; да бъдат червени и като пурпур – като вълна ще избеля“ (Исаия 1:18). „Ще излича като мъгла твоите беззакония и твоите грехове – като облак. Обърни се към Мене в молитва, защото Аз те изкупих“ (Исаия 44:22).

Щом е така, бива ли да слушаме демоните, които ни внушават чувството за недостойнство? Та Бог тъкмо недостойните вика при Себе Си! Той предлага спасение на грешниците! Нали Спасителят за това дойде – ”да подири и спаси погиналото” (Лука 19:10). Затова Той често повтаряше: ”Здравите нямат нужда от лекар, а болните” (Марк 2:17). ”Не съм дошъл да призова пра ведници, а грешници към покаяние” (Матей 9:13). Ако дяволът, лъжецът, казва: ”Вие сте недостойни! Не се чолете!“, а Христос, Истината, зове тъкмо недостойните при Себе Си, за да им прости греховете и да ги възстанови в предишното им достойнство, кого ще слушаме?! Не е ли явно, че трябва да слушаме Христа, а не дявола! Христос ни подканва, макар и недостойни, да Му се молим! Как можем да пренебрегваме такава велика милост! Като Му изплачем мъката си, като Му изповядаме греховете си и като Му изложим съкрушено болките си Той ще ни покаже Своите Голготски рани, ще ни приласкае и ще ни утеши така: ”За вас, недостойните, Аз пролях Кръвта Си! Нима ще ви отхвърля когато вие за Мене проливате сълзите си?! Вярвайте в Моята любов, и Аз ще ви излекувам!“

У св. Тихон Задонски срещаме следните трогателни думи, с които Христос призовава към Себе Си грешната душа:

”Защо, човече, Ме остави?

Защо се отвърна от Мене, Който те обичам.

Защо се присъедини към Моя враг?

Спомни си, че Аз за тебе слязох от небето.

Спомни си, че Аз за тебе се облякох в плът.

Спомни си, че Аз за тебе се смирих!

Спомни си, че Аз за тебе понесох злословие, оскърбления, поругание, безчестие, рани, заплюване, плесници, насмешки!

Спомни си, че Аз за тебе бях причислен към престъпници!

Спомни си, че Аз за тебе умрях с позорна смърт!

Аз слязох от небето, за да изведа тебе на небето.

Обеднях, за да обогатя тебе!

Приех рани, за да излекувам тебе!

Умоях, за да оживотворя тебе!

Ти съгреши, а Аз взех върху Себе Си твоя грях!

Ти си виновният, а Аз приех наказанието.

Ти си длъжникът, а Аз платих дълга!

Към това Ме подтикна Моята любов. Аз не можех да търпя ти да страдаш в такава злочестина!

Тази ли Моя любов ти сега пренебрегваш?

Вместо Мене обичаш греха!

Вместо на Мене слугуваш на страстите си.

Но какво намери в Мене, което да те отблъсква.

Защо не искаш да дойдеш при Мене?

Блаженство ли искаш? - Всяко блаженство е у Мене!

Благородство ли искаш? – Кой е по-благороден от Сина на Бога и на св. Дева Мария?

Издигане ли искаш? – Що е по-високо от Царя на небесата?

Богатство ли искаш? – У Мене е всичкото богатство!

Премъдрост ли искаш? – Аз съм Божията Премъдрост!

Другарство ли искаш? – Кой е по-любвеобилен от Мене, Който душата Си положих за всички!

Помощ ли търсиш? – Кой ще ти помогне освен Мене!

Лекар ли търсиш? – Кой ще те излекува освен Мене.

Утеха в скръбта ли търсиш? – Кой ще те утеши освен Мене?

Покой ли търсиш? — В Мене ще намериш покой за душата си!

Мир ли търсиш? – Аз съм Мирът на душата!

Живот ли искаш? – У Мене е изворът на живота!

Светлина ли търсиш? – Аз съм Светлината на света!

Истина ли търсиш? – Аз съм Истината!

Път ли търсиш? – Аз съм Пътят!

Водач към небето ли желаеш? – Аз съм верният Водач!

Защо не искаш да дойдеш при Мене?

Не смееш да пристъпиш ли? – Но към кого друго достъпът е тъй лесен!

Или се опасяваш да просиш? – Ала на кого от ония които с вяра просят, Аз съм отказал!

Грехове ли не те допускат? – Но Аз умрях за грешниците!

Или преголямото множество твои беззакония те смущават? – Но Моето милосърдие е по-голямо!

„Дойдете при Мене всички отрудени и обременени и Аз ще ви успокоя!” (Матей 11:28[15]). (Предадено с малки съкращения – в ск. м.).

Най-великото, най-трогателното в нашата вяра е откровението на Божията любов, която безкрайно жали каещите се грешници. Тази всеопрощаваща любов и днес зове всички ни. Тя се дава срещу едничкото условие – да се покаем от сърце! Това покаяние трябва да бъде дълбоко, искрено, разтърсващо! То изисква да не скриваме греховете си като Каин, за да не останат те с отровата си в нас, а да ги изповядаме като Давид, за да ни се простят. Само искрено покаяните се възстановяват връзката си с Бога. Само те могат да се молят искрено и благодатно, защото чувстват блаженството на Божията прошка, според словата на Псалмопевица: ”Блажен е оня, комуто беззаконията са простени и чиито грехове са покрити!” (Псалом 31:1). Най-добри уроци на покаяние ни дават митарят, който чрез смирена и покаянна молитва от недостоеен стана достоен; и блудният син, който заради покаяното си завръщане при баща си бе приет с голяма любов в отеческия дом! Той се готвеше, като недостоеен за милост, да стане наемник, прост работник, слуга, роб, а бе приет като син и му бе върнато предишното достойнство!

Св. Иоан Златоуст не само опровергава дяволската лъжа, че грешниците като недостойни не бива да се обръщат с молитва към Бога, но отива още по-далеч, като внушава тъкмо на грешниците най-много да се молят, непрестанно да умоляват Небето, неотстъпно да викат към Бога за милост и пощада; при това да не падат в униние поради туй, че веднага не биват чути, а да се надяват на Божията блага мъдрост, която чрез такова забавяне ги подготвя за по-голямо благодеение! Златоустият проповедник развива мисълта, че Бог много обича каещите се, че собствените молитвени вопли на грешниците са на Бога по-приятни, отколкото ходатайствата на праведните за тях. Всичко това той прекрасно излага в следните благодатни разсъждения:

”Ти си недостоеен? – Стани достоен чрез неотстъпността (в молитвата). А че действително и недостойният може да стане достоен посредством усърдната молитва, че Бог много по-скоро проявява милост тогава, когато ние сами Го призоваваме, отколкото когато други Го молят за нас и че Той често забавя подаянието Си не за да ни въведе в затруднение и отпрати празни, а за да се покаже Виновник на по-големи блага за нас – тези три истини аз ще се опитам да ви обясня...

Една хананейка се приближила до Христос с молба да се смили Той над нейната бесновата дъщеря. Тя викала с голяма сила и казвала: ”Помилуй ме, Господи, Сине Давидов! Дъщеря ми зле се мъчи от бяс” (Матей 15:22). Това била жена от друг народ, чуждоземка, непринадлежаща към юдейското общество, считана не за друго, а за псе! Тя била недостойна да получи про- симото. “Не е добре – казал Господ - да се вземе хлябът от чедата и да се хвърли на псетата“ (стих 26). Но ето че и тя, чрез своята неотстъпност, станала достойна. И Той не само я издигнал нея, наречена псе, до благородството на чедата, но и я отпратил с много похвали, като казал: ”О, жено, голяма е твоята вяра! Нека ти бъде по желанието ти!” (стих 28). Щом Христос казва: ”голяма е твоята вяра“, ти не търси друго доказателство за душевното величие на тази жена. Виждаш ли как недостойната станала достойна чрез неотстъпността си?

Искаш ли да знаеш и това, че ние скланяме към милост Господа повече, когато сами се обръщаме към Него, отколкото когато се обръщаме чрез други? – Когато тя викала, учениците се приближили и казали: ”Отпрати я, защото вика подире ни!” А Христос им отговаря: „Аз съм пратен само при загубените овци от дома Израилев“ (стих 24). А когато тя сама се приближила, продължавайки да вика и да казва: ”Да, Господи, ала и псетата ядат от трохите, що падат от трапезата на господарите им” (стих 27), Той ѝ дал Своята благодат с думите: ”Нека ти бъде по желанието ти!” (стих 28). Виждаш ли как Той на просбата на учениците отказал, а когато тя сама попросила с гореща молба, изпълнил просбата ѝ!...

Също така в началото на прощението ѝ Той нищо не ѝ отговарял; а след като тя и веднъж, и два пъти, и три пъти пристъпвала, Той ѝ дарувал благодатта Си, чрез която развръзка Той и нас убеждава, че ако отсрочвал подаянието Си, правел това не за да

отблъсне жената, но за да покаже на всички ни търпението ѝ. Ако Той беше отсрочвал, за да я отблъсне, не би я възнаградил в края. А понеже искал да покаже на всички нейните духовни качества, Той мълчал. Ако я беше удовлетворил веднага още в началото, ние не бихме узнали твърдостта на тази жена. ”Отпрати я – казват учениците, – защото вика подире ни”. А Христос като че ли им отговаря: „Вие слушате гласа ѝ, а аз зная мислите ѝ. Аз знам какво ще каже тя и не желая да оставя незабелязано съкровището, скрито в нейните мисли, но чакам и мълча, за да го разкрия и явя пред всички”...

И така, като знаем вече всичко това, нека не се съмняваме, че чрез неотстъпността на душата си ще можем и ние да станем достойни за онова, което просим... Ако с тази увереност, със сърце скръбно и горещо и с крепко намерение пристъпваме към Бога, то, макар и да сме псета, макар и да сме извършили нещо ужасно, и ние ще се очистим от своите собствени грехове и ще получим такова дръзновение, че ще бъдем в състояние да ходатайстваме и за други, тъй както и тази хананейка не само получила дръзновение и много похвали, но успяла и дъщеря си да избави от непоносимото мъчение (на беснованието[16])”.

”Грешникът не трябва да изоставя молитвата си поради своите грехове – пише св. Тихон Задонски. – Ако мислиш, че сега си недостоен да пристъпиш с молитва към Бога, кога ще бъдеш достоен?... Кога ще се осветиш, оправдаеш и с какво? Откъде е нашата святост и праведност? Христос оправдава! Кой е праведен пред Бога? Всички съгрешиха и са лишени от Божиата слава (Римляни 3:23). ...Коя е била жената, която плакала при Христовите нозе? – Блудница, грешница! Отхвърлил ли я Христос? – Съвсем не! Напротив, тя чула Неговия сладък глас: прощават ѝ се многото грехове... Твоята вяра те спаси; иди си с миром” (Лука 7:47-50). Твоето недостойнство не може с нищо да ти навреди. Едно се иска от тебе – да оставиш своите похоти и да пристъпиш с покаяние към Небесния Отец. ”Дето пък се умножи грехът, благодатта се яви в голямо изобилие” (Римляни 5:20). Каквото е най-малката капчица пред океана, това са твоите грехове в сравнение с непостижимата Христова благодат[17]”.

Св. Иоан Златоуст мъдро съветва: ”Затуй не говори: аз съм грешен, нямам дръзновение, не смея да се моля”. Който не мисли, че има дръзновение, тъкмо той има дръзновение: а който мисли, че има дръзновение, той е изгубил дръзновението, подобно на фарисея. Който счита себе си за отхвърлен и презрян, той особено ще бъде чут, подобно на митаря. Погледни колко примери имаш за това: хананейката, митаря, разбойника на кръста. Ако всеки от тях бе казал: аз съм грешник, срамувам се и затова не трябва да пристъпвам с молба, не би получил нищо. Но понеже всеки от тях не гледал на множеството свои грехове, а на богатството на Божието човеколюбие, то добивал дръзновение, получавал смелост и бидейки грешник, просел неща, надвишаващи достойнството му; и всеки достигал това, което желаел. Нека помним всичко това и го следваме! Нека се молим непрестанно, с бодрост, с дръзновение, с благи надежди, с голямо усърдие и ще получим непременно всичко, което е полезно,

понеже Подателят е човеколюбив и не толкова ние желаем да получим, колкото Той желае да дарява[18]”.

Понеже бесовете всячески пречат на молитвата, трябва да помним като общо правило, че и ние трябва да им пречим, като им се противим неотстъпно и не се съгласяваме с онова, което те ни внушават. И както бесовете често прибягват до противоположни стратегии, така и ние трябва да им противопоставяме нашите противоположни стратегии.

В ”Отечник” се разказва удивителен случай. Някой си монах бил научен от един мъдър старец на благодатна, истинска покаяна молитва. Той се затворил в килията си, за да оплаква греховете си и да измолва Божията милост. Като паднал по очи на земята, цели три дни и три нощи той горчиво плакал пред Господа, въздишал, каел се от сърце и се съкрушавал. По едно време демоните тайно започнали да го изкушават, като чрез помислите му внушавали гордост: ”Ти се издигна високо в духовно отношение! Ти стана велик!” Монахът усетил, че това са дяволски козни и веднага се противопоставил на изкушението, като смирено обърнал духовните си очи към своите минали грехове и си казал: ”Ето тук, пред моя взор, са всички грехове, които съм извършил”. След това обаче демоните му внушили противоположна мисъл – че той дълбоко е потъпкал Божиите заповеди, поради което за него няма спасение. Като видял, че това го тика към отчаяние, монахът взел да си говори сам: ”Ще се постарая да изпълня моето недостойно покаяние пред Бога и вярвам, че Той ще ми окаже милост”. Когато той по такъв начин побеждавал противоположните помисли, внушавани от лукавите духове, бесовете не издържали, явили му се и открито му рекли: „Ти ни доведе до безизходност”. – ”С какво?” - попитал монахът. Бесовете му отговорили: ”Когато ние те превъзнасяме, ти прибягваш към смирението. А когато ние ти внушаваме нашето ”смирение”, тогава ти се издигаш[19]”.

Поуката? — Противопоставяй се винаги на демонските внушения с духовна разсъдителност, не изпълнявай тяхната воля и ще се спасиш! Водят ли те тези хитри врагове към себепревъзнасяне, бързай да се смириш, като си спомниш своите грехове! А напомнят ли ти те за твоите грехове с цел да те отчаят и отчуждят от молитвата, ”смирят” ли те дяволски, побързай да се хванеш за котвата на надеждата и няма да се удавиш във вълните на отчаянието! Сам Христос е нашата надежда (1 Тимотей 1:1). На Него да се уповаваме!

Да не се учудваме, че и гордите бесове понякога говорят за ”смирение”. Епископ Игнатий Брянчанинов прекрасно пояснява: ”И демоните имат свое ”смирение“. Такова ”смирение” сатаната изисквал от Богочовека, като Му обещавал да Го възнагради за това ”смирение” със земни почести и блага. Дяволът възвел Господа на висока планина, показал Му всички царства на вселената в един миг време и Му рекъл: ”На Тебе ще дам властта над всички тия царства и славата им, понеже тя е на мене предадена, и аз я давам комуто искам; ако, прочее, ми се поклониш, всичко ще бъде

Твое” (Лука 4:5-7). Точно така мъчителите упреждали св. мъченици в гордост, изисквали от тях ”смирение”, което трябвало да се изрази в съгласяване да се поклонят на идолите и да се отрекат от Христа, и обещавали за такова ”смирение” да ги възнаградят с обилни земни блага. Точно такава ”смирение” изисква светът, който действа съгласно началата и духа на княза на този свят. Той (светът) обича това ”смирение”, прославя го и го обсипва със своите суетни награди. Светът ненавижда Христовото смирение, а Божиите светци толкова ненавиждали бесовското ”смирение”, че приемали всички мъки, лишения и бедствия, само и само да не се подчинят на такова „смирение”. Те предпочитали насилствената и ругателна смърт пред бесовското ”смирение”. Защото това ”смирение” е отричане от Бога (к. м.). ”Смирението”, проповядвано от плътската мъдрост, лицемерието и фалшивата святост, е бесовско ”смирение“. Дяволът внушава на водещите монашески живот своето ”смирение”, за да ги въведе чрез него в униние, в разпуснатост, в отчаяние. Това трябва да знаят съвременните монаси: то ще ги научи да различават дяволското ”смирение” от Христовото смирение..., което съсредоточава надеждата на човека върху Христа и е чуждо на отчаянието. То никога не се явява в светски блясък и успех, но винаги пребъдва под знака на Христовия Кръст и е ненавиждано, гонено, тъпкано от видимите и невидимите представители на света[20]”.

Накрая трябва да споменем и друго едно съвсем особено бесовско препятствие за истинската, спасителна молитва. То не прилича на гореспоменатите, защото те пречеа на молитвата, а това, за което ще говорим тук, я поощрява. Как? – ще се учуди не един. – Възможно ли е бесовете да поощряват молитвата? – Да, възможно е! Те я поощряват, когато виждат, че чрез нея могат още повече да отдалечат от Бога. Такава е, както видяхме, молитвата на горделивите и на изпадналите в бесовска прелест. Такава е, ще добавим тук, и молитвата на много хора, отпаднали от Православната църква и затънали в ерес и сектантство. Те се молят въодушевено, енергично, с много чувство и обвиняват православните, че четели само формално наготово дадени молитви и че се молели вяло и без чувство.

На съответното място ние разгледахме въпроса за ролята на чувството в молитвата и казахме, че моленето без чувство действително е голям недостатък, защото не довежда до истинско общение с Бога. Но там също споменахме и това, че не всяко чувство е угодно Богу. – Сантименталните чувства убиват истинското подвижническо, покаяно, трезво устройство. Екзалтациите пък водят направо към бесовска прелест, измамно насочвайки душевните възможности на човека в ущърб на духовното му издигане.

Еретиците, отпаднали от Църквата, смятат, че като се молят с екзалтирани чувства, принасят служба Богу (Иоан 16:2). Всъщност те са в плен на бесовете. Последните ръководят молитвата им. Те ги въодушевяват, като им внушават, че богоугодно се молят ”с дух и с истина” (Иоан 4:23), че тяхната молитва е чиста и съвършена. С Дух и с истина те не могат да се молят по две причини: 1) понеже те са отпаднали от истината, ревностно пазена в православието, и 2) понеже са обладани не от Светия

Дух, а от лош дух, превърнал сърцата им в свърталища на разни скрити страсти, с които те никак не мислят да се борят, защото нито ги виждат, нито ги съзнават. Тези техни страсти не се проявяват навън, поради което се получава повърхносното впечатление, че съвсем ги няма. А всъщност те са там, дремят като змии, скрити в тъмна хралупа. Само като бръкнеш в тази хралупа, те ще си покажат главите и даже ще почнат да хапят.

Дяволът нарочно не изкушава жертвите си – еретици и сектанти – чрез техните страсти, а ги оставя на мира. Нещо повече, той ги облича в дрехата на целомъдрието, скромността и праведността, разпалва ги към усърдна молитва, за да създава чрез всичко това впечатлението, че те са уж съвършени християни, та да може и други да бъдат привлечани към тяхното пагубно лъжеверие. А то е много заразително, защото, в противовес на православието, представя спасението като твърде лесно дело – само се покай пред Бога насаме (няма защо да правиш изповед пред свещеник!) и Бог всичко ще ти прости! Ти вече си спасен! Няма нужда от лични усилия, всичко върши благодатта! А че трябва борба до кръв с греха (Евреи 12:4), че трябва подвиг, труд, пот, безжалостно противене на собствените страсти, че трябва непрестанно насилване на себе си за изпълняване на Божиите спасителни заповеди и при изпълнението им – дълбоко смирение, за което се дава Божията благодат, че трябва бдителност до края на живота и постоянно чувство, че си най-грешен между грешните (1 Тимотей 1:15) – всичко това е напълно пренебрегнато у сектантите. От него при тях няма и помен!

Дяволът старателно заличава в тяхното съзнание всички тези истини, за да ги държи в плен на гордостта и самомнението. С лъжливата вяра, че те са вече спасени, той ги въвлеча в страшно фарисейско самодоволство, от което те добиват смелост да осъждат всички други, които не споделят техните сектантски убеждения и не се молят като тях. Като се считат съвършени, те се противят на апостолския съвет: ”Не мислете за себе си високо, а носете се смирено; недейте се има за мъдри!” (Римляни 12:16). Като иват лесно до молитвен екстаз, те все повече затъват в дяволските примки на заблудата. За техните неправилни молитви могат да се отнесат пророческите думи, казани от името на Господа: “Когато викнат към Мене, няма да ги чуя! (Иеремия 11:11). Като споделят възгледа, че спасението е дело само на Божията благодат и на вярата, без лично участие на човека с дела, те изпадат в противоречие със св. апостол Павел, който съветва: „Със страх и трепет вършете вашето спасение” (Филипяни 2:12), а противоречат и на св. апостол Иаков, който казва, ”че човек се оправдава с дела, а не само с вяра” (Иаков 2:24). Според тях наследяването на вечното блаженство е нещо много лесно. Само повярвай, и ти си приет от Бога! А св. апостол Петър казва обратното: ”Ако праведникът едвам се спасява, нечестивецът и грешникът де ще се яви?” (1 Петр. 4:18). За да покаже, че не е достатъчна само вяра без дела, св. апостол Иаков пише: ”И бесовете вярват и треперят” (Иаков 2:19). Дяволът представя на сектантите спасението като нещо много леко, за да ги отклони от подвизите на вярата и от изпълнението на заповедите, водещи към спасение.

Тук ни идва на ум случката с една вярваща жена, попаднала на Запад в един римокатолически манастир. Монахините я посрещнали много добре и когато си тръгвала, те ѝ кимали любезно с думите: ”Довиждане в рая!”... Как може човек да си въобрази, че раят още сега му е осигурен. Истинският християнин живее наистина с надеждата за рая, но се чувства крайно недостоеен за него, поради което се кае цял живот. Самоувереността му е абсолютно чужда, защото тъкмо тя може да го изключи от рая.

В житията на светците четем за великия египетски подвижник и ангелоподобен човек авва Агатон следното: той бил много добродетелен монах и се стремил да живее по Божията воля. Когато приближила раздялата му с този свят, той лежал три дни с отворени очи, гледайки нагоре. Братята около него го запитали: ”Отче, какво гледаш?” Той им казал: ”Стоя пред Христовия съд”. Те пак го запитали: ”Нима и ти се боиш от Съда?” Преподобният отговорил: ”Според силите си, старая се да изпълнявам Божиите заповеди. Но аз съм човек. Как мога да знам дали са угодни на Бога моите дела?” Братята му рекли: ”Не се ли надяваш на добрите дела, които си вършил, за да угодиш на Бога?” Светецът отговорил: ”Не се надявам, защото един е Божият съд, а друг е човешкият!” И като рекъл това, мирно починал[21].

С подобно смирение и чувство за недостойнство посрещнал смъртта друг голям Божи угодник – св. Сисой Велики, също египетски пустиножител. Той достигнал такава праведност, че вършел чудеса и възкресявал мъртви. И въпреки това всякога считал себе си за крайно грешен. Когато бил на умиране, наобиколили го монаси и забелязали, че лицето му греело като ясен ден. Той прошепнал: ”Ето, авва Антоний дойде!” Като помълчал известно време, рекъл: ”Ето, сонмът от пророци дойде!” И лицето му още повече просияло. Той промълвил: ”Ето, апостолите се явиха!” И двойно повече светнало лицето му. Той взел да беседва с невидимите гости. „С кого говориш?” – запитали го братята. Той отговорил: ”Ето, ангели дойдоха да ме вземат, но аз им се моля да ме оставят още малко, за да се покая!” Учудени, братята рекли: ”Отче, ти нямаш нужда от покаяние”. А светецът им отговорил: ”Истина ви казвам, не знам дали съм поставил даже начало на моето покаяние!” А всички братя го познавали като съвършен човек. Да, той бил действително съвършен, понеже имал съвършено смирение, за което Бог дава съвършена благодат (срв. Иаков 4:6). При последните му думи лицето му станало ослепително светло като слънце (Матей 13:43), така че всички присъстващи изпаднали в трепет. Най-сетне Сам Господ се явил и казал: ”Донесете Ми избрания съсъд от пустинята!” И светецът предал Богу духа си. В този миг блеснала мълния и цялата килия се изпълнила с дивно благоухание[22].

Има два вида човеци: едни – праведници, които смятат себе си за грешни, и други – грешници, които считат себе си за праведни. Праведниците, колкото повече вършат Божиите заповеди, толкова повече се смиряват и искрено се смятат за най-недостойни. Та ако не биха се смирявали, те не биха били святи, тъй като биха потъпкали първата Божия заповед, която задължава човека към смирение (Матей 5:3). А грешниците,

колкото повече се отдалечават от Божиите заповеди и колкото повече ги потъпкват, толкова повече се възгордяват и се считат за прави. Бесовете нямат нищо против молитвите на горделивите и самодоволни човеци, защото под външната форма на беседване с Бога последните угаждат на злия сатана.

На Петдесетница св. апостоли приели обещания им от Христос Свети Дух и започнали да говорят на разни езици. А невярващите евреи, които всякога са се противели на Светия Дух (Деяния апостолски 7:51), взели да им се присмиват и да казват: ”Със сладко вино са се напили!“ (Деяния апостолски 2:13). Това те твърдели не от себе си, а подучвани от лукавия дух – дявола. Той осмивал апостолите, че са се напили и в нетрезво състояние говорили на различни езици! Днес същият дявол дава на своите жертви – еретици и сектанти – нетрезви молитви, опиянява ги със сладкото вино на заблудата, увлича ги в гордост и самомнение и имитира по този начин благодатната Петдесетница, като я превръща в пародия! Така също анти- христът, когато дойде, ще подражава външно на Христа, но няма да има нищо общо с Него, а напротив – ще отдалечава хората от Него.

Нека се пазим от иноверската зараза, в която действа началникът на мрака, преобразяващ се в ангел на светлината (2 Коринтяни 11:14). Да крепнем в православната си вяра чрез православна, трезва и благодатна молитва, ”за да не вземе сатаната преднина над нас: защото не са ни неизвестни неговите замисли” (2 Коринтяни 2:11).

*Из книгата Нашата молитва от архимандрит Серафим (Алексиев), С., 1993. Същият текст е възпроизведен тук на основание чл. 24, ал. 1, т. 5 от Закона за авторското право и сродните му права.

[1]. ”Лествица“, степен 28, § 35, с. 398-399.

[2]. Епископъ Игнатій Брянчанинов, Отечникъ, с. 367.

[3]. Св. Іоаннъ Златоустъ, О молитве, слово II (Творенія, т. XII, кн. 2, с. 487)

[4]. Св. Василій Великій, Подвижническіе уставы подвижающимъ въ общежитіи и въ отшельничестве, гл. 17: Сколькими способами возникаютъ въ душе лукавыя помыслы? (Творенія, т. II, Спб, 1911, с. 508-509).

[5]. Св. Димитрій Ростовскій, Врачевство духовное (Творенія на русскомъ языке, ч. I, с. 91).

[6]. Св. Маркъ Подвижникъ, Наставленія о духовной жизни II, 5 (Добролюбіе, т. I, Спб, 1877, с. 426).

[7]. Св. Димитрій Ростовскій, Врачевство духовное, с. 91-92.

[8]. Пак там, с. 98-99.

[9]. Пак там, с. 98.

[10]. Цит. по св. Димитрій Ростовскій, пос. съч., с. 95.

[11]. ”Лествица“, степень 23, § 11, с. 265.

[12]. Пак там, степень 23, § 16, с. 266-267.

[13]. Епископъ Игнатій Брянчаниновъ, Отечникъ, ч. II, § 32, с. 419.

[14]. „Умное делание. О молитве Иисусовой“, с. 208.

[15]. Св. Тихонъ Задонскій, Христосъ грешную душу к Себе призываетъ (Творенія, т. I, изд. 6-е, Москва, 1898, с. 218-219).

[16]. Св. Иоаннъ Златоустъ, Беседа противъ техъ, которые злоупотребляютъ апостольскимъ изречениемъ: „Аще виною, аще истиною, Христосъ проповедаемъ есть“ (Филипп. 1:18), и о смиреніи (Творенія, т. III, кн. 1, с. 328-330).

[17]. Св. Тихонъ Задонскій, Плоть и духъ, гл. 34: Молитва (Творенія, т. I, изд. 6-е, Москва, 1898, с. 191).

[18]. Св. Иоаннъ Златоустъ, Беседа о томъ, что никому не должно отчаяваться (Творенія, т. III, кн. 1, с. 383-384).

[19]. Епископъ Игнатій Брянчаниновъ, Отечникъ, с. 511.

[20]. Пак там, с. 511-512.

[21]. Житія святыхъ, месяц Мартъ, день 2, Москва, 1898, с. 58.

[22]. Житія святыхъ, месяц Іулій, день 6, Москва, 1898, с. 103-107.

Глава 12

ПЛОДОВЕТЕ НА ИСТИНСКАТА МОЛИТВА

Архимандрит Серафим АлексиевКръстен веднъж в името на Св. Троица, всеки истински вярващ става по благодат обител на Светия Дух и по дълг – Божи служител. Това прекрасно изразява св. апостол Петър, като пише на повярвалите в Христа: ”Съграждайте от себе си духовен дом, свято свещенство, за да принесете духовни жертви” (1 Петр. 2:5). Свещенослужители на Живия Бог и тайноизвършители в тесния смисъл на думата са само пастирите. Но в широк смисъл на думата всеки християнин трябва да бъде Божи служител, тоест Божи угодник, и като такъв да принася Богу духовни жертви в храма на сърцето си. Така разбира общото ”свещенство” и св.

апостол Павел, като пише: ”Моля ви, братя, да представите телата си в жертва жива, свята и благоугодна Богу, и това ще бъде вашето духовно богослужение” (Римляни 12:1). ”Вие сте храм Божий, и Духът Божий живее във вас” (1 Коринтяни 3:16). Духовните жертви пък, които трябва да принасяме в сърцето си, са постоянните и благоговейни молитви.

Като подхваща тези високи мисли на първовърховните Христови апостоли, св. Ефрем Сирийн съветва всеки повярвал така: „Бъди храм и свещеник на Бога! Служи Богу в твоя храм, както Той за тебе е станал и Иерей, и Жертва – Агнец на заклане. Така и ти бъди за Него и храм, и свещеник, и жертва. И понеже твоят дух е храм, не допускай в него никаква нечистота[1]!“

Християнинът е длъжен постоянно да бди над душата си и да не се осквернява от никакъв грях. Не е нужно за него да бъде непрестанно в църква, за да се моли. Като носи храма Божи в себе си, той може и трябва често да излиза мислено от суетния шум на ежедневието в тишината на молитвеното уединение и да затваря ума в скришната стаичка на сърцето си (срв. Матей 6:6) за благоговееен разговор с Бога. И неговата молитва ще бъде чута от Духа Божи, Който живее в него.

Както църквата, това светилище Божие, дето Бог обича да обитава, не бива да се превръща от дом за молитва в разбойнически вертеп (Матей 21:13) и от място за духовно обогатяване – в място за земна търговия, така и душата, тази обител на Светия Дух, не бива да се превръща от кът Божи в търговски дом за позорно обменяне на небесните ценности срещу греховни земни облаги. Превърне ли се в такъв дом, тя ще стане същински разбойнически вертеп, тъмно обиталище на демони и котило на гибелни пороци. Такива са душите на онези християни, които живеят нехайно и пускат в душите си духовните разбойници – демоните, ограбващи душата от всичко свято. Онзи, който е отворил вратата на сърцето си за бесовете, трябва много да се съкрушава и кае и да престане да изпълнява техните пагубни внушения. Той трябва усърдно да се моли на Христа да дойде при него и с камшика на Своя праведен гняв да изгони от сърцето му насъбралите се там демони и всичко греховно и небогоугодно.

Когато сърцето се очисти, то пак може да стане храм на Светия Дух и да преживее чудесата на Богообщението, за което св. Ефрем Сирийн пише възхитителни неща: ”Дивно, непостижимо за горните Сили и неизказано за долните обитатели е това! Недостъпният за човешкия ум влиза в сърцето и обитава в него! Скритият от огнезрачните ангели се открива в сърцето. Земята не може да понесе Неговите стъпки, а чистото сърце Го носи в себе си! Небето е малко за Неговата длан, а сърцето е Негово жилище! Цялата твар не може да Го вмести в своите предели, но малкото сърце Го помества в себе си! Бог си избира мъничко местенце в човека за Свое жилище! И човекът става храм Божи, в които пребъдва Бог! Душата е Негов храм а сърцето – свят жертвеник, където се принасят хвалебни жертви и славословия! Свещеник пък става умът, който стои и свещенодейства там[2]”.

Непостижимо велики са плодовете на молитвата в такава душа, която се старае да бъде истински храм на Живия Бог!

1. Първият плод е очистиането на душата от грехове. Ние сме излезли непорочни като ангели от купела на Кръщението, но впоследствие се огрешаваме и постепенно се отдалечаваме от Бога. Покаяната молитва, особено при св. тайнство Изповед, пак ни доближав по Него. С помощта на сълзите, с помощта на покаяните въздишки, а най-вече с помощта на дълбокото вътрешно съкрушение за извършените грехове, човек може да умилостиви Бога и да измоли Той да възстанови загубената чистота на сърцето. Заради покаянието и самоукорението, заради самоунижението и самооплакването пред изповедника, заради потъпкването на гордостта, която ни е отделила от Бога и сближила с бесовете, заради смирението и съкрушението човек получава Божията благодат. Тя е, която очиства душата от грехове. Колкото сълзи и да проливаме, те няма да ни умият, ако не се смили Бог над нас и ако Сам не ни очисти!

Св. пророк Давид много плакал пред Бога за греховете си (Псалом 6:7; Псалом 101:10). Но той не се е надявал никак на сълзите си, а всичкото си упование възлагал на Божието милосърдие. Той се молел така: ”Помилуй ме, Боже, по голямата Си милост, и по многото Си щедрости изглади беззаконията ми!... Поръси ме с исоп, и ще бъда чист! Умий ме, и ще бъда по-бял от сняг!... Отвърни лицето Си от греховете ми и изглади всичките ми беззакония! Сърце чисто създай в мене, Боже, и правия дух обнови вътре в мене!... Върни ми радостта на Твоето спасение и с властния Дух ме утвърди!“ (Псалом 50:1-14).

Както се вижда от тези покаяни вопли, човекът само се кае, но истинският Възродител, Очистител и Спасител на човешката душа е Бог. Той е, Който умива, помилва, изглажда беззаконията и обновява душата! Той е Всесилният Създател и Възобновител на разрушения човешки храм. Единствен Той може да направи чудото – сторените грехове да изчезнат безследно и да станат като че не са сторени! А тъкмо това Той прави над искрено каещите се постоянно, всеки ден, всеки час и особено при св. тайнство Изповед.

Всяка покаяна молитва, казана искрено и от все сърце, умилостивява Бога, всяка покаяна сълза предизвиква Божията любов. При покаяние от наша страна Всемилолюбивият ни се притичва на помощ и ни примирява със Себе Си. Толкова велико нещо е прощаването на греховете, че псалмопевецът направо се удивлява на това благодатно явление и ублажава всеки, който го преживее (виж Псалом 31:1). Потресен от действеността на покаянието, той сам усърдно се ползва от него, ревностно се кае и получава прошка. След това, безкрайно признателен, той съчинява благодарствени псалми, в които говори на Господа: ”Аз Ти открих греха си и не скрих беззаконие си. Аз казах: ”Ще изповядам Господу моите престъпления”, и Ти сне от мене вината на греха ми” (Псалом 31:5). Тъй неговата покаяна тъга се превръща в

благодарствено ликуване (Псалом 29:12). Същото, което е ставало с него, може да стане и с нас, стига да се каем от сърце и да се молим с дълбоко съкрушение.

2. Друг важен плод на молитвата, особено ако тя се върши с постоянство и усърдие, е добиването на необикновено топло, благодатно чувство към Бога, Благодетеля на нашите души. Под влияние на покаяната молитва сърцето, доскоро надменно, се смаява пред Божието величие; доскоро самонадеяно, то получава съкрушение и умиление; доскоро дръзко, то се изпълва със страх Божи и започва да внимава над себе си, над всяка своя дума, поглед, жест и постъпка. Под влияние на тази промяна човек все по-съсредоточено се моли и все повече бива овладяван от благоговееен трепет, съкрушение и внимание.

Епископ Игнатий Брянчанинов пише: „Първоначалните плодове на молитвата се заключават във вниманието и умилението. Тези плодове се явяват преди всички други от всяка правилно извършвана молитва... От вниманието се ражда умилението, а от умилението се удвоява вниманието. Те доставят на молитвата дълбочина, оживотворявайки постепенно сърцето. Те отстраняват разсеяността и мечтателността[3]“.

Същото казва и епископ Теофан: ”Плодът на молитвата е съсредоточаване на вниманието в сърцето и топлота. Това е естествено действие. Всеки може да го достигне. Но за да върви успешно това занятие, трябва всеки път, когато се пристъпва към молитва, да се оставя всичко странично, да бъде сърцето свободно от абсолютно всичко земно, така че да не стърчи над вниманието нищо друго – ни лице, ни дело, ни вещ. В това време (на молитва – ск. м.) всичко това трябва да се прогони[4]”.

Такава съсредоточена, сърдечна и внимателна молитва, бидейки във възможностите на човека, може да му подготви почвата да стигне от началната и първа степен на молитвата до втората, висшата ѝ степен. Първата степен е по силите на човека. Всеки е в състояние чрез напрежение на волята си да се моли повече или по-малко съсредоточено, да се бори с немощите си и да съгрява сърцето си. Благодатта несъмнено и тук помага, без обаче да издава своето присъствие. ”Във втория период Божията благодат изявява осезателно своето присъствие и действие, като съединява ума със сърцето и дава възможност да се моли човек без мечтания, без разсейване, със сърдечен плач и топлота, при което греховните помисли загубват своята насилствена власт над ума[5]”. Тогава човек се освобождава от тежките вериги на земните привързаности и лети с неутолима жажда към горния свят, дето му се откриват дивни тайни и дето той намира онова, за което е копнеело сърцето му.

Св. Симеон Нови Богослов разказва за един млад човек, под чийто образ той вероятно описва сам себе си, който в кратко време се издигнал от първата до втората степен на молитвата. ”В Константинопол – пише той – живееше един двадесетгодишен юноша на име Георги. Той беше красавец, в походката му и маниерите му имаше нещо показно. Поради това някои, които гледаха само на външността, правеха за него разни

недобри предположения. Той се запозна с един монах, човек свят по живот, и като му разкри сърцето си, каза му, че силно жадува да спаси душата си. Праведният старец го поучи както трябва, определи му неголямо молитвено правило за изпълнение и му даде книгата на св. Марк Подвижник, дето се пише за духовния закон. Младежът взе тази книжка с такава любов и благоговение, като че му бе пратена от Самия Бог... Четеше я с голямо усърдие и внимание и като я прочете цялата, получи голяма полза от съдържащите се в нея мисли. Измежду всички тях три най-дълбоко се запечатаха в сърцето му: първата – ”Щом желаеш лекарство, ето го: грижи се твоята съвест да бъде чиста; каквото тя ти казва, това прави и ще имаш полза“ (глава 69). Втората – „Който очаква да получи благодатта на Светия Дух, преди да е изпълнил Божиите заповеди, прилича на роб, купен за пари, който очаква да му дадат свобода в същия момент, в който са го купили и още се разплащат за него” (Глава 64). Третата – ”Който се моли само с уста и няма още духовна разсъдителност, е подобен на слепеца, който викал: ”Сине Давидов, помилуй ме!“ (Марк 10:47-48). А получилият духовна разсъдителност прилича на онзи слепец, който, щом прогледнал и видял Господа, Го нарекъл не Син Давидов, а Го изповядал като Син Божи (Иоан 9:35-38) (глава 13-14).

Тези три мисли много се по нравиха на младежа и той повярва, че чрез пазене на съвестта си, както внушава първата мисъл, той ще получи изцеление на душевните си немощи; чрез изпълняване на заповедите (Божии), както учи втората мисъл, ще достигне до благодатта на Светия Дух; и чрез нея, както обещава третата мисъл, ще прогледне духовно и ще види неизказаната красота на Господа. Пламнал от любов към тази красота, макар още да не я беше видял, той силно жадува с надежда, че ще дойде ден да я види.

При това той нищо особено не вършеше освен туй, че всяка вечер без пропускане изпълняваше онова малко молитвено правило, което му беше определил старецът и никога не си лягаше да заспи, преди да го изпълни.

След време съвестта почна да му внушава: Направи още няколко поклона, прочети още някой друг псалом и казвай колкото можеш по-често: ”Господи, Исусе Христе, помилвай ме!” Той охотно послуша съвестта си. Каквото тя му внушаваше, той изпълняваше така, както че Сам Бог му заповядваше това. И нито веднъж не си легна в такова състояние, че съвестта да го укорява: защо не направи това или онова? Така той слушаше всякога съвестта си... А тя всеки ден прибавяше все повече и повече към обичайното му правило, така че не след много време вечерната му молитва доби размерите на голямо последование.

Денем той се намираще в дворците на един велможа защото му бе възложено да се грижи за всичко необходимо за хората, живеещи в него. А вечер се прибираще у дома си, дето никой не го знаеше с какво се занимава. Там той проливаше обилни сълзи от очите си, правеше много поклони, падаше по лице на земята..., четеше молитви към

Пресвета Богородица със сърдечна болка, с въздишки и сълзи. А като се обръщаше към Христа Господа, падаше пред Неговите пречисти нозе и Го умоляваше да се смили над Него, както някога над слепия, и да му даде да прогледне с духовните си очи. Понеже всяка вечер молитвата му се удължаваше, накрая той почна да прекарва в молитва до среднощ. През цялото време на молитвата той не си позволяваше ни леност, ни нерадение, нито отпускане на членовете на тялото си, нито обръщане очите си настрани или нагоре, за да погледне към нещо, но стоеше така неподвижно, като че беше някакъв стълб или безтелесно същество.

Веднъж, когато той стоеше по този начин на молитва и казваше повече вътрешно, отколкото с уста: ”Боже, бъди милостив към мене грешния!” – внезапно слезе отгоре над него пресветло Божествено сияние и изпълни цялото пространство. Тогава юношата забрави, че се намира в стаята си и че над него има покрив, защото във всички посоки той виждаше само светлина. Той не знаеше даже дали с нозете си стои на земята и за нищо светско не мислеше, но целият беше потънал в тази Божествена светлина и му се струваше, че той сам е станал светлина. Той забрави в този момент целия свят и се изпълни със сълзи и неизказана радост. После умът му се издигна към небето и там той видя друга светлина, още по-силна от онази, която беше около него. И за негово изумление, видя му се, че на края на онази светлина стои светият и равноангелен старец, който му беше дал заедно с онази негова заповед за молитвата и книжката на св. Марк Подвижник.

Когато видението свърши и младият човек дойде на себе си, той целият трептеше от радост и изумление и плачеше с умилни сълзи, а сърцето му бе изпълнено с голяма сладост. Накрая той легна да спи. Но веднага петел пропя и показа с това, че е минало полунощ. След малко удариха камбаните за църква. Юношата стана, за да прочете, според обичая си, последованието на утренията. Така той прекара съвсем без сън тази нощ – и на ум не му минаваше за сън[6]“.

Като описва този случай, св. Симеон Нови Богослов казва, че благочестивият юноша, живеещ сред света и изпълняващ длъжност домакин и домоуправител, нищо особено не вършел в духовния си живот: нито изнурително постел, нито спял на гола земя, нито носел власеница, нито живеел далеч от света, както правят монасите, а само с душата си се бил отделил от този свят и от греховните му порядки, скъсал с греховете си, каел се горещо за тях и с топла, сърдечна и проста вяра, с непоклатна надежда и с детска любов към Бога изпълнявал възложеното му малко молитвено правило, като се стараел в живота си да въплъти трите основоположни мисли от книгата на св. Марк Подвижник. Заради искреността му в молитвените занимания и за чистотата на съвестта му Бог благоволил да го издигне от първата на втората степен на молитвата, дето се вкува обилната благодат на Светия Дух. Последната с такава сила го осенила, че той се удостоил да види отвъдната светлина, която мнозина желаят да видят, но само малцина я съзерцават. С това повествование св. Симеон Нови Богослов иска да ни покаже, че човек може и в света, а не само в манастирско уединение, да

благодарява на Бога и да постига най-възвишени плодове на молитвата, стига само да има пълна вяра, дълбоко смирение и винаги искрено покаяние.

Тук трябва да направим някои важни разяснения. „Молитвата от първата степен се нарича трудова, покаяна, а молитвата от втората, висшата степен – благодатна и самодвижна, като си остава заедно с това и покаяна, каквато тя трябва да бъде всякога. Светите отци приканват всички християни да се упражняват усърдно в първата степен на молитвата и да преуспяват в нея. Те обаче строго забраняват... преждевременно „политване“ и издигане с ума си до сферите на благодатната молитва, когато тази молитва не е дадена от Бога[7]”.

Някои християни, като четат за великите молитвени постижения на светците, възмечтават и те да стигнат до тяхната висота. И понеже примамката е много силна а духовната просветеност – много слаба, случват се на тази почва често пъти опасни отклонения от правия път, стигащи до катастрофи. Затова трябва да предупредим загрижените за своето спасение вярващи да не се увличат в сляпо подражание на светците и да не си въобразяват, че могат да получат с усилия на волята си благодатна, самодвижна молитва. Всеки трябва да запомни, че последната никога не е била и не може да бъде човешко постижение, а всякога е била и всякога ще бъде Божие благоволение!

Знаменитият Оптински старец Макарий пише за онези, които тщеславно се домогват до високи молитвени дарования и безразсъдно търсят чудесни видения, че те неминуемо ще паднат в една от двете опасни крайности – или ще бъдат уловени във вражеска прелест чрез лъжливи преживявания и измамни мечтания, или ако не достигнат никакъв успех, ще се разочароват от молитвата. Той продължава ценните си размисли със следните мъдри думи: ”Светите и Богоносни отци са писали за великите духовни дарования не за да накарат всеки безразсъдно да се стреми към получаването им, но с цел щото ония, които ги нямат, слушайки за такива високи дарования и откровения, получавани от достойните, да осъзнават своята дълбока немощ и крайна негодност и така неволно да стигнат до смирението, което повече от всички подвизи и добродетели е нужно за търсещите спасение[8]”.

В този дух св. Иоан Лествичник пише: ”Както бедните, като гледат царските съкровища чрез това още повече осъзнават своята бедност, така и душата, като чете за великите подвизи на светите отци, още повече се смирява в мислите си[9]”. Той мъдро наставлява: ”Да се удивляваш на трудовете на светците е похвално, да имаш ревност е спасително, но да желаеш изведнъж да станеш подражател на техния живот е безразсъдно и невъзможно[10]”. Безразсъдството тук се състои в гордото себенадценяване. Предпазвайки от последното, св. Иоан Лествичник пише: ”Който е познал себе си, не може да бъде подведен (от демоните) да се залови за нещо, което надминава неговите сили, защото той върви твърдо по блажената пътека на смирението[11]”.

Същото учи и св. Исаак Сирий: ”Ако кажеш, че някои отци са писали върху това – що е духовна чистота, що е духовно здраве, що е безстрастие, що е съзерцание, – те са писали върху това не за да ни поощрят към преждевременно домогване до всичко това... Всички, които са имали такива нездравни намерения, са намирали гордостта и падението. Ние трябва да внесем порядък в сърцето си чрез дела на покаяние и чрез богоугоден живот. А Божиите дарове ще дойдат сами по себе си, ако мястото в сърцето бъде чисто и неосквернено. Светата Църква не одобрява да търсим преждевременно високи Божии дарования, защото онези, които получават това, всъщност стигат до гордост и падение. Това не е признак, че човек обича Бога, а духовна болест[12]”.

В друго слово св. Исаак пише за двете степени на духовния живот – за деятелната, необходима за всички, и съзерцателната, до която малцина достигат. „Всеки човек, който преди да е минал свършеното обучение в първата степен, иска да премине към втората, привличан от нейната сладост – да не кажа, от своята леност, подлежи на Божия гняв, задето без да е умъртвил предварително земните си членове, сиреч пороците (Колосяни 3:5), тоест без да е излекувал немощите на мислите си с търпеливо упражняване в понасяне на кръстното унижение, е дръзнал в ума си да мечтае за кръстната слава[13]“.

Който иска радости без труд, е ленивец в подвига, себеугодник, а не Божи угодник. Такъв лесно изпада в прелест и самоизмама. ”Главният признак на (духовната) прелест се състои в това, че човек взема лъжливите усещания на радост и вражеските утехы за благодатни и смята лъжливата светлина за истинска. За да се избегне вредата, светите отци съветват при подобни случаи да се пита някой сведущ, който може да даде отговор не само от Божественото Писание, но и от своя собствен просветен благодатен опит. Ако пък не се намери такъв старец, по-добре е човек да не приеме свръхестественото усещане на радост, а да прибегне със смирение към Бога и с чисто сърце да се сметне недостоен за такова отличие и видение[14]”.

”Божията благодат – пише епископ Игнатий Брянчанинов, – сама по себе си, във време, което тя знае, по свое благоволение превежда труженика на молитвата от първия вид молитва към втория. Ако Богу е угодно да остави подвижника в първоначалната покаяна молитва, нека той остава в нея и да не търси по-висше състояние, да не го търси, а да бъде убеден твърдо, че то не се достига с човешки усилия, но се дава от Бога. Пребъждането в покаяние е залог за спасението. Нека бъдем доволни в това състояние. Да не търсим висши молитвени дарования. Такова търсене е сигурен признак на гордост и самомнение; това пък... води не към преуспяване, а към спъване и погубване[15]”.

Ние трябва следователно да се стремим към истинска покаяно-сърдечна молитва в първата ѝ степен; трябва да се борим усилено с греховните си наклонности, трябва

след всяко падане пак да ставаме и да продължаваме да молим Бога да ни укрепява и Божията благодат, невидимо действаща, няма да ни остави да погинем.

Нека помним, че според светите отци, извънредно малко са тези, които се удостояват от Бога със съвършена, благодатна и зрителна молитва. Св. Исаак Сирийн смята, че от десетки хиляди люде само един се издига на това духовно стъпало[16]. За нас е достатъчно, ако напредваме в трудовата молитва, ако я изпълняваме с внимание, със сърдечно умиление и благоговение и ако я усъвършенстваме чрез надлежна борба със страстите си. Не бива да съжаляваме, ако не сме удостоени със съвършена, чисто духовна молитва. И трудовата молитва е достатъчна за спасението, стига да се извършва по посочените вече правила. Ние няма да отговаряме пред Бога, че не сме достигнали до най-високата благодатна и самодвижна молитва, но ще отговаряме, ако не сме изпълнявали трудовата молитва, задължителна за всички[17].

Който добросъвестно се подвизава в трудовата молитва, няма да остане невъзнаграден от Бога. Мнозина ревнители на молитвата са умирали, а и днес умират, без да се издигнат приживе до втората ѝ степен. Но Бог не ги оставя. За тяхното усърдие в трудовата молитва Той е давал, а и сега ”дава в часа на смъртта или след смъртта, да почне да действа в тях зрителната (съвършената) молитва, с която те като огнен пламък минават въздушните митарства, по думите на св. Исихий. Те получават своята награда с онези светии, които според Апостола, като не са приели тук обещанията, цял живот са се трудили с надежда[18]”.

3. Третият плод на истинската молитва е побеждаването чрез нея на човешките страсти, каквито са гневът, злобата, блудът, завистта, омразата, леността, привързаността към земните неща, егоизъмът, сребролюбието, коравосърдечието, гордостта и прочее. Всички тези страсти почват постепенно да губят силата си, когато човек постоянно влиза в общение с Всесветия Бог и получава чрез молитвата от Него небесна благодат. Но победата над страстите не се постига изведнъж. Пътят към нея е труден. По Божи Промисъл, човек трябва да мине през много скърби и изкушения, болести и страдания, унижения и щети, преследвания и борби, пот и сълзи. Остане ли верен на Бога, претърпи ли всичко, кае ли се постоянно, моли ли се усърдно, той ще получи подкрепа в борбата си за постигане на безстрастие. Претърпените скърби ще донесат радост. Болестите ще излекуват греховната душа. Външните врагове ще прогонят вътрешните. Униженията ще се превърнат в слава. Потта и сълзите ще принесат сладкия плод на праведността.

Само едно се иска от християнина – безропотно и смирено понасяне на всички изпитания и неотслабваща вяра в Бога, Който работи непрекъснато над спасението на душите ни, като ту Сам ни наказва, воден от любов към нас (Евреи 12:6), ту допуска лоши хора да ни пакостят, за да придобиваме чрез тях добродетелна устойчивост. В тези случаи християнинът трябва да помни заветните думи на св. апостол Павел:

”Всяко наказание изпърво не се показва да е за радост, а за скръб; но отпосле на обучените чрез него то принася мирен плод на праведност” (Евреи 12:11).

По този начин молещият се, неусетно за самия себе си, се развива духовно и чрез понесените страдания става обективно все по-праведен при субективно растящото му чувство за лична негодност и голяма греховност. Това субективно чувство, внушавано и поощрявано от Бога, пази обективните духовни придобивки от развала.

Св. Антоний Велики казал: ”Сам Господ така ни ръководи вътрешно, че скрива от нас нашата добродетелност, за да ни държи в смирени чувства. Ако мелничарят не затваря очите на добичето, което върти колелото, работата няма да върви. Главата на добичето би се замаяла, то би паднало и не би могло да работи. Така и ние, по Божи Промисъл, получаваме някакво замъгляване на духовните си очи, за да не виждаме своите добри дела, да не се тщеславим с тях и в гордостта си да не загубим плода на своите трудове. Това става, когато ние биваме предоставяни на нечистите мисли да ни нападат, при което ние не можем да не се самоосъждаме. А в такова положение не ни е възможно да мислим за някаква наша добродетелност. Така нашето малко добро бива потулено и не се вижда поради нашите нечисти помисли[19]”.

Ако човек продължава да се труди на полето на добродетелта с постоянна молитва и със съзнанието, че е много грешен, неусетно много страсти ще изкорени от сърцето си. Смирената покаяна молитва ще продължава благодатното си лечебно действие над постоянно беседващата с Бога душа. Независимо от постигането на все по-голяма свобода от страстите и на все по-голяма духовност, молещият се, без да съзнава ясно това, добива високо достойнство от самото си заставане пред Небесния Цар, за да беседва с Него. Той бива допуснат до Онзи, пред Когото благоговейт и ангелите! Той може да е грешен. Но щом се кае, той става мил на Бога и бива изслушван с внимание и обич. Неописуема е честта, с която ни удостоява Бог, когато ни доближава до Себе си във време на молитва. Св. Иоан Златоуст казва: ”Царят, облечен в багреница, не е толкова блестящ, колкото молещият се, облечен в украсата на беседата с Бога. Както онзи, който в присъствие на военачалници и велможи... се приближава до царя и насаме беседва с него, с това привлича върху себе си погледите на всички и от това става още по-достоеен за почит – така точно бива и с молещия се. Помисли колко важно дело е това – в присъствието на ангелите, архангелите, серафимите, херувимите и всички останали небесни сили един прост човек да пристъпва с голямо дръзновение и да беседва с Царя на тези сили! С каква друга чест може да се сравни това! Но не само чест, молитвата ни доставя и най-голяма полза, и то още преди да сме получили онова, което просим. Щом само издигне някой ръце към небето и призовава Бога, той се откъсва от човешките суетни дела и с мисълта си се обръща към бъдещия живот, представя си небесните блага и във време на молитва не мисли за тукашния живот, ако се моли както трябва. Възпламени ли се в него гняв, бързо се укротява; възгори ли се похот, тя утихва; започне ли да го мъчи завист, тя се прогонва твърде лесно. В душата на молещия се произлиза същото, което става, по думите на Пророка, в природата при

изгрева на слънцето. А какво казва той? – „Ти простираш тъмата, и става нощ; през нея ходят всички горски зверове, лъвовете реват за плячка и искат от Бога храна за себе си. Изгрява слънцето, (и) те се събират и лягат в своите леговища” (Псалом 103:20-22). Както при появата на слънчевите лъчи всички зверове се обръщат в бягство и се крият в своите дупки, точно така, щом засияе молитвата..., нашият ум се просветлява, а всички безумни и зверски страсти се прогонват, обръщат се в бягство и се скриват в своите убежища, стига само ние да се молим усърдно, с напрегната душа и с бодър ум[20].”

Тези дивни разсъждения на Златоустия проповедник за силата на молитвата да укротява страстите напомнят следното образно сравнение на св. Иоан Колов: „Аз приличам на човек, който седи под високо дърво и вижда, че към него се приближават много зверове и змии. Ако той не може да се бори с тях, покатерва се на дървото и се спасява. Така и аз, като седя безмълвно в килията си, виждам изкусителните мисли как се надигат срещу мене. Понеже не мога да им се противопоставям, аз прибягвам към Бога с молитва и се спасявам[21]“.

Постоянно извършваната молитва сближава, сродява и съединява човека с Господ Иисус Христос. Това довежда до постоянно молитвено помнене на Бога. То пък става като че страж на нашия вътрешен живот, на нашите мисли и чувства, страж, който не позволява щото нещо нечисто и недостойно да влезе в нашата душа. Приучавано да бъде винаги с Господа, вниманието ни помага да преодоляваме блуждаенето и разсеяността на мислите, очиства ума от натрапчивите празни помисли, пази сърцето от нечисти движения, очиства ума, внедрява в нас чистота и благочиние на мислите и чувствата, укрепява вярата и молитвата. Това вътрешно състояние на душата се отразява на всички външни действия на човека, на неговите думи и на постъпките му[22]. А това са високи плодове, раждани от молитвеното усърдие.

4. Четвъртият плод на истинската молитва е прогонването на бесовете, които нахално и непрестанно ни нападат. – Всяко наше духовно разпускане им дава възможност да ни връхлитат. Всяко наше духовно задрямване ги улеснява да ни изкушават. А всяко наше искрено молитвено пламване ги прогонва. Всяко наше смирено обръщане към Бога разстройва пъклените им планове.

Св. Пимен Велики обяснява тези духовни явления много картинно така: ”Докато котелът ври над горящия под него огън, дотогава не смее да се доближи до него ни муха, ни каквото и да е пълзящо животно. Но когато котелът изстине, тогава свободно кацват на него всички насекоми. Така става и с човека. Докато той пребъдва в духовен труд, врагът не намира възможност да го победи[23]”.

Други свети отци са употребявали следното сравнение: Представете си, че крадци нощем обикалят един дом и искат да влязат в него, за да го ограбят. Изведнъж обаче те чуват, че там вътре някой говори. Ядосани, те не се решават да влязат и се отдалечават. Така и бесовете тайно се доближават до душата, за да я ограбят. Ако чуят

обаче, че там се говори с Бога, че там се шепне непрестанно някоя малка молитвичка, например Иисусовата, – те ще пообиколят, ще почакаат, но не ще посмеят да влязат и ще си отидат[24]”.

Св. Иоан Лествичник прави извод за великата полза от молитвата по препятствията, които бесовете измислят, за да пречат на молещите се, и казва: ”За ползата от молитвата ще съдим по онези спънки, които ни правят бесовете във време на църковните служби, а за нейния плод – по победата над нашите врагове[25]”.

В поясненията към тази мисъл на св. Иоан Лествичник четем: ”Ползата от молитвата можем да разберем от препятствията, които ни поставят бесовете в часа на богослужението... с цел да не допуснат да се съсредоточим пред лицето на Бога-Съдия, да не викаме за помощ против тях и да не ги надвиваме, поразяваме и мъчим с нашата молитва. Ако молитвата не беше угодна на Бога и полезна за нас, бесовете не биха се толкова старали да затрудняват отиването ни в църква и да ни пречат да се молим там както подобава, разсейвайки ни външно чрез очите и слуха, а вътрешно – чрез възбуждане на разни помисли. Плода пък на молитвата можем да познаем от любовта, която Бог проявява към нас, като ни изпълва с радост, когато Му се молим от все сърце, и като ни ощастливява с победа над враговете. Със силата на молитвата биват поразявани нашите врагове – демоните, и те бягат от нас заедно със своите изчадия – страстните и порочни мисли. Като вижда такова Божие покровителство, такава Божия благодат и сила, действаща в нас чрез молитвата, душата се радва, а враговете скърбят и се мъчат, както казва св цар Давид: ”По това ще узная, че Ти благоволиш към мене, ако моят враг не възтържествува над мене” (Псалом 40:12). Това значи: От това, че Ти не си ме оставил, Господи, в часа на моята молитвена борба и не си дал на моя враг да ме победи и да злорадства над мене, както би му се искало, – от това аз узнавам, че Ти ме обичаш, охраняваш и пазиш като Твой раб и приятел[26]!”

5. Пети плод на истинската молитва е спасението не само на онзи, който се моли, но изпросване милост и за податливите на исправление грешници, и за отделни страни, и за целия свят. Според светите отци, благодарение на искрените молитви на отделни праведници, Бог държи все още този порочен свят и не го предава на разрушение, каквото той заслужава поради многото грехове и беззакония, вършени ежедневно в него[27]. Ако не бяха усърдните молитви на мнозина скрити Божии угодници, ние, грешните, не бихме могли да живеем, да се радваме и да се ползваме от Божиите милости, изливани така щедро над нас!

Нека тук си припомним случая с великия старозаветен праведник Авраам и неговата молитва за Содом и Гомор! Това били крайно разложени в нравствено отношение градове. От малък до голям всички там вършели беззакония и се надпреварвали в зло. Бог открил на Авраам, че заради тежките им провинения възнамерява да ги погуби. Пламнало от жал сърцето на Божия угодник и той решил да се застъпи за тези градове,

толкова повече, че там живеел и неговият братов син праведният Лот. Авраам се помолил на Господа така: ”Нима ще погубиш праведника с нечестивеца заедно... В този град може би има петдесет праведника... Не може да бъде, Ти да постъпиш тъй... Съдията на цялата земя ще постъпи ли неправосъдно?” (Битие 18:23-25). Господ рекъл: ”Ако намеря в Содом петдесет праведника, заради тях ще пожаля целия град и всичкото това място”. Окуражен, Авраам казал: ”Ето, реших се да говоря на Господа аз, който съм прах и пепел. Може би, до петдесетех праведника да не достигнат пет“. Господ отговорил, че няма да погуби града, ако се намерят там четиридесет и пет праведника. Авраам намалил числото на четиридесет и получил уверение, че и заради четиридесетте Бог ще пощади всички. Като преценявал, че там няма и четиридесет праведни души, Авраам продължил да намалява числото на тридесет, после на двадесет и дори на десет. Бог казал, че и заради десет праведници не би погубил градовете. Ала уви! И десет праведни люде не се намерили в тези селения на порочността. И все пак, заради молитвата на Авраам, Бог не погубвал градовете, докато праведният Лот бил там. Преди да прати огън и жупел над Содом и Гомор, Бог си спомнил за Авраам, за неговата усърдна молитва, извел Лот изсред нечестивците и чак тогава съсипал градовете на нечестието (Битие 19:29).

Знаменателен е изразът на словото Божие: „Спомни си Бог за Авраама и изпрати Лота изсред съсипните“ (Битие 19:29). Така молитвата на Авраам не била забравена и пренебрегната от Бога в този страшен час на възмездието. Тя дала своите плодове. Разбира се, за да прояви милост, Бог не се нуждае от ходатайствата на молещите се праведници. Но като премъдър Небесен Баща, Той предоставя на добрите Си земни синове да проявяват и те милосърдие, грижа, добротворство, което благотворно се отразява и на тях самите, и на онези, за които те се молят.

В своите ”Летописи”, като говори за Божието наказание над Содом и Гомор, св. Димитрий Ростовски пише: „Полезни са праведниците за мястото, дето живеят, полезни са двояко: първо – с живота и поуците си и второ – с молитвите си. Те много помагат със застъпничеството си на онези, с които живеят, понеже ги запазват от беди и злини, които Божият гняв праща или допуска върху хората, които грешат и прогневяват Бога... Св. Иоан Златоуст е нарекъл праведните мъже стълбове на отечеството, а св. Амвросий ги оприличава на крепостни стени. Както стълбовете крепят зданието и както каменните стени защитават града и го правят силен, така и праведниците укрепяват и ограждат своето отечество и страна, дето се намират, като умилостивяват разгневения Бог и ги защищават от надигащите се наказания... Бог поискал да погуби в пустинята целия изведен от Египет израилски народ заради премногото грехове.., но праведният Моисей застанал пред Бога, като Го умолявал за тях. И Го умилостивил..., както за това се разказва в Псалмите: ”щеше да ги изтреби, ако Моисей, Неговият избраник, не бе застанал пред Него със съкрушение да отклони яростта Му, та да не ги погуби” (Псалом 10:23 – по славянския превод)... Така и християнският град Низибия, обсаден от персите и готов да падне, бил защитен от

един праведник – от епископа на този град св. Иаков. Той се качил на градската стена и се помолил Богу. И Бог изпратил сред персийските войски комари и хапливи насекоми, чиито ужилвания били толкова жестоки, че и коне, и камили, не можейки да търпят, късали юздите и неудържимо бягали насам-натам. Но не само за безсловесните животни, а и за самите перси били непоносими тези комари и насекоми. И те избягали със срам от града... Блажен градът и страната, дето има поне един праведник! Защото заради него Бог щади множеството грешници: Той не ги погубва поради единия праведник, който се моли за тях[28]!”

Наистина, ”голяма сила има усърдната молитва на праведника!” (Иаков 5:16).

6.Шести плод на истинската молитва е непрестанното обогатяване с добродетели – тези брилянтни украшения на душата – както и получаването на неопишуеми небесни утехи и чисти радости в Светия Дух. – Св. Ефрем Сирийски пише: ”Върхът на добрите дела е постоянното пребъждане в молитва, чрез която, обръщайки се към Бога, можем ежедневно да придобиваме и останалите добродетели... При молитвата се извършва у достойните чрез Богообщението някакво тайнствено приобщаване към духовните неща... Този, който се напъва да пребъжда постоянно в молитва, ежедневно се издига до най-възторжена духовна любов и до пламенна привързаност към Бога, както е казано: ”Ти изпълни сърцето ми с веселие” (Псалом 4:8). Господ говори: ”Царството Божие вътре във вас е” (Лука 17:21). А това пребиваване на Царството вътре в нас какво друго означава, освен небесно веселие, породено в достойните души! Защото ако в Небесното Царство при вечната светлина светците ще изпитват наслада и радост, и духовно веселие, то верните свети души още тук се удостояват да получат залога и началото на всичко това чрез действителното общение с Духа[29]!“

Говорейки за радостта в Светия Дух като плод на истинската молитва, ние не казваме, че този плод се проявява бързо и еднакво у всички. Св. Ефрем правилно подчертава, че той се среща у достойните, у ревностните да угаждат Богу, у верните свети души.

Ако св. апостол Павел между плодовете на Духа споменава и радостта (Галатяни 5:22), той не иска да каже с това, че всеки бързо може да я получи. Според светите отци тази радост е характерна не за молитвата на новоначалните, а за онези, които чрез много трудове, чрез постоянно пребъждане в молитва, чрез усърдна борба със страстите, греховете и бесовете стигат най-сетне до обещаната радост. Ако човек прибързано се надява да получи тази радост, той може да бъде измамен от демоните и да сметне някоя лъжлива, разпалвана от бесовете радост, за благодатно постижение. Затова св. Иоан Лествичник предупреждава: “Отхвърляй с ръката на смирението идващата радост, като недостоен за нея, за да не се прелъстиш от нея и да приемеш вместо пастиря – вълка[30]”. А оптинският старец Макарий обяснява: ”Истинската, небесната радост, както се вижда от самото изброяване на духовните плодове, което прави Апостолът, се отнася към високо издигнатите духовно. Както даровете на Светия Дух започват от по-ниското, тоест от страха Божи и възхождат постепенно, така също и

духовните плодове започват не с висшите, но с нисшите, тоест с въздържание във всичко, с кротост, подир която следва жива вяра и милосърдие към ближния, после идва благодатта..., по-нататък дълготърпението в скърбите и в изкушенията, както вътрешни, така и външни, и мир както от помислите, така и от всяка страст. Ако някой съединява молитвата си с тези добродетели, наречени от Апостола плодове, и по този път достигне до духовна радост, той може достойно и праведно да се наслаждава на нея, понеже е изпълнен със смирение и любов, която, по думите на Апостола, никога не отпада (1 Коринтяни 13:8[31]).

До тази непомръкваща райска радост води дълъг път, осеян с много скърби и изпитания. Издържиш ли ги, ще стигнеш до радостта. Не си ли ги преминал и не си ли се утвърдил в добродетелите, които образуват непоклатните устои на тази радост, ти не можеш да я имаш. Тогава знай, че радостта, която изпитваш, не е от Светия Дух, а е измамна радост. Откажи се от нея, за да получиш истинската радост, когато му дойде времето. До нея ще стигнеш чрез неуморно постоянстване в молитвата, чрез безкомпромисна борба срещу бесовете и чрез твърда съпротива против изкушенията.

Постигането на истинската радост не е възможно без достигане на истинска молитва. За онези, които са вкусили от сладостта на синовното беседване с Бога, молитвата не е вече мъчителен подвиг, а най-възжелено приближаване до Бога, свързано със сладка утеха за сърцето, преизпълнено с добродетели. Много от светите отци цели дни и нощи са стояли на молитва и в своя сладостен възторг съвсем не забелязвали нито течението на времето, нито продължителността на своята беседа с Бога. За тях молитвата е била вече не труд, а наслада[32]. Само така може да се обясни ненаситността за молитва у великите подвижници. Разказват за св. Арсений Велики, че от събота вечер срещу неделя той заставал с гръб към залязващото слънце и с вдигнати към небето ръце се молел дотогава, докато слънцето почвало да го огрява в лицето, след което той сядал[33].

С такава молитвена наслада се удостояват само онези, които неотклонно се упражняват в молитвен труд и чрез постоянен подвиг очистват себе си за Бога, за да беседват чисто с Най-Чистия. Те са окриляни от надеждата, че ще дойде ден за тях, когато, като чеда на Бога, те ще станат подобни Нему и ще Го видят ”както си е. И всякой, който има тая надежда на Него, очиства себе си, както Той е чист” (1 Иоан 3:2-3).

Такъв човек все повече и повече се украсява с добродетели, не търси вече греховни земни радости и, далеч от това да се отегчава от молитвата, я жадува и намира в нея най-възжелена утеха. За такива преуспели в молитвения подвиг християни св. Нил Синайски казва: ”Когато стоиш на молитва и се чувстваш издигнат над всяка друга радост, тогава знай, че истински си придобил молитвата[34].”

7.И най-сетне, седмият и последен плод на истинската молитва е този, че тя прави човека небожител още в този свят.

Тя му отваря чрез вярата дверите на Царството Небесно, изправя го пред Самия Бог и му дава възможност до насита да беседва с Него и да Го славослови подобно на ангелите.

Св. Иоан Златоуст казва: ”Онзи човек, който се е научил да беседва с Бога, както подобава да се беседва с Него, става ангел. Душата му се откъсва от връзките на плътта, умът му се възвисява и пренася на небето; той пренебрегва всичко житейско, застава пред самия царски престол, макар и да е сам той бедняк, или слуга, или най-обикновен човек, или неук. Бог иска не красота на речта и не подбрани слова, но красота на душата[35]”.

Тази именно красота, уподобяваща вярващия на небожителите, го прави близък и приятен на Бога. А това състояние е равноангелно. Такова състояние е достигнал св. Иван Рилски, за когото пеем: ”Равноангелное житіе твое бысть, преподобне!” Молитвата на такава красива душа е най-възвишената човешка проява.

Св. Иоан Златоуст намира, че чрез молитвата ”ние преставаме да бъдем смъртни и скоропреходни, макар и да сме по природа смъртни. Благодарение на общението с Бога ние ставаме участници в безсмъртния живот. Ползващият се от общение с Бога неминуемо се издига над смъртта и над всяко тление. Както наслаждаващият се на слънчевите лъчи неизбежно е недосегаем за тъмнината, така неизбежно и наслаждаващият се на Божественото общение не може да бъде след това смъртен, понеже самото величие на честта (да беседваме с Бога – в ск. м.) ни пренася в безсмъртието[36]”.

Като знаем всичко това, колко усърдни трябва да бъдем в изпълняването на нашето ежедневно утринно и вечерно молитвено правило и колко старания трябва да полагаме, за да поддържаме непрестанна молитвена връзка с Небето. Нека се молим с дух, нека се молим и с ум (срв. 1 Коринтяни 14:15)! А Бог, Който е любов (1 Иоан 4:16), като види нашите ревностни усилия, ще ни подкрепи в молитвения подвиг. Нека не бъдем глухи за Христа, Който ни зове: ”Дойдете при Мене всички отрудени и обременени, и Аз ще ви успокоя! (Матей 11:28). Да дирим лицето Божие (Псалом 26:8), макар и да сме крайно недостойни! Бог се радва, когато именно грешници се обръщат към Него, точно така както овчарят се радва най-много, когато загубена овца се върне в стадото! Сам Спасителят потвърждава това, като казва, че велика радост бива пред ангелите Божии за един каещ се грешник (Лука 15:10). С всеки достигнал до спасение човек се попълва едно от празните места на отпадналите ангели!

Ще завършим размислите върху молитвата с една образцова утринна молитва, съставена от последните Оптински старци и съдържаща всичко, което вълнува неспокойното сърце на днешния вярващ човек:

Господи!

Дай ми с душевно спокойствие да посрещна всичко, което ще ми поднесе настъпващият ден! Дай ми всецяло да се предам на Твоята свята воля! Наставлявай ме във всичко и ме подкрепяй през всеки час на този ден! Каквито известия и да получа днес, научи ме да ги приемам със спокойна душа и с твърдото убеждение, че във всичко се проявява Твоята света воля! Ръководи ме във всички мои дела, думи, мисли и чувства! Във всички непредвидени случаи нека не забравям, че всичко ми е изпратено от Теб! Научи ме правилно и разумно да действам с всеки член от моето семейство, без никого да смущавам или огорчавам! Господи, дай ми сили да понеса умората на този ден и всички събития, които ще се случат през него! Ръководи моята воля и научи ме да се моля, да вярвам, да се надявам, да търпя, да прощавам и да обичам! Амин!

*Из книгата Нашата молитва от архимандрит Серафим (Алексиев), С., 1993. Същият текст е възпроизведен тук на основание чл. 24, ал. 1, т. 5 от Закона за авторското право и сродните му права.

[1]. Цит. по „Святоотеческія наставленія о трезвеніи и молитве“, с. 148.

[2]. Пак там, с. 145.

[3]. Епископъ Игнатій Брянчаниновъ, Сочиненія, т. I, с. 290.

[4]. Епископъ Теофанъ, Собрание писемъ, вып. 2, писмо 320, с. 193-194.

[5]. Епископъ Игнатій Брянчаниновъ, Сочиненія, т. I, с. 268-270.

[6]. Слова преподобнаго Симеона Новаго Богослова, изд. 2-е, вып. 2, Москва, 1890, слово 56-е, с. 21-27.

[7]. „Что такое молитва Иисусова по преданію православной Церкви“, с. 35.

[8]. Иеросхимонахъ Макарій, Предостереженія читающимъ духовныя отеческія книги и къ желающимъ проходить умную молитву Иисусову, и о смиреніи, Сергіевъ Посадъ, 1902, с. 6-7.

[9]. „Лествица“, степень 26 (продолженіе), § 25, с. 355.

[10]. Пак там, степень 4, § 42, с. 64.

[11]. Пак там, степень 25, § 50, с. 290.

[12]. Св. Исаакъ Сиринъ, Слова подвижническія, слово 55-е, с. 371-372.

[13]. Пак там, слово 2-е, с. 17-18.

[14]. Иеросхимонахъ Макарій, пос. съч., с. 21.

- [15]. Епископъ Игнатій Брянчаниновъ, Сочиненія, т. II, с. 257.
- [16]. Св. Исаакъ Сиринъ, Слова подвижническія, слово 16-е, с. 91.
- [17]. Виж „Что такое молитва Іисусова...“, с. 239, 315-316.
- [18]. Пак там, с. 315-316.
- [19]. Св. Антоній Великій, Добротолюбіе, т. I, Спб, 1877, с. 117.
- [20]. Св. Іоаннъ Златоустъ, Противъ аномеевъ, слово 7-е, (Творенія, т. I, кн. 2, с. 557-558).
- [21]. Епископъ Игнатій Брянчаниновъ, Отечникъ, Спб, 1880, с. 283.
- [22]. „Что такое молитва Іисусова...“, с. 12.
- [23]. Епископъ Игнатій Брянчаниновъ, Отечникъ, с. 316-317.
- [24]. Епископъ Теофанъ, Собраніе писемъ, вып. 6, письмо 979, с. 105-106.
- [25]. „Лествица“, степень 28, § 61, с. 403.
- [26]. „Святоотеческія наставленія о молитве и трезвеніи“, изд. 2-е, Москва, 1898, с. 190.
- [27]. Св. Іоаннъ Златоустъ, О молитве, слово II (Творенія, т. II, кн. 2, с. 841-843).
- [28]. Творенія иже во святыхъ отца нашего Димитрія Ростовскаго, Летопись (в русскомъ переводе), Спб, ч. II, с. 227-229.
- [29]. Цит. по „Святоотеческія наставленія о трезвеніи и молитве“, с. 138-139.
- [30]. „Лествица“, степень 7, § 57, с. 143.
- [31]. Іеросхимонахъ Макарій, пос. съч., с. 21-22.
- [32]. Иннокентій, митрополитъ Московскій, Указаніе пути въ Царствіе небесное, изд. 2-е, Москва, 1889, с. 47.
- [33]. „Сказанія о подвижничестве святыхъ и блаженныхъ отцевъ“, Спб, 1885. Объ авве Арсеніи, § 30.
- [34]. Св. Ниль Синайскій, Слово о молитве, § 53 (Добротолюбіе, т. II, с. 225).
- [35]. Св. Іоаннъ Златоустъ, Беседы на псалмы, Псаломъ 4 (Творенія, т. I, кн. 1, с. 13).
- [36]. Св. Іоаннъ Златоустъ, О молитве, слово I и II (Творенія, т. II, кн. 2, с. 831-832; с. 837).